

American Edition.

1892.

Nr. 6.

Metas pirmas.

Apszvieta

Literatūros ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Iszleidžiamas

„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“.

Entered at Shenandoah Pa. Post Office as Second-class mail matter.

Tilžėje (Prūsijoje) ir Shenandoah Pa. (Amerikoje).

Spausdinta pas Otto v. Mauderode.

1892.

Italpa.

	Laksztas.
1. Tautybē ir Katalikystē	405
2. Tikējimas	408
3. Minēs apie nekurius isznykusius gyvunus	422
4. Balsas gyvunų	424
5. Vilkas, paraszē Guy de Maupassant	426
6. Begaliszkumas medegos pagal Dr ^ą L. Büchneri	432
7. Mēnesiena, paraszē Guy de Maupassant	444
8. Ab uno disce omnes, V. Rut	449
9. Ims kuningas ir statys kareziama. xyz.	454
10. Isz praeitės latvių	459
11. Lituanica, suraszē St. Jurjevyczius	473
12. Nekrologai, suraszē St. Jurjevyczius	485
13. Kritika bei Bibliographija	486

Už rēdystę atsako Vokietijoje Martynas Jankus, Bitėnai
per Lumpēnus (Ostpreussen).

Rankrascheziai ir piningai dėl „Apszvietos“ turi buti siuncziami
ant rankų „Liet. Mok. Draugystės“ perdėtinio, po tokiu antraszu:
Dr. John Szlupas, Shenandoah Pa. (U. S. of America).

Tautybė ir Katalikystė.

Sziadien tankiai galima yra iszgirsti szitoki sznekesi tulu lietuviu ipacziai ilgaskverniu: „Lietuva be katalikiszko tikėjimo — butu be jokios organizacijos ir užmirsztu savo kalbą. Netik pats tikėjimas, bet ir fanatizmas yra pagirtinas kaipo atsirėmimas priez prieszgynius, kurie stengiasi visa syla iszu-naikinti katalikysstę, o katalikystę sziamė laike yra stipriausi pamatu lietuviystės. Jeigu dabar sugriuntu katalikystę, sugriuntu ir lietuviystė su ja drauge. Žmonės butu kosmopolytai, netikėliai ir lengviai dūtu savę paversti į kitą tautą. Kas dabar yra prieszingas katalikysstėi, tas naikina ir lietuviystę. Žmonės neturi jokio pajautimo tautystės, jie žinosi tiktai esą katalikais; mažai yra tokių, kurie jiems žodžiu aiskina apie tautystę ir jos reikalus; kningos žinoma geriausiai pamokintu, bet į Lietuvą su dideliu vargu jos ateina“ . . . Prisižiurėkime arcziaus tokiam, sznekesiui, ar jis nėra supelėjęs ir vienai lūmai laimikio velyjantis, po priedanga velyjimo laimės tautystėi?

Pirmas klausimas yra: ko vertas yra tikėjimas, karsztas tikėjimas, fanatizmas? Jeigu mes pažiūrėsime į istoriją, tūjau rasime jo vaisius. Sztai Inkvizija nuzudė daugiaus kaip 100 000 žmonių Szpanijoje bėgyje keliolikos metų, ir tai „dėl didesnės garbės dievo“; o kur aukos kitūse krasztūse?! Degimmai raganų, žynių, burtininkų ir kitų žmonių, kuriuos pats tikėjimas buvo į aklybę pagramzdinęs, kasztavo žmonijai gyvasčių iki 11 milijonų!! Pridėkime czion kankintinius mokslo, anūs vyrus, kurie stengėsi szvietą isz tikėjimiszko apjekimo iszrauti ir atvesti žmones ant tikrojo kelio, vienus sudegintus, kitus kitaip žudytus! Atsiminkime ir anų visokių perdėjimų krikščionių nū pirmųjų amžių iki mūsų gadynei, iszplaukusių isz tikėjimiszko apsvaigulio, kuris ardydamas žmonių kuniszkas pajiegas per pastninkus, pastelninkystę, valną kankinimąsi ir tt. atvedė į dvasiszką artiregystę ir užmarsztį dieviszko prisakymo savę mylėti lygiai kaip ir artimą! Prieg tam atsiminkime, kiek Europoje žmonių buvo neiszdarbingų, paskendusių tinginyštėje, o siurbiančių sav maistą ir užlaikymą nū sumažėjusio skaitliaus darbininkų, pagramzdintų nežinėje ir vargūse be galo! Pagal vaisius galime pažinti naudą tikėjimo, aklo tikėjimo. O pažiūrėjus į tūs ir kitus jo vaisius plaukai ant galvos sziausziasi isz musiminimo, kaip tai žmogus savo apjekime toli pareiti galėjo! . . . Netiktai tikėjime fanatizmas padarė iszpustyjimus

žmonijoje, bet fanatizmas ir polytikoje negeresniu pasirodė: juk tiktai per fanatizmą galėjo iktūlaik išsilaikyti prispaudimas viencs lūmos per kitą, juk tiktai dėl žmonių fanatizmo galima yra ir sziadien persekinėti skelbėjus valnybės myriop! — Ir kūmi kitu buvo fanatizmas Lietuvoje, jeigu ne liga vedanczia mūsų tautą į pražuvimą! Pažvelgkite į darbus jėzuvitų ir kuningų; pažvelgkite į anūs pulkus davatkų „szventabezdžių“, jau isz proto iszėjusių ir apie nėką daugiaus nesirupinanczių kaip tiktai apie poterius, apleidžiancių savo giminę, o priszliejanczių paleistuvystėje prie kuningų . . . Dirstelkite, koks žmonių tamsumas, nemokslumas ir panėkinimas mokslo, apszvieczianczio dvasę ir ją gaivinanczio! . . . Atsiminkite visų piktadėjysczių, pareinanczių isz aklo tikėjimo, kada ir arsziausia nudėtą kuningas galis per spavėdę nuprausti nū piktadėjo sielos, o suprasite, dėlko tankiai įvyksta vagystos, žmogžudystos ir daug kitokių paleistuvysczių po szita tikėjimisz priedanga! Juk pats pavyskupė Baranauskas mokina, kad kitatikys arba ir netikys neturi rasti jokios paszalpos nei mylistybos nei meilės pas katalikus!! Kas gi dar galētu buti taip apjėkęs, kad nematytu, jog toks karsztas ir aklas tikėjimas veda žmones į bedugnę pražutį, visas tautų dvasiszkas bei kuniszkas sylas ir visą tautų organizaciją nukreipdamas ant nenaudingos ir pavojingos dirvos!

O katalikystė ar buvo kūmet ir kur nors parama tautystės; ar tautystė kėlėsi isz katalikystės? Butu atbulumas taip mislyti! Katalikystė pati yra idėja nekenczianti tautystės, ji kosmopolytiszka savo pamatūse. Katalikystė neatsižurinėja į tautas, o tiktai į žmonių prilinkimą prie jos. Jei katalikystė turėjo drutas szaknis Europoje, nei Prancuzija nei Vokietija nei Lenkija ir tt. nepažinojo tautystės. Tautystė atsirado su gadyne, kada žmonės ėmė savo kalboje pageidauti mokslo, rasztų. Mokslininkams graikų pabėgus nū turkų, į imanczių Konstantinopolį 1453 m., ir atgaivinus Italijoje meilę graikiszkos literatūros, podraug užgemant literaturoms tautų Europos, augti pradėjo ir idėja tautybės. Tą idėją padrutino reformacija, skelbdama, jog žmonės savo kalboje turi skaityti bibliją ir laikyti dievmaldystę, o isigyventi jai pagelbėjo iszradimas kningaspaudystos, per ką kningos atpigo ir bėdniems pasidarė prieinamos. Dėlto tai be prisidėjimo katalikystės, o ir priesz jos linkėjimus, tautystė Europoje isikerėjo, pasiplatino; dėlto tautystė gali ir buti iszlaikoma be katalikystės. Czion bus žingeidu priminti, kad katalikystė nupuldino, o ne iszkėlė tautas; taip, galingos Szpanijos macė likosi suardyta per tikėjimiszką apsvaigimą szpanų; Lenkija prapūlė dėlto, kad katalikystė ėmė varžyti, spausti ir persekioti kitatikystę. Suprasime pagal tai.

délko sziądien Italija, Prancuzija kratosi nū jungo katalikystės: jeigu mat tauta turi žydėti, tai ir valnybė negali būti siaurinama per katalikystę. Juk pati Airija, taip fanatizme nunirusi, ėmė busti ir stiebtiesi prieš Romos Molochą!

Katalikystė netiktai tautybės neprilaikė ir tautų negelbėjo, bet pamatą tautų buvį ji paardo platindama ir drutindama aklybę žmonių. Juk sziądien visur ant szvieto katalikiszkos valstijos žiamiaus stovi pramonėje, mokslūse bei doroje negu valstijos su valnybe tikėjimo arba ir be jojo. Kur rasi tokia iszdarbytą kaip Anglijoje bei Suvienytose Valstijose? o tai vienok yra žiamės nekatalikiszkos! Mokslai klesti protestoniszkoje Vokietijoje, Anglijoje, Prancuzijoje, kuri nusikratė nū fanatizmo, ir kyla Italijoje, kuri atėmė nū popėžiaus žiamę ir kuri apasztaliszką sostą taip prislėgė, jog Leonas XIII ketina isz Romos bėgti. Visokie iszradimai, taip labai sutrumpinanti ir palengvinanti žmogaus darbą, parėjo isz žamių nekatalikiszų. Kur rasi tiek kuningų ir zokoninkų kaip Belgijoje ir Ekvadore? o ir tamsumas bei nuvergimas žmonių ten eina prietaikmiui daugumui ilgaskvernių . . .

Tautystės atrama buvo ir yra apszvietimas, mokslas, ap-rupinimas ekonomiszškai politikiszų reikalų žmonių, surisztų viena praeite, papratimais, kiltimi, kalba ir tt. Už tai mokslams žengiaut prieszakyn, tauta ir tautybė keliiasi į gaivumą, nors katalikystė to ir nevelytu. Iktūlaik juk ir Lietuvos kuningai tinginiavo, apie mokslumą žmonių nesirupino, o nevat jų nemokslume regėjo savo stono iszganymą ir katalikystės veszlų pasisekimą. Jeigu sziądien kuningai kiek krustelėjo, tai priežastis to sukrutėjimo yra savnoriszka: kaip reformacijai keliantiesi katalikiszki Lietuvos kuningai griebėsi už plunksnos, idant apdrausti žmones nū valnamislybės ir troszkimo valnybės, taip sziądien platinantiesi mokslams be kuningų prisidėjimo ir einant sunkyn iszsilaikymui katalikiszų kuningų, krupterėjo ir sudrebėjo lizdas kuningų Lietuvos ir jie isz paskutinės umai szokosi prie rasztų platinimo nebevien tikėjimiszų bet žada (nors prižadų pagal savo budą nepildo) szį beitą darysį ir dėl mokslo, nors žinoma ant jų kurpaliaus užtraukto. Dėl laimės žmonių nėra pavojinga moksliszkoji netikystė arba valnatikystė, nės ji mezgasi kruvon su noru valnybės ir troszkimu aplaiminimo visų žmonių. pavojinga-gi yra *akloji katalikystė*, kuri žino ir pažįsta tik laimę vieno stono — kuningų. Per 500 metų vieszpatavimo katalikystės Lietuvoje, lietuvininkai susilaukė polytikiszkos verguvės, nutautimo, baudžiavų, dvasiszko sumernėjimo ir doriszko nupūlimo, kurs sziądien visur vaidinasi tarp lietuvių. Vienok perėjo gadynė dvasiszko snaudulio ir tikėjimiszko apsvaigulio bent, ir tarp lietuvių; kožnas mato, kad to-

liaus taip buti neturi nei negali, kaip buvo iktūlaik. Visi iszmanesni žmonės jau įžiuri, kad dėl tautų viso szvieto, o drauge ir dėl Liėtuvos yra vienas tikras draugas ir pagalbininkas — ne popėzius Romoje, ne caras Peterburge, ne cėsoriai Berlyne — o tiktai *mokslas* ir *valnybė*! Per mokslą pareisime ir į valnybę, jeigu tiktai susiprasime, jog jau gana patamsiūse fanatizmo gužinėjome!

Tikėjimas.

Nekurie raszo, kad nėkur ant szvieto tikėjimas neėsas taip stamantrus, taip giliai į szirdį ir jausmus žmonių, o ir jų gyvenimą įaugęs, kaip kad mūsų tėvynėje, Lietuv-Latvi-joje, tarp lietuvių ir latvių. Dėl tos priežasties dainiai, o paskui jų ir kiti rasztininkai ėmė mūsų žiamę pravardžiūti „szventa.“ Ir tai gerai! Lietuv-latvys už savo tikėjimą yra ir sziađdien gatavas galvą paguldyti į kapą, kaip kad jis darė pirm 600 metų, kada gynė savo tikėjimą ir žiamę nū vokiečių, lenkų ir rusų. Visas lietuvių-latvių gyvenimas sukasi aplink tikėjimą. Rytą, dieną ir vakarą mes sznekame apie tikėjimą, atliekame maldas, dūdame dovanas bažnycziai ir szventiemsiems. Laimėje tariamėsi, kad mus tikėjimas palaaimino, o isztikus nelaimei, ligoms, ugnei, vainoms, badme-
cziui ir tt., sakome, kad dievas mus koroja už tai, kad ėsame netikiais. Vaikus auginame tikėjime ir mokiname gal daugiaus mažai ko apart tikėjimo.

Kad taip tai mes ėsame suaugę su tikėjimu, jog jis yra mūsų prigimimu, mes nesykį nesuprantame atsitikimų gyvenimo, kurie prieszingi yra tikėjimui. Mes nū tokių atsitikimų atsikreipiame bijodami, kad musyje tikėjimas neimtu judėti, lūszti, mernėti ir gaiszti. Kaip-gi tai tikėjimas galėtu nykti? Ar-gi tikėjimą žmonės nebutų gavę nū dievo? Ar gal kaip kitaip mes pastojome tikingais?

Kad butu tikėjimas gautas nū dievo, tai ant szvieto visi tik vieną tikėjimą ir turėtu. O dabar neeidami kur toli, mes tarp savęs randame nevienaip tikinczius ant kožno žingsnio. Vieni visur ir visam-kame mato stebuklus, o kiti retai arba ir nei sykį savo amžyje; vieni tikia į esybę dievo, o kiti ne; vieni prilaiiko katalikiszka bažnyczia su visa kuningų hijerarkija, o kiti eina drauge su liuteriszkais, kiti

vėl su evangēliskaisiais, o vėl kiti turi „savą“ tikėjimą arba yra „netikiais“ akyse kitatikių. Jau toks daugumas ir margumas pažiurių tikėjimo daigtūse mums aiszkiai parodo, kad tikėjimas turėjo išaugti ne iš dievo nei iš apreiszkimų, bet iš ko kito. O surasti tai, iš ko tikėjimas yra prasidėjęs, kaip jis ir didyn ir platyn eina ir kaip jis bėgyje amžių labai mainosi, yra labai svarbu — o labiausiai dėl mūsų, kurie apjūkiame savo brolius kitaip, nei mes, tikinczius.

Kožną žmogų paima dyvai mislyjant, kad tas kunas, kurs dabar yra gyvas, po kiek metų ar valandų lianjasi judėjęs, o sustyvėjęs sustingsta ir mirszta. Nekuriūse atsitikimūse nėra galima pasakyti, ar žmogus yra miręs ar ne. Gilus miegas yra panaszus į myrį, tiktai ką sanariai kuno pasiliekti gležni, už tai nesykį sakome apie žmogų mirusį: „užmigo ant amžių“. Žmogus nūmaryje (nūmirulyje) nekvpūja, jo szirdis netvinkezioja, tai-gi gyvumas apsistoja. O yra atsitikimai, kur gyvybė žmogaus yra tartum išlėkusi per adynų adynas, o ir nesykį atsitiko, kad palaidoti kunai atgyjo po kelių dienų, ir jeigu nebuvo czėsu išgelbėti, turėjo mirti baisų myrį, nėra užduso kape, dūbėje. O laukiniai žmonės sako, kad tokiūse atsitikimūse, kaip gilus miegas, nūmirulys ir tt., duszia ėsanti išėjusi ant pasivaiksacziojimo. Jeigu duszia nesugrįžta, kunas ima puti, szvinkti, smirdėti. Smardumas-gi visumet yra ženklų myrio.

O kas-gi ta duszia, kuri, kaip sako laukiniai žmonės, atsiskiria nū kuno? Laukinis žmogus taip ją sav apreiszkia.

1. Kam neatsitiko miegant, per sapną, buti kitur? Mes kitus lankome sapne, o kiti mus. Ne tiktai mes ėsame drange su gyvaisiais, bet nesykį atsitinka, kad „prisisapnūja“ ir mirusiųjų duszios. Ligoniai sunkioje ligoje svaicziodami sakosi negalį atsiginti nū piktų prosenių dvasių. Pas lietuvininkus ir sziaūdien yra pasakojama, kad duszios piktadėjų, labiausiai karėlių (pakarūklių, karūnių, pasikorėlių) gyviemsiais *vaidinasi* ir tie vaidylos jų smaungią, gainoją ar kitaip varginą. Iš to jau matome, kad duszia turi buti kas-žin kas atskiras nū kuno žmogaus, ir ilgiaus gyvena, nei kunas. — 2. Kad saulutei szviecziant dangus ne yra apsiniaukęs, žmogus lauکه eidamas mato greta savęs vaizdą — szeszėlį. O

tas szeszēlis nēra paimamu daigtu, tai kas jis galētu buti — mislyja laukininkas — jeigu ne duszia, ans atspindulys kuno? — 3. Kaip kada žmogus kvėpūdamas mato isz savo burnos iszeinant kvapą, „dvasę“, o ta dvasė — kaip man ir lietuvininkų nevienas pasakojo — ēsanti tas pats ką ir duszia. Kas-gi, gird, galētu isz kuno kitas iszeiti per burną?! — Taip tai Matajēnai isz miego nenoromis ką žadina, idant nevarginti kuną, iszėjus dusziai. Nikaraogērai sznekėjo szpanams kad žmogui mirsztant kvapas, „dvasė“, iszeinanti ir toliaus gyvenanti pavidale kuno. Grenlanderai sakosi turį dvi duszi — szeszēlį ir kvapą. Zulu szneka, kad jo kunui mirus, duszia eina į burį sentēviszkų dvasių ir rupinasi apie likusius namiszkius. Pagal tikėjimą Fidžēnų szeszēlis, „tamsioji dvasė“ eina į apatinį szvietą, o „szviesioji dvasė“, kurią matome atsimuszant szszzeliui vandenyje, pasilieka arti vietos mirimo. Ir senovės graikai ar ne kitaip tikėjo, ką matome isz pasakos apie Akyliu, kurs miege veltū gauda jam prisisapnavusį mylimą draugą Patrukli, kurio dvasė lyg dumas lekia per rankas. Iszliko taip-gi žinia apie žynį Germanimą, kurio dvasė tankiai eidavo isz kuno pasivaiksztinėti. Bet kad vieną sykį dvasė tai padarė, pati ēmusi kuną vyro sudegino, ir duszia sugrižusi, kad neberado kuno, turėjo pasilikti bekune dvasė. Vēlesniūse amžiūse graikai kalbėjo apie dvi duszi: viena buvo gyvastinė, plona oriszka esybė, o kita buvo dvasiszka, bekunė, bemedegė, nemari. Musų žodžiai „duszia“ ir „dvasė“ rodo, kad ir senovės lietuviai suprato duszią ēsant ne kūmi kitu kaip tiktai kvapu — kaip daugumas ir sziadien dar tikia.

Jeigu dvasė matoma sapne yra pagal mislį laukiminko isz tiesų kokia esybė, tai ir drabužis, kurį dvasė dėvi, ar ginklas, kurį rankose neszasi, taip pat turi turėti savo duszią; nekitaip ir su gyvuliais yra, taip va: arklys ir szū, draugiszkiejie tarnai žmogaus, turi savo „vaidylių“, panaszų į kuną. Kad taip laukiniai žmonės tikia, matome isz daug daigtų. Odžibnai laidoja lavoną, tai dusziai vyro įdeda „dvasiszką“ ginklą ir pypkę, o moterims krepszius ir vairs, vaikams-gi kilpinius ir vilyczias. Fidžēnai leidžia upėmis valtis, ginklus ir molinį pūdą plaukti į kitą gyvenimą.

Mirus kuningaikszeiui Peruvijoje, jo pati pasikaria norėdama pasilikti jo tarnystėje, o tarnai susidegina. Kad Madagaskaro salos karalius Radama mirė, žmonės sakėsi matę jo dusią drabužiuose, kuriuose jis likosi sudegintas. Senovės lietuviai degino drauge su lavonu žirgą, tarnus ginklus ir tt., ko palaikus yra galima rasti kaip kokiuose pilkalniuose. Kad Europoje žmonės liovėsi deginę moterį ir tarnus, kariszkasis žirgas dar ilgą czesą buvo pamuszamas ant kapo ir sudeginamas. Vokiečiai sziądien užmauja lavonui ant kojų „pėkliszkasias kurpes“, įdeda siulą su adata dėlto, kad dvasė galėtu susilopyti prairusias drapanas, — ir visoje Europoje deda pinigų į karstą grabą, idant dusia galėtu apmokėti savo reikalus kelionėje. Musu pusbroliai latviai į ažuolus, turinczius iszpuvusi vidurį, mėgia taip-gi krauti piningėlį dėl laimės duselių mirusių žmonių.

✓ Laukiniai žmonės gana rupinasi ir apie lavoną: padeda jį į szopas, iszdžiovinę sudeda į karstus (grabus), sudegina eldijoje, supilia kapą ant jo, arba vėl pelenus sudeginto lavono saugsto pūduse arba kropuse. Man regisi, kad nevienas isz Lietuvoje randamų pilkalnių yra vieta, kur mūsų proseniai sudeginę garbų lietuvių palaidojo. Keliaudami per Angliją randame daug vietų, kur senovėje buvo kunai deginami, o akmenines krosnis isz senovės sukrautas daugiausiai apeiname Szkotijoje; czia ir sziądien palydovai sukrauja ant kapo arba ten, kur lydėję lavoną apsistoja, krosnutę isz akmenių. O senoviszkosios krosnys turi keletą pavidalų: vienos vadinasi *dolmens* (jas randame netoli nū Rockesterio), tai yra grintelės, pastatytos, isz 3 ar 4 staczių akmenių su uždangčiu; kiti ženklai vadinasi *menhirs*, tai yra ilgi akmenys, pavienam statyti; jūs randame Anglijoje ir Indijoje ar; tretį ženklą randami netoli nū Bristolia *cromlechs*, yra tai akmeninis skritutys, sutaisytas isz staczių, ratoje sudėtų, akmenių; viduryje to skritulio buvo degintuvė, kurioje gal buvo patalpintas dolmėnas. Pietinėje Indijoje tokie kromlekai tampa bažnyciomis, ir ten dievams yra dovanojami gaidžiai. Tokius pat akmenis sutinkame ir žiemiuose Aprikos. Jau toks paplitumas kromlekų rodo, kad neteisčiai buvo mislyjama, jog jie kitą gadybę buvę kuningų altoriais („Drydu aukurais“).

Kunui mirus, duszia turi apsirinkti vietą kur norint. Vieni sako, kad ji vaidinasi kokiūse nors namūse, ir ten nēks isz gyvųjų negyvena; nesykį girdėjau lietuvininkus įvairias buitis pasakojant apie vaidinimąsi mirėlių jaujose (klūnūse); kiti vėl svaicžioja, kad duszelė slankioja aplink vietą, kur jos kunas tapė sudegintas, ir žiuri į gyventojus savo kaimo, arba kitur duszelė lekia į tankmę miszkų, ant viršaus kalnų. ant tolimų salų, ar į dangaus platumą ar į gilumą, kur saulė eina nakvoti. Zulu sakosi žiną tą skylę, į kurią lenda mirėliai; Romėnai tikėjo, kad mirėlių duszia grimzda Averno ažere. Pagal tikėjimą vienų tas krasztas yra laimės pilnas, ten yra piln žvėrienos ir žuvių; ten ir saulutė visūmet szvieczia; o kiti sako, kad ten yra tamsynė, nakties urvas. Kas yra daug skaitęs, tas atsimenta graikų pragaro vadinamo *Ἀδης* (Vaidas?) į kurį Adyszius *Οβυςσεως* kad nuėjo, tai rado duszių pavidalus beszmeklinėjant; tos duszios yra užmirusios apie žiamiszką gyvenimą ir atgauna atminimą tik tūmet, kada atsigeria aukanto gyvuliszko kraujo; arba vėl kaip ans italas Dantė mokėjo dailiai apraszyti szeszėlius duszelių szveistainėje (czyscziuje). — Kiti vėl tikia, kad duszios atsigema vaikūse; už tai, gird, vaikai yra paveidus tai į giminę tėvo tai motynos. Negana to. Duszia pagal kitų tikėjimą pereina ir į kuną meszkos, szakaliaus, gyvatės viduje slankanczios (kaip kad tikia Zulu). Lietuvininkai szneka, kad nekurie žmonės pasiverczia į vilkalokus, norėdami kam piktą padaryti, bet kiti vėl sako, kad tiktai raganiai kam pakersztaudami, žmogų paverczia į vilkaloką. Toks duszios persikilniojimas isz vienos gyvuliszkos esybės į kitą, tikėjime Bramanų ir Buddhos Indijoje, įvyksta už duszios prasikaltimus ant žiamės.

Duszia, apleidusi savo kuną, rupinasi apie likusia giminę, ir namiszkliai sznekasi su dusziomis mirusiųjų giminaičių. Taip Kynai visas patėmytinas atmainas namūse, kaip svotbą ir tt., apgarsina prosenių duszioms. Kiti vėl jas valgidina, o ant metų sykį padaro pokylį, į kurį duszios visų prosenių susirenka. Maskolius, tikėdamas į szlaistymąsi duszių apie szventųjų abrozds, padeda pyragėlį joms valgyti. Kitą gadynę mūsų lietuvininkai ir latviszkiejie proseniai ant szermenų,

ar taip keldami koki pokyli, atidūdavo duszioms pirmąjį kasnį o paskni patys ragaudavo valgymus. Paminkle to pirmnykszcio tikėjimo užsilaike katalikų bažnyčiojė, kur kožną metą yra szvencziama „duszių diena.“ Britanijoje žmonės eidami gulti sukuria ugnelę ir palieka liekanas vakarienės dėl duszių, lankancziųjų namus naktyje. — Tos tai apie giminę rupes-tingos dvasės yra galingos, jos gali gyviems dūti gerumą ar vargus. Kad indijonas Sziaurinėje Amerikoje praszo giedros ar laimikio medžionėje, ir jeigu tai neįvyksta, jis regi tame kersztą dvasių. Nigrai Gvinėjoje nelaimei isztikus renkasi ant kalno kaukarų ar pamiszkėse, ir grandžiai drauge su pacziomis praszo pagelbos dvasių. Pas Romėnus prosenių dvasės, vadinamos Larėmis, laikė giminę ir drauge ją atskirdavo nū kitų giminių, turinczių kitas apgynėjiszkas dvasės. Nevienas sziaudien skaitydamas apie pasidievinimą Romos ciesorių jūkiasi isz to, bet anūmet kožnas žmonis į tai tikėjo, kad ciesorius gali payirsti į didelę dvasiszką esybę.

Koks žmogus buvo gyvendamas ant žiamės, tokia pat yra ir jo duszia, gera ar pikta, norint aiszkų skirtumą tarp dvasės geros ir piktos nevisūmet apeiname. Zulu tikia, kad jų mirusieji kareiviai jei yra meilingi, suteikia laimę musztynėse, o jei butu pakersztingi, jūs gelbti iszblaszkyti. Ir ligą, pagal tikėjimą indijonų Amerikos bei nigrų Aprikos, suteikia duszios mirėlių, iszszaukdamos duszią isz kuno apserganczio žmogaus; už tai Sziaurinėje Amerikoje indijonu gydytojas stengiasi iszvyliotąją duszią sugražinti į galvą ligonio, o Fidžėnas, atsigulęs augsztynokas, vylioja savo duszią atgal isz oro. O kad liga yra sunki ir ligonis svai-čioja, klajoja ir tamposi, sako, kad svetima duszia įėjo į kuną ir jį apvaldė. Taip pat szneka ir apie žmogų iszėjusį isz proto ir nūmirulingą. Gydydas arba iszvarymas tokios piktos dvasės paprastai yra daromas užkeikimais, burimais, ekzorcizmais. Kad Australas apserga, jis tikia, kad jo kepenis gnaibo duszia numirėlio; Patagonijoje kėrėtojai szoka, rėkia ir bubinūja, kad iszbaidyti tūmi trenksmu svetimą duszią isz ligonio. Aigypse 12-ame szimtmetyje, prie karaliaus Ramzio II, kaip skaitome „paminėjime praeitės“ kningynėje Paryžiaus, dievaitis Konas buvo siųstas iszgydyti karalaite, Bentaresh

vardu, susirgusią gėlimu szlaunies; piktoji duszia, kuri buvo apsigyvenusi szlaunyje, kad gavo dovanas, tykiai iszėje isz kuno, ir ligonis, gird, pasveiko. — Dabar matome, koki supratimą ligos turėjo žmonės pradžioje: pikta arba svetimo duszia, įeidama į kuną, padaro jį ligotą. O kaip kitaip mūsų daktarai ir mės patys jau manome! Juk budas gyvenimo, nūdai ir mikroskopiszkai gyvuvelai yra priežastimi ligos pagal mūsų pažvalgą. O tarp tamsių žmonių, kad vaidintuvė yra sužadinta, tai ligonis ir vardus piktųjų dvasių iszszaukia ir pasako, dėlko jos apsėdo jį. Pradėjus skaityti ekzortas, ligonis nusiramina, užmiegti ir pasigerina. Viskas čia pareina ant nutildymo vaidintuvės žmogaus. Lietuvoje katalikų kuningai isz pabludusių žmonių ekzortomis varinėja „piktą“ dvasę laukan dar ir šiadien. Mūsų žiamėje yra piln tokių atsitikimų. Arba vėl žmogus, įkastas pasiutusio žvėrio, bijosi vandens; kad kuningas lieja ant ligonio vandenį, tai ligonis czypia ir riecziasi ir purtosi — o kuningėlis ir žmonės sako: matai, kaip piktasis tą žmogų laužo! Butu gerai, kad kuningai daugiau mokslo turētu ir nekankintu nelaimingų žmonių. Szpanijoje ir šiadien katalikų, kuningai varo „dvasę“ laukan isz nūmirulingųjų, ekzorczizmais, bet daktaras gydo tą ligą, dūdamas „potassii bromidum.“

Kad vilkas ar sardula (tigras) papjauja žmogų, tai vietiniai gyventojai iszguldo taip, kad dvasė anam žmogui pakersztina, įėjusi į tūs žvėrius, atgiežė savo kersztą. Tokios pasakos randasi Maskolijoje ir Indijoje. Ir vilkalokas lietuvininkų, kaip kekuri pasakoja, esąs toks pat žvėrys, dvasės paimtas. Slovenciai pasakoja, kad blyksztas, mažkraujis žmogus yra dėlto iszbalęs, kad dvasė, vadinama slėgėlė, sugėrė jo kraują į savo kuną; o tą piktą darbą daro ana dvasė į apgynėjiszkas duszias, kurios žmogų visur lydi. Taip Sziaurinės Amerikos indijonas nėko nei geria nei valgo, iki savo apgynėjiszką dvasę pamato per sapną. Pas Tasmanėnus, kurie jau iszmirė, tėvas visūmet saugodavęs sunų; pas Romėnus apgynėjiszkoji dvasė, vadinama Gėnijas, gimė drauge su žmogumi. — Kiti vėl szneka, kad duszios mirėlių kursto ugnį, ugnakalniūse (vulkanūse), vėtrose, gird, jos iszdrasko gires, jos paskandina laivus, jos gyvena medžiūse ir jūs

augina. Tos duszios daro taip pat, kaip kad žmogus, duszia yra atspinduliu žmogaus. Sziaurinės Amerikos indijonas metą szmotą tobokos upėn meldamas upės dievus, kad pavelytu laimingai pervaziūti per verpetą arba sukuri. Aprikoje kirtėjas medžio pirma lieja ant žiamės palminį aliejų, idant duszia iszeidama isz medžio pultusi laižyti tą aliejų, o ji gyvą paliktu. Graikų „nymphos“, nuėjusios į dievų susirinkimą, sėdėjo aplink skaisčius stalus, o savo gyvenimą turėjo szaltiniūse, „dryjados-gi“ gyveno ažūlūse ir puszyse. Kitą kartą lietuviai tikėjo taip-gi į „vandenines.“ Musų „raganos“ taip pat yra dvasės, kurios vieniems gera, o kitiems pikta padaro. Anglo-saksiszkas *wudu-maer* (medžio ragana, garsas) rodo, kad anglo-saksai tikėjo į duszios atsiliepinimą, kada ją žmogus szaukia. O ir lietuviai bene tik turėjo tokį tikėjimą. Mano gimtuvės kaime, Rakandžiūse, dar ir sziądien seni žmonės atmena vieną jūkingą atsitikimą ir vienas man jį taip pasakojo: „Kitąkart kolek žmonės tikėdavo į visokias dvases, kurios vaidinosi mažne visur ir gyveno taip-gi visur, namūse, miszkūse, vandeniūse ir tt., žmonės su tomis dvasėmis ir muszosi, jų bijojo, retai kada jas mislyjo ėsant apgynėjomis. Bet vieną sykį gavėnioje buvo pas mus keli žmonės susirinkę, o už tai ilgai vakarojome giesmes giedodami. Ant galo visi iszsikirstė. Dvi mergi gyveno antram gale sodžiaus ir ėjo drauge namon. Vėjelis putė, už tai pagal ulyczią medžiai lingavo, o jiems svyrūjant nevienur davėsi girdėti girgždėjimas. Kad jos prisiartino prie vieno glūsnio, kurs czyszkėjo labiaus ne kad kiti, nors stovėjo tolokai nū ulyczios, antrapus griovio ir trobos, mergos apsi stojusios klausėsi. Ant galo viena paklausė: sakyk medeli, ko troksza tavo duszelė taip verkdamas? O tūmi tarpu vienas vyriszkis tupėdamas pas aną glūsnį, kad iszgirdo tokį paklausimą, atsiliepė tenvu balsu: s . . kti! Mergos iszgirdusios tokį atsakymą susigėdo ir parbėgo namon; o paskui sodžius ilgus metus jūkėsi isz tų mergų nēktikystės ir isz to taip navatno atsitikimo.“ Kaip tas atsitikimas nebutu navatnas, vienok mums yra gana to, kad ir lietuviai dar neseniai tikėjo į tai, kad dvasės turi savą buveinę medžiūse. Ir musų slēgutis, anglų night-mare, vokiečių Alp, yra nēkas kitas kaip

tik sloginanti naktinė duszia. Kiti žmonės vėl tikėjo, kad nekurių szulinių dvasės gydydavo ligotus žmones, kada jie tūse szuliniūse maudėsi.

Kur yra garbinamos dvasės sentėvių, ten duszios vadovų ar karžygių yra augsztesnės, dieviszkesnės dvasės. Mongolai garbina savo Džingis kaną ir jo giminę; kynų dailidės bei namų statytojai garbina Pang'ą, garsų daildarį; kareiviai garbina garbų Kuang-ti kaipo dievą vainos. — Isz tokio garbinimo prosenūliszkų duszių gauname palengva supratimą apie dievystę. Taip Zulų *unkulunkulu*, senis senutis, yra sutvortoju arba įkurėju szvieto. Brazilijos gentės szneka apie senutį, vardu Tamoi, kuris buvęs pirmasis žmogus ant žiamės, kitus iszmokinęs arti žiamę, o paskui pats nuėjęs į dangų ir ten kitų duszias priiėmęs. — Tokios tai dvasės jau ima ir szvietą valdyti. Nigrai tikia į dangų, kurs dūda lytų ir augina žolę, o rytą atsikėlę jam atidūda garbę už atidarymą savo durių dėl patekancziosios saulės. Ir mūsų gentės prosenūlai, vardu arai, garbino žmogystiszką dangų, dūdantįjį lytų ir griiaustinį (perkunią). Graikų Zeus, o romėnų Jupiter ir lietuvių dievas — tai vis buvo dangaus dievai, taip sakant dangaus duszios. Už tai ir sziądien mes nesyki, kam kerszydami sakome: „Dangus tav atmokės už tavo piktus darbus!“ — Nekurios-gi gentės turi ipatingą lytaus dievą, t. a. Kondai Orissoje turi dievą Pidzu Pennu, kurs lieją vandenį per savo rėtį ant jų iszdžiuvusių laukų. — Kitos gentės turi perkunijos dievą: lietuviai garbino Perkuno, kulkas. Jorubai turi dievą Szango, kurs isz debesų lekia žiamyn su griausmu ir palieka savo akmeninius kirvius ant žiamės. Tokį perkunijos dievą turėjo kitąkart vokiečiai ir anglai, ką galime matyti isz vardų dienų „Donnerstag“ ir „Thursday“. — Žiamė yra garbinama kaipo motyna viso ko. Garbinimas žiamės yra randamas tarp indijonų, odžibų, o ir tarp lietuvių-latvių: mes juk kitąkart garbinome žiaminę dievystę. — Žiamė ir dangus yra tėvais visoko. Ir taip kynas su savo nūtake parpūlę garbina jū praszdami palaiminimo. Ir graikai ir romėnai vienam ir kitam atidavę garbę per dieviszkasias esybes Dēmėtros ir Terra-mater. — Kiti vėl garbina marės dievus. Pakrasz-

czyūse Gvinėjos nigrų karaliai maldydami kersztą marės dievo meta jam į marę dovanas: ryžius, drabužius, plėczkas rumo, vergus. Graikų ir romėnų vaisko vadovai keliandavo į vilniūta marę dovanomis pamylėję dievus Poseidoną ir Neptuną. — Jeigu dangus, žiamė ir vandū yra dar tik dvasingi, tai Saulė, kuri dūda szviesą ir szilumą, turi aiszkų dieviszkumą. Samojėdai garbina saulę Vokietijoje ir Anglijoje žmonės nuėmę kepures pasveikina patekanczią saulę. Pagal tikėjimą aigyptėnų saulė, Ra, kelauja valtyje per augsztas ir žiamas szalis visatos. Indijoje bramanai (kuningai) stovėdami ant vienos kojos su isztiestomis rankomis, atsukę veidą prieš rytus, atkalba senoviszkoje sanskritiszkoje kalboje žodžius: „Mislykiame apie pageistiną szviesą dieviszkos saulės; tegul ji pakelia mūsų protą!“ — Mėnulis arba mėnū yra daugiur garbinamas, o labiausiai anų miszkinių gendzių, kurios szokdamos prie jo szviesos kelia savo czesnis. Ir mūsų proseniai garbino mėnulį. Tankiai Saulė ir Mėnulis yra laikomi broliu su seserimi, arba vėl vyru ir paczia. — Ugnis yra garbinama ir už gerą ir už aną piktą, kuri ji žmogui padaro, nū senos gadynės. Mūsų proseniai, ariai, garbino Agni, o lotynai Ignis; ir sziądien Parsiai, kurių bažnycziomis yra anie degantieji szuliniai aplink Baku kaukaze, yra garbintojais ugnies. Graikai savo szventą židini, Hestija, sotino, taukais ir liejo į ji saldų vyną; o isz Graikijos toks garbinimas persikėlė į Romą, į Vestos bažnyczią, kur buvo iszlaikoma amžina ugnis. Juk ir lietuviai kitą gadynę turėjo savas mergiszkas kuninges, vaidylutes, vien tik ugnį nū iszgesimo saugstanczias, tokia vaidylute buvo ir ana visiems žinomoji mūsų Didžio Kuningaikszczioti pati, Byrutė vardu. — Kiti vėl garbina vėjų dievus; tokį garbinimą randame pas indijonus Sziaurinės Amerikos ir ant salų Pietiniame Didžiamaryje; ir graikai garbino daug vėjų, czia tik pamenu žiaurųjį Zepyrą. Kitąkart lietuviai turėjo dievaitį Bangputį, kurs keldavo ir stabdydavo vilnis marės. — Ir nekurios upės yra dievinamos. Upės Skamandras ir Spercheijas turėjo savo bažnyczią ir kunigus; žmonės darydavo prisieką vardan upių, o kas savo prisieką peržengdavo, tą suėmę upėje prigirdydavo sakydami, kad jie atidūda prasikal-

tėlį ant apsudyjimo pacziam upės dievui. Indai ir sziądien daro didžiausiąją prisieką vardan upės Gangės.

Toks tikėjimas, kur žmonės garbina daug dievu, vadinamas yra daugdieviszku arba polytėjistiszku.

Aną daugdieviszką tikėjimą, kurs augszcziaus apraszytas, yra sunku visai iszaiszkinti dėlto, kad vardai ir prigimtos dievų įpatybės prazuvo arba vėl susimaiszė. Vienas dievas, garbinamas keliose bažnycziose, gali pasiskirstyti į daug dievų, kurių neb'yra žinomi nei tikrasis vardas nei garbinimo įmoniai. Pergalėtos tautos sumaiszo savo tikėjimą su tikėjimu pergalėtojų. Lietuviai kitą gadynę valdė daug slaviszkų genčių, už tai mūsų Perkuną garbino ir apveiktieji slavai. Griausmingas ir lytingas Dangus (Jupiter Tonans ir Jupiter Pluvius) buvo skyrimai garbinami vėlesnėsėse gadyne, o Neptunas ir Poseidonas, nors abu yra marės dievais, vėliaus padarė sukrautą, keimarinį dievą. O vėl Merkuras, dievas prekybos, pas graikus „Hermės“, buvo garbinamas kaipo pasiuntinys dievų, vadovas mirėlių į Hades (pragarą), dievas vagių ir prekiotojų, raszymo ir mokslų; aiszku yra, kad czia graikai isz kelių dievų pasidarė vieną. Žmonės perimdami vardus ir statnvas užmirzso dievo pirmutinę prasmę ir garbino jį pagal naująjį supratimą.

Yra žmonės, kurie mislyja, kad geriejie dievai vis ir vis muszasi su piktaisiais. Taip senovės Persijoje dievas szviesos, Ahuramazda, ėmėsi su dievu tamsos, Angromanju. Kaip žiamiszkiejie karaliai turi gaujas savo tarnų, taip ir tie dievai. Nėra visūmet aiszku, katras dievužis gauna virszų. Kartais dangaus dievas yra sutvertoju visatos. Vakarūse Aprikos gentės sako, kad tas dievas viską daro per savo žiamesnius tarnus, o kitos gentės vėl blazgutyja, kad jis nėko nesirupina apie žiamę. O nigrui Kongo taria, kad mirėlių geros ir piktos duszios kertasi už gyvenimą, ir pervirszyja, gird, piktosios; tūmet dėl to užpykęs Dangus pasipurtęs, bet iszgąsdinęs jas griausmu vėl einąs į poilsį ir vėl viską dvasėms palikdamas ant rėdymo. Anot Homėro tarp Olympo dievų Zeus, ans sužmogintas Dangus, sėdi ant augszto sosto, ir turi galybę ant žiamės, oro ir marės. Indijoje saulė rėdo dievus miszkų ir laukų, gentiszkus dievus ir pro-

senių duszias. Sziaurinėje Amerikoje „Didi Dvasė“ viską sutvėrė ir valdo, valdo ir saulę ir mėnesį ir smarkiūsius gamtos dievus. Ir taip isz anos daugdievystės mes perėjome į monoteizmą, į aną pažiūrą, pagal kurią viena dieviszka duszia, vienas dievas valdo visatą.

✓ Tas tai žmogiszkas duszias, atmainytas į dievus, žmonės garbina maldorcis. Maldas randame ir pas laukinius žmones. Malda yra nekas kitas kaip tik gūdos pilni žodžiai su praszymu pagelbos. Zulu dovonas dievui dūdamas taip meldžiasi: „Jus, duszelės mūsų gentės, įmkite tą jautį. Asz meldžiu sveikatos savo kunui, idant galėcziau linksniai gyventi; tu, toks ir toks, su manimi elgkiesi mylistingai, ir tu taip-gi (czia jis pamena vardus mirusingų giminaiczių).“ O kondas aukaudamas žmogų Žiamei meldžiasi taip: „Isz savo galvijų, bandos kiaulių kaimenės ir javų mes padarėme dovaną ir ją tav atidūdame. Dabar tu apdovanok mus. Tegul mūsų kaimenės taip bus didelės, kad jos netilptu į kutes, tegul mūsų vaikų tokia bus daugybė, kad apie tėvus jie galėtu gerai pasirupinti; pelės tegul daro lizdus ne isz javų, bet isz lopų randonųjų drapanų ir szilkų. Tegul gyvulai iszmusza kranklius ant medžių nutupusius visame mūsų kraszte. Mes nemokame viso gero dėl savęs praszyti. Tu žinai, kas yra mums gerai. Dūk tai mums.“ — Malda visumet jungiasi su dovana, auka: duszios mat valgo dvasę arba esybę miltų ar mėsos, o ir kvapnius dumus, rukstanszius nū aukuro (altoriaus). Dvasė mėgia tik dvasę valgyti. Tiktai vėliaus kilus prakilnesniam saprocziui, norint buvo jautis deginamas ar koks gėralas iszliejamas ant aukuro, tai darėsi ne dėl valgidinimo dieviszkos dvasės, bet dėl jos garbinimo. Tai vis dūda gerai suprasti, kodėl sziaūdien krikszczionys smilko dumus dievui ir tt. — Su dievais yra galima keleriopai pasisznėkėti. Paprastai jie apsireiszkia sapnūse, labiausiai savo kuningui. Arba vėl sužadinta vaidintuve, hypnotiszkame padėjime, gali sznėkėti su dvasiomis ar dievais. Taip tai atsitiko aname „stebuklingame“ regėjime pas Gierczvaldą ir daugiur Lietuvoje. Taipogi dieviszkoji duszia gali įeiti į kuną, ir per jį sznėkėti pranaszavimus (žydų pranaszai), lyginai kaip duszia, įlindusi į kuną, taji susargina, kaip

augšcziaus matėme. Tampymas, kimus balsas, sustyrėjimas kuno išėjus dievui apgaudinėjo jausmus pacių dievininkų ar burtininkų, kaip ir klausytojus dievų valios. Kuningas, gird, gali dieviszką dvasę įkvėpūti kaip kad vandenį išzgerti. Dvasė įeina į pauksztį, į žaltį, į virbtį (smaigtį), įsmeigtą į žiamę, į akmenį, gulintį pakelėje, kaip kad aprikonai ar indai taria, ir tūs daigtus kalbina. Vaizdai dievų — nū drožtų dievukų tarp ostjakų iki graikiszkujų statuvų — yra padaryti tankiausiai panaszus į žmogų. Žmonės taria, kad tas daigtas yra tikras kunas dieviszkos dvasės. Kuningas Taitėnu pasakoja, kad dievas kaip kada atlekiąs į statavą pavidale paukszczio, o kartais į jį patį įeinąs dėl pranaszavimo žmonėms. Kitos vėl gentės pastato dievui namus ir aukurus, bet ir ten garbinime pasilieka žmogiszkas pobudis. Taip garbintojai numazgoję ir aptaisį vaizdą Visznu, pastato jį į tam tikrą vietą su iszkilme ir muzyke, prie ko mergos szoka; o tas Visznu buvo saulės dievas, tai-gi duszia saulės, nors žmogiszkame pavidale. O ir lietuviai bažnyčią sziaūdien vadina namais dievo, tai-gi joje gyvena dieviszka dangiszka dvasė; jie turi aukurus, o jūse yra vaizdai dieviszkos Trijaties (traicės), ar padievinčių dvasių „szventųjų“ žmonių, ir tūs vaizdus garbina, bučiuoja ir tt. tardamiesi, kad per jūs palyti aną dievūtą dvasę. —

Dar reikia užgauti vieną svarbą dalyką. Žiamasis tikėjimas neturi darbo su dorybe. Žmogus mato dieve iszlaikytoją savo gyvasties ir visatos, už tai jį garbina ir jaučia to reikalingumą — bet tai vis neliečia pareigų dėl savo susėdo. Kad žmogus užmusza žmogų, tai draugai užmusztojo atkerszyja, o godyszių ar parkupezių kiti, gerunai, nukauja nei tardamiesi, kad jų darbo dievas neapkęstu, o tokiu užmuszėju yra tankiai pats Kuningas arba „duszių ganytojas.“ Duszia eidama ar į szviesųjį dangų ar į tamsųjį pragarą nėra kaltinama, tik nū jos yra atimamas žiamiszkas pobudis. Gosliausiasis Indas, dūdamas kuningui dovanas, iszpraszo mylistą dievų; Europoje garsus vagys yra tankiai dideli dievo garbintojai. Koks tai czia yra toľumas doros nū tikėjimo?!! — Numirėlių garbinimas berots jau tūmi dorintu, kad duszia rupinasi apie gerbę giminės, gerai veikianczios.

Toms duszioms nėkas taip nėkitra, kaip atmainymas senų papročių. Toks tikėjimas kaip kada jau ir gero padaro, k. a. Zulu neužgauna brolio, iki tėvas iš numirusių parėjęs per sapną jo nesusargidina, o Kynas, kurs vis su giminės dusziomis gyvena, bijosi piktą daryti iki miršta. — Kur susitaiso galinga kuningija, užžiurėtoja draugijos, ten prie tikėjimo kuningai per savybę prikeria ir mokinimą doros. Jie įkalbinėja, kad prasikaltėli patys dievai koroja: Dangaus dievas trenkia jį savo kulkomis, o gentės dievas siunczia ligą ir myrį žmogžudžiui. Pagal indų tikėjimą į persikilniojimą dusių piktadarys atsigema kitame kune už nudėtas, paleistuvius gimsit aklų, kreivių ir kripių; papiktintojas turės smirdintį kvapą, arklavagis bus raiszas, kraugėris žmogus gims žvėriu, javų vagis gims pele; taigi, duszia gerųjų pavirs į dievą, o piktųjų eis į tamsynę ar pasilikę pažiaminta į gyvulį. Tolesniame išsitaisme tikėjimo randame saprotavimą, kad tik geriejie bus „išganyti“, o piktiejie eis į pragarą. Aigypte Ozyris svėrė ant svarstyklių duszia mirėlio ir drauge su 42 sudžiomis ją sudyjo, o Totas, rasztininkas, įraszė jų nūsprendinį į kningas; czia duszia turėjo parodyti, jog jį yraskaisti, graži ir vaiski nū nudėtą. Ir krikszcionys tikia į išganyką „gerųjų“, o prapultį „piktųjų“ dusių.

Ant galo, kokių budu pasiplatino nekurie tikėjimai? Muamedo tikėjimas tapė išplatintas vainomis. Aigypto kuningai sakė, kad neb'yra ko mokintiesi ir prieszinosi tolesniam žingsniui į prieszakį, iki szvietas taip prasižiurėjo, jog jų mokslą paliko vienaitinai prietaringiems. Graikų kuningai turėjo iszkilmingus dievo namus ir išpūsztus; bet jieszkotojai teisybės nerasdami gero, gyvenimo jų szvėtnamiūse ėjo paš philiozophus. Katalikystė pasiplatino beveik visur per kraujo liejimą, drauge skelbdama, kad nėra išganymo kitur kaip joje; kuningai pastojo pagalbininkais prispaudėjams žmonių, papiktintojais gyvenime, nors ant lupų neszioja dorybę, ant galo kuningija stengiasi priesz tikrąjį, tolynžengį mokslą. Katalikystė uį tai susilygino su mokslu aigypstiszų, bei graikiszų kuningų. Aiszku yra, kad tikėjimą neiszgelbės nū pražuvimo nei galingumas valstijų nei puikus išpūszimas bažnyčių, o bėgyje amžių jis isznyks iš tarpo žmonių.

Minės apie nekurius isznikusius gyvunus.

Ar reikia labai tužbytiesi dėl nykimo nekurių gyvunų arba dėlto, kad tuliems gresia gaiszata? Juk daugiaus žmonių kaskart randasi, o mažiaus miszkinių gyvulių! Žmonija netik prisideda prie iszlaikymo sugabesniųjų, kiek ji paskubina nykimą pilningų faunų. Seniaus, kaip F. A. Lucas tinkancziai raszo, „dėl prigimtų priežascių viena veislė gyvulių po kitos pragaiszo nū žiamės. Gamtiszkas naikinimas veislių paprastai yra palengvas, ir vieta vienos pasiliekti užimta per kitą, kūmet žmogiszkas naikinimas yra greitas, ir spragos, per jį padarytos, pasiliekti neužpildytos“.

Buvo didelis, navatnas, nevierytinai riebus ir negražus pauksztis, kurs tiesiek vyliojo iszalkusius mareivius: „ateikite, pagaukite, kepkite ir valgykite mane.“ Pamislyk, kokia gamtos dovana turėjo *Alca impensis* buti netiktai dėl primityviszko žmogaus, bet dėl ankstybųjų naujokų Labradore ar Mainėje. Kad Cartier'o drąsus mareiviai 1534 m. iszėjo ant salos Funk, tai jie su pasigėrėjimu gardinosi mėsa didžiosios alkos. Tie nebagai, kūne numirę nū szkurbuto, su kožnu kąsniu mėsos alkos atgavo atgal savo sveikatą; ar už tai galima ant jų rugoti, kad jie „dvi valti paukszczių musztinai prisimuszo lyg akmenių, taip jog apart tų, kurius mes suvalgėme szviežius, kožnas laivas prisisudė po penkias ar szeszas baczkas paukszczių.“

Baskiszki ir kitokie žvejai, kurie perplaukdavo per austringas mares dėl pagavimo žuvies *gadus*, maitindavosi gardžiaja mėsa alku. Skaiczius paukszczių turėjo buti nesuskaitomas, nežiurint į tai, kad alka nėra daugvaikė pereklė: ji deda tiktai vieną kiauszinį savo laike. Nebagas, kvaiszas senas pauksztis nū gamtos buvo įgyjęs palinkimą ant nutukimo ir sunkumo, rasdavo sav maistą taip lengviai, jog nereikėjo jam sparnų, — ir už tai pats tapė užmusztas!

Gal tas pauksztis butu dar ilgiaus užsilaikęs kaipo pauksztis, jeigu ne jo plunksnos. Kada atėjo ant to, kad plunksnos jo buvo labai pajieszkomos, tai jau paukszcziio likimas buvo nulemtas. Žmonės traukė į jų geriausias vietas veisimosi, beje ant salos Funk, ir alkas užmuszinėjo milijonais. Nū užmusztų paukszczių nunerdavo jų odas, o jų lavonus palikdavo dėl supuvimo. Vienok dar pauksztis rods jau kaipo *rara avis*, kur nekur slapstėsi iki 1840 m., bet nū to sykio jau alka prapūlė isz tarpo gyventojų žiamės nemažiaus kaip doda. Ar galėjo nors vienas isz Cartier'o mareivių pamislyti, kad groblai (skeletonas) didelės alkos, parengti ant pardoso, pakeltu dideli trukszmą ir butu verti 600 dolerių, arba iszkimszta skurutė 650 dolerių, arba daili kiauszio lupena 1500 dolerių!

Kad Kolumbus, jieszkodamas Kopango, užtiko Vestindiszkės salas, tai jo mareiviai rado pakraszcziuse jų marinius szunis, vadinamus sziądien *Monachus tropicalis*. Įpatinga dėmė to marių szuns buvo ta, kad jis mažai ar su visu nėko nesirėmė ant savo užpakalinių vairelių arba sparnelių. Gamta neparupino ar palėtino jų išsipletojimą. Tai buvo marės szi be tinkanczios koordinacijos judėjimo. Kad jis ncrėjo paėjėti ant žiamės, tai jis turėjo sulenkti savo nugarą lyginai kaip lerva, ir tada po pastebėtinų pastangų jo progressas buvo mažesnis už vieną pėdą. Žinoma, su pribuvimu žmogaus szitas Vestindiszkas gyvunas tapė myriop pasmerktas.

Dėl kolektorių yra navatna toji aplinkybė, kad nei vienas tobulas specimėnas napateko į rankas gamtažinių, nors *Monachus tropicalis*, kaip žinome, gyvena bėgyje kelių szimtmeczių. Dampier 1675 m. sznekėdamas apie daugumą tų marės szunių, raszė: „Szpanai tankiai czion (į Jukataną) atkelianja pasidarytu aliejų iš jų taukų“. Lordas Hans Sloan, kurs į deszimtį metų paskui Dampier'o aplankė Bahamų salas, raszė, kad tos salos esanczios pilnos marės szunių: „Kartais žvejai pagauna jų 100 per vieną naktį. Jie bando jų tirpyti ir nusigabenti jų aliejų dėl liampų ant salos“. Bene paskutinis iš tų marės szunių sziądien teliko gyvas, nėra keli tapė pagauti dar 1886 m., ale už kokios deszimties metų nebeliks to gyvuno. *Monachus tropicalis* atliko savo tarnystą.

New-Yorko mieste, dalyje atvestoje dėl skurų, vadinamoje Swamp, kartais galima pamatyti du žmonių, keliancziu į vežimą kas-žin ką, kas išszižiuri kaip sunki medinė lenta, tiktai ką platesnė už tą, kurią galima iszpjauti iš medžio. Medega yra styva ir kieta, ir kad pabarszkinsi ją tai pajusi jos kietumą. Tai yra oda bangų arklio (valrus), vartojama dėl apmuscizmo ratų, ir ji turi treją colių storio. Bangarkliai sziaurinio Tykiojo didžiamario yra iszgaudomi dėl jų ilczių, odos ir aliejaus. Kada gaudymas bangžuvių buvo pelningas, tai aplenkėdavo bangų arklius, ale sziądien gaudymas bangarklių yra labai brangintinas. Atlantyje tebegyvūjanczių bangarklių iszlygos yra geresnės, nėra czion yra daug sunkiaus jų pagauti, bet kad suretės Tykiojo didžiamario bangarkliai, tai bus pajieszkomi be abejonės ir Atlantiszkiejie.

Mažai ar beveik nėko sziądien nėra žinoma apie rytiną arba karvę arktiszkos marės — *Rytina gigas*. Rytina yra gentystoje su dugongu, tiktai ką ji gyvena toliaus į sziaurę. Tai buvo didelis gyvunas, be abejonės 25 ar 30 pėdų ilgio, turintis apėmyje nū 15 iki 20 pėdų, į suaugėlis turbut sverdavo ketvertą tonną. Galva rytinos buvo jūkingai maža ir neturėjo dantų. Jos oda, kaip galima paisėti, duksva, nestora, bet ga-

nėtinai kieta, kad neperkirstum aszmenymis kirvio. Rytinos gaujomis budavo ir gyvendavo artymais isztakų upių, ganydavosi marinėmis žolėmis. Kad Bėhringas 1741 m. atvyko į Kamczatką, tai jis savo laivo žmones iszgelbėjo nū szkurbuto, gaudydames marines karves. Tūs gyvanus labai lengvu buvo užmuszti, dėlto greitai jie iszgaismo.

Vario pasalię, kur kitakart buvo daugybė tų marės karvių buvę, jau retai jas beužtikdavo 1763 m. Paskutinėji marės karvė turbūt tapė užmuszta pas Behringo salą paskutinėje ketvirtidalyje 18-tojo szimtmeczio. Keletą metų atgal, Suvienytų Valstijų Nacijonaliszkam Muzėjui reikalaujant, d—ras Steineger'is aplankė Behringo salą, įieszkodamas skėletonų marės karvių ir jam pasisekė surasti kaukūles, szonkaulius ir kitus kaulus, ir taip szįadien N-rio 21 966 katalogo Nacijonaliszko Muzėjumo yra pavestas skėletui marinės karvės.

Taip labai yra pagarsėjusi doda (kuri jau nesykį tapė paminėta ir lietuvių rasztūse), jog nėra reikalo ilgiaus ką raszinti apie tą *Didus ineptus*. Mes paprastai priėmę esame Pisos patiektąjį abrozą dodos, bet konfiguracija, dūta jai per Savary 17-tamė szimtmetyje, labiaus prisiartina prie to, ką ornithologistai paiso buvus jos tikru pavidalu. Pagal viską iszsižiūri, jog doda buvo paukszcziu netinkamu dėl valgymo. Nors dodų buvo daug buvę ant salų Madagaskaro, Mauricijaus, Bourbono ir Rodriguez'o, tacziaus jau 1693 m. jos su visu pragaismo. Doda įgyjo savo garsingumą nū stebuklingojo darbo, atlikto per Oweną, kuris subudavojo pauksztį isz nedaugelo rastų kaulų.

Balsas gyvunų.

Buvo-gi gadynė praeitėje szvieto, kada nei gyvuliai neturėjo jokio balso. Tūmet nebuvo kitokių garsų ar truckszmų kaip tiktai anie, kurie kildavo vėjams szvilpiant aplink kalnų kaukaras ir osziant per virszunes sengadyniszų girių, ar vilnims plakant pakraszczius žiamės tylūs ir apmirusius. Gyvunai anų geologiszų gadynių, budami plastiszkame padėjime pirm iszsiplėtojimo kaulinės struktūros, kuri dabar suteikia formą bei graznumą žmogaus kunui, tiktai ką buvo pradėję kvėpūti orą silpnu kvėpavimu. Amžiai, galima sakyti gadynės, perėję buvo tokiu budu, bėgyje kurių paprotys kvėpavimo iszlank-tė bei iszplėtojo plauczius. Tada tai gerklė, neatbutinai reikalinga dėl įėmimo valgio, pasidarė taip-gi organus reikalingus dėl kalbos, vadinamus pharynx, glottis ir larynx. Gamta natomai dėl vigadumo padarė tą paczią skylę, kad tarnautu valgymui, snekėjimui ir, kvėpavimui, nors galimas buvo ir kitokssurėdymas, kaip ana kvėpavimo prietaisas ožziogio, kurs yra patalpintas isz szalių.

Kada augsztutinė dalis gerklės buvo ganėtinai išsisiplėtojusi, tai kvėpavimą ėmė lydėti tuli netartiniai (inarticulati) garsai, iš pradžių panėsus į sziurksztu kvėpavimą žmogaus, prikimusio nū didelio persisizaldymo. Prajauta veikiai gyvūnus pamokino, jog tūs garsus galima padidinti palengva spustelėjus ar įkvėpimą ar izskvėpimą kvapo, arba truktelint raumenis gerklės ir taip izsvarant balsą greitoje successijoje ipatingų garsų. Turime tiesą paisėti, jog lojimas marinių szunių gana gerai perstato žmogiszkaį balsą ankstybosiose gadynėse jo išsiplėtojimo. Garsai žmogiszkojo balso, kaip ir garsai visų gyvulių bei visų instrumentų, yra rezultatu drebėjimo chordų, ir yra tėvi ar stori pagal dydį tų chordų.

Toji atmaina buvo daug greitesnė gyvūnuse, kurie gyveno ant žiamės, o balsas tų, kurių papratimai pasiliko amphibiszi, likosi koks buvęs. Bėgant laikui įvyko didelis visokeriopumas balsuse gyvūnų, kurie balsai buvo apyrbūti izs dalies didumu gyvūnų, o paprastai aplinkybėmis, kokiose jie gyveno. Įvairios veislės kaczių gentės, gyvenanczios girėse, izsdirbo augsztesnius tonus. Liutas (levas) pritaikino savo balsą prie placzių pustynių, kuriose jisai slampinėja ir gauna szyksztų maistą. Szū giriniame buvyje turbūt pasikakindavo žiamesnėmis notomis skalės ir apreikszdavo savo neprietelystę lojimu. Tapęs prijaukintu, szū įgyjo szvelnesnį jautimą ir loja bei cypsi augsztesniuse tonuse izkreikszdamas jausmus, kuriuos netobulai galime suprasti. Katė pamėgdzdzioja augsztesnįjį so-prano. Arklys, turėdamas ilgą kaklą ir beveik taip pat ilgą galvą, pamėgdzdzioja savo žvengime daugumą sziaųykszczių tenorų.

Gyvuliai galvijų gentės balsus izleidžia nū žiamai izs gerklės, tiktai prie progos izsdrįsdami paimti tulas augsztesnes bei labai neprigimtines notas. Didelį įvairumą tonų ir apymio balsų galime užtikti tarp paukszczių, nū asztraus kvarksėjimo varnų iki papugų, tarp kurių randasi bassai, baritonai ir kontraltai jų veislės. Giedantieji paukszcziai sujungia augsztus ir žiamus tonus su nepaprastu palankumu balso ir su dideliu tobulumu vokalizmo, ką jie turbūt pasiekė jau labai atscziuose bei szirmose gadynėse szvietinės istorijos.

Žmogus pavaldė nū savo stacziokinių praboczzių, didziųjų ir mažųjų beždžionių, balso pažymaus augszczi, kur žiamenieji tonai beveik nepažįstami buvo. Beždžionės cziauszkėjo su savo gentainiais nū vieno medžio ant kito asztriūse tonuse, prigimtiniiais balsais silpnos bei bailios gentės, kurios fizikiszkoje formacijoje galva ėmė įgyti prakilnią vietą. Augsztutinės notos buvo dėme pirmutinio žmogaus kaip kad pasiliko dėme laukinių genczių bei žmonių, ir pusiau civil žūtų sąnarių sziaųyksztės draugijos, kurių balsai nėkad osnebuvo patekę po disciplina.

Muzika kynų, japonų ir visų laukinių genczių yra augstbalsė ir paprastai giedasi *in falsetto*, kūmet žiamesnės notos įgyjamos yra bubnais, skambulėmis (tamtais) ar kitais tolygiais instrumentais. Nors jų dainavimai toligražu nėra priimnus dėl ausies, vienok jie tariasi gali dainuoti ir giedoti; rods reikia pripažinti, kad tokia illiuzija apsigaudinėja ganėtinai didelis skaitlius žmonių nors ir praszviesčiausios sziądyksztės draugijos.

Tos buitys ir tie paisėjimai gal but yra priežastimi itikėjimo tulo prancuzų rasztininko, jog žmogiszkas balsas laipsniskai kopias žiamyn skalėje. Augstus ténorus ir dangų braižanczius sopranus kassyk sunkiaus darosi surasti, didelė nelaimė tūse laikūse, kada Wagnerio operos reikalauja tokių nepaprastų vokaliszkų pastangų. Pasekmės tos tėorijos baisiai iszrodo, privedus jas prie logikiszkų rezultatų. Sopranai laipsniskai pasidarys kontraltais, kontraltai ténorais, nežiurint į gymę, ténorai baritonais, ir baritonai bassais. Butu gerai, jeių visa nelaimė czion pasibaigtų, bet kur czia tav! Kada visa žmogiszka veislė beįgalės kalbėti tiktai basso tonais, tai augstesniejie taipgi tų tonų vis dar taps nužiaminami, iki bus pasiekta viena mirtina lygmalė, augszcziaus kurios balsas nebįstengs kilstelėti. Dėl tokio nepalaimingo balso muzika visose savo formose bus seniai nebegalima pastojusi. Ant valandos dar paszneka, kurios dvasiszką iszkilmingumą galima nujėgti, prasitęs, ir potam balsiniai organai su visu pasiliaus beekzisavoja.

Vilkas.

(Paraszė Guy de Maupassant.)

Czion yra tai, ką senis markyzas d'Arville papasakojo mums galop Szv. Huberto pietų barono de Ravels namūse.

Mes nuszovėme briedį tą dieną. Markyzas buvo vienintelis tarp sveczių, kuris neėmė jokių dalybų szitoje medžio-klėje; jisai nekūmet nemedžiodavo.

Laike tos ilgos pūtos mes vargiai snekėjome apie ką kitą apart užmuszinėjimo gyvulių. Paczios moteris žingeidžios buvo pasakų kruvinų ir dažnai nevierytinų, ir pasakotojai mėgždžiojo užpūlius ir imtynes žmonių su žvėrimis, kilnojo savo rankas, sapaliojo perkunūjancziu balsu.

Markyzas d'Arville snekėjo smagiai, su tula poėzija stiliuje kiek-tiek augsttai skambancia, tacziaus, kupina įskvarbos. Jis turėjo buti atkartojęs szitą pasaką dažnai,

kadaži pasakojo ją bėgliai nemikcziodamas, pasirinkdamas žodžius nagūtai dėl patiekimo vaizdo. —

Ponai, asz nėkados nemedžiojau, lyginai kaip mano tėvas, tėvo tėvas ir tėvo tėvo tėvas. Szitas pastarasis buvo sunus žmogaus, kuris medžiojo daugiaus negu jus visi sykiu. Jis pasimirė 1764. Asz papasakosiu jums kokiū budu.

Jis buvo vardu Jonas. Jis buvo vedęs, tėvas vaiko, kuris tapė mano pratėviu, ir gyveno drauge su jaunesniūju broliu, François d'Arville, mūsų pylyje Lorrainėje viduryje miszko.

François d'Arville pasiliko nevedęs dėlei meilės medžiojimo.

Jiedu medžiojo nū vieno galo meto sulyg kitam, be atilsio, be sustojimo, be nūalsio. Jiedu mylėjo tiktai tą, nesuprato nėko kito, sznekėjo vien tik apie tai, gyveno vien tik dėl to.

Jiedu turėjo savo szirdyse vieną geidulį, kuris buvo baisus ir nepakakinamas. Jisai degino jūdu, visiszcai apgalėjęs, nepalikdamas vietas dėl kitų.

Jiedu buvo davę įsakymus, idant nėks jų netramdintu laike medžioklės, kad ten ir kas-žin kas butu. Mano tėvo tėvo tėvas gimė toje valandoje, kada jo tėvas vijo lapę, ir Jonas d'Arville nemetė savo užsiēmimo, bet užkeikė: „Darykit ką darę, tas paszlemėkas tegul butu palaukęs pabaigos medžioklės.“

Jo brolis François pasirodė esąs dar didesniu užsidegėliu. Atsikėlęs jis eidavo apžiurėti szunis, po to arklius, po to szaudydavo mažus pauksztukus apie pylių, pakol neiszjodavo medžioti kokį didelį žvėrį.

Tarp žmonių jiedu buvo vadinamu M. le Marquis ir M. le Cadet, nēsa didžiunai anūmet visai ne taip darė, kaip mūsų gadynės proginė bajorija, kuri geidauja įsteigti paveldėtinę herarchiją titulūse; nēsa sunus markyzo nēra daugiaus grovu, nei sunus viskonto baronu, kaip kad sunus generolo yra pulkauninku isz gimimo. Vien tiktai tusztybė gadynės randa naudą tokiame padavadyjime.

Grižtu prie savo pratėvių.

Jiedu buvo, regisi, nemierūtinai augalotu, kaulingu, plaukūtu, smurtu, ir pajiegiu. Jaunesnysis, dar augalotesnis už vyresnįjį, turėjo tokį tvirtą balsą, jogei, anot legendos, kuria jisai didžiavosi, visi miszko lapai sudrebėdavo, kada jis riktelėdavo.

Ir kada jiedu užsėsdavo joti į medžioklę, tai budavo puiki regykla pamatyti tūdu milžinų, szokinanczių savo didelius žirgus.

Nugi vidužiemyje to meto, 1764, szalcziai buvo bašus, ir vilkai tapė nūgandžiai kraujagėrus.

Jie net užpuldinėjo susivėlinusius sodieczius, skraidė naktimis aplink namus, staugė nū saulolaidos sulig saulotekai, ir tuszino tvartus.

Umai pradėjo skraidyti paskala. Žmonės sznekėjo apie neszvietiszka didelį vilką, su pilku kailiu, kūne baltą, kuris suėdė du vaiku, nugraužė moteriszkę ranką, pasmaugė visus kaimo szunis, lindo be baimės į kiemus ir sznipinėjo apie duris. Kiemų žmonės galvojosi, butent jie jautę jo kvėpavimą, nū kurio svyravo grincziose žvakių liepsna. Umai baimė pasklido po visą provinciją. Nėks nedrįso koją isz namų iszkelti sutemus. Szeszėliai rodėsi to baisinogo žvėries szmėklomis.

Broliai d'Arville rižosi susekti ir užmuszti jį, ir keletą kartų jiedu suszaukė visus apielinkės ponus ant didelės medžioklės.

Veltu. Iszgriozdė miszkus, iszkrėtė visas landynes — nesurado jo. Jie užmuszė vilkus, bet ne tajį. Ir kožną naktį po tokiai medžioklei, žvėri, tarsi dėl atsikerszyjimo, užpuldavo kokį keleivį arba sudrąskydavo keno bandą, visūmet toli nū tos vietos, kurioje jo jieszkojo.

Pagalios vieną naktį jisai įlindo į kiaulinyčią d'Arvillės dvaro ir suėdė du gražiausiu parszu.

Broliai užsidegė piktumu, parokūdami szitą užpūlį ty-cziojimūsi baisuno, tiesia įžeida, iszszaukimu į kovą. Jiedu pasiēmė savo szauniūsius kurtus, vartojamus dėl vaikymo baisingiausių žvėrių, ir iszjojo medžioti su degancziomis nū papykio szirdimis. Nū szvietos sulig adynai, kurioje kruvina

saulė nusileido už didžiū nūgų medžių, jiedu makalavo po tankumynus nesurasdamu nėko.

Pagalčiau, įirtusiu ir nuliudusiu, abudu grįžo namon, jodamu proszvaista tarp krumynų ir stebėdamūsi išz to, kad jūdviejų mitrumas taip ant nėkų eina, ir staigu jūdu pagavo kas-žin-kokia paslaptiszka baimė.

Vyresnysis tarė:

„Tasai vilkas nėra prasta žvėris. Turi pripažinti, jis gudrus, kaip žmogus“.

Jaunesnysis: atsakė:

„Gal mums reikėtu turėti kulką palaimintą mūsų pusbrolio, vyskupo, arba praszyti kokio kuningo sukalbėti žodžius, kokie yra reikalingi.“

Po to abudu nutilo.

Jonas traukė:

„Žiurek, kokia raudona saulė. Didysis vilkas padarys kokią blėdį sziaukt.“

Nepabaigė jis savo sznekos, kaip jo arklys szoko piestu; brolio arklys pradėjo spardytiesi. Didelė tankmė, apdengta su numirusiais lapais, prasivėrė prieszai jūdu, ir milžiniszka žvėris, visiszškai pilka, iszszoko ir nubėgo skersai miszką.

Išz abiejų gerklių iszsiveržė džiaugsmo klegėsis, ir užgulusi ant sprandų savo sunkių arklių, jiedu spyrė jūs prieszakyn isz visų savo kunų pajiegų, vydamu jūs tokiais szūliais, įkaitindamu jūs, spirdamu jūs, erzindamu jūs taip balsu, gestais ir pentinais, jogei stiprus jojikai rodėsi veikiaus neszą sunkius gyvulius savo tarpkojūse ir neszą jūs taip, kad jie rodėsi lekią.

Taip jie lėkė, *ventre à terre*, skriodydamu tankumynus, perszokdamu upelių vagas, apsukdamu kalvas, nusileisdamu į griovas, ir pusdamu į ragus isz visų plauczių, idant priszaukti savo žmones ir szunis.

Ir sztai, staigu, tose pasiutiszkose lenktynėse, mano pratėvis užgavo kaktą į milžiniszką szaką, kuri sutriuszkino jo kaukolę; ir jis krito visiszškai negyvas ant žiamės, kūmet jo įbaugintas arklys szoko szalin ir isznyko szeszėlyje, kuris apvytė miszką.

Arvillēs kadētas ant tų pēdų sustojo, nuszoko ant žiamės, paēmė savo brolių ir rankas, ir pamatė, kaip smagenys bėgo iš žaizdos su krauju.

Tada jis prisėdo šale lavono, padėjo sutriuszkintą ir paraudonavusią galvą ant savo kelių, ir laukė, žiurėdamas į nekrutantį gymį savo vyresniojo brolio. Mažu-pamažu baimė pagavo jį, įstabi baimė, kokios jis nebuvo jautęs nėkad pirm to, baimė tamsos, baimė apvienėjimo, baimė klaikaus miszko, ir baimė taipgi fantastiszkojo vilko, kuris tik-ką užmuszė jo brolių dėl atsikerszyjimo jiems abiems.

Szeszėliai tirsztėjo, nū asztraus szalczio medžiai trasz-kėjo. François atsistojo, raivydamasis, negalėdamas liktiesi ten ilgiaus, jausdamas savę kūne alpstanczių. Nėko nebuvo girdėti, nei balsų szunų, nei garsų ragų — vislab tylėjo neregiamoje apregėje; ir szita gėdulinga tyła szaltosios nakties turėjo savyje kas-žin-ką baimyjantį ir įstabingą.

Jis pagriebė ir savo milžiniszkas rankas didįjį Jono lavoną, pūriszo jį ir paguldė skersai balno, idant parnesztį į pylį; tada jis leidosi savų kelių pamažu, su sudrumstu protu, lyg kad jis buvo girtas, lydimas baisingų ir įstabingų vaizdų.

Staigu per taką, kurį naktis pradėjo užgulti, perbėgo didelė szmėkla. Tai buvo žvėris. Išzgąszcio drebulys pagavo medėją; kas-žin-kas szaltas, tarytum laszas vandens, nucziiūžė iszilgai jo pavadžių, ir, tarsi zokoninkas persekiojamas velnio, jis padarė didelį ženklą kryžiaus, nugąsdintas szito nesitikėtino sugrįžimo nūgandaus baisuno. Bet jo akys pūlė atgal ant negyvo lavono, gulinczio prieszai jį, ir akimirkoje, pereidamas stacziai iš baimės į piktumą, jis sudrebėjo baisiausiame pasiutime.

Tada jis spustelėjo savo arklių ir pūlėsi paskui vilką.

Jis vijo jį per bruzgynus, per plynes, ir augsztus medžius, perskriodamas girias, kurių jis jau nepažinojo, įsmeigęs savo akis į baltą taszką, kuris bėgo prieszai jį tamsoje, jau užpūlusioje ant žiamės. Jo arklys taipogi rodėsi apgaivintas galybe ir užsidegimu, iksziol nežinotinu. Jisai bėgo kaip žaibas, su isztiestu sprandu, tiesiog, leisdamasi liukon ūlų, kūmet galva ir kojos negyvo žmogaus mataszkavosi nusvirę nū balno. Erszkėcziai peszė plaukus; kakta, trankydamasi

ī didelius medžiu kamienus, taszkē jūs su krauju; pentinai brozdē jū skudurūtus žievinius rubus. Staigu žvēris ir medējas iszmuko isz miszko ir metēsi ī klonī, lygiai toje valandoje, kada mėnulis pasirodē augszcziaus kalnū. Tas klonis buvo akmeniūtas, apgaubtas milžiniskomis ūlomis, be jokias iszeigos; ir vilkas tapē įvartytas ī kampa ir atsigrižo atgalios.

François tūmet iszleido džiaugsmo balsa, kurī aidas atkartuoja tarytum griausmo dardėjimą, ir jis nuszoko nū arklio. su savo didžiūju peiliu rankoje.

Žvēris, su pasisziaususiais szeriais ir pakuprinta nugara, laukē jo; jo akys žērėjo, kaip dvi žvaigždi. Tacziaus, pirm nēg pradėti kovą, stiprusis medējas, pagriebęs savo broli, pasodino jī ant ūlos, ir, parēmęs su akmeniais jo galvą, kuri nebuvo nēkas kitas kaip tik kraujū krekenos, jis szuk-tērėjo ī ausis, lyg kad butu sznekējės apkurtusiam žmogui: „Žiurēk, Jonai; žiurēk ī tai!“

Tada jis pūlē ant baisuno. Jis jautēsi esąs gana stiprus dėl nuvertimo kalno, dėl sutrupinimo akmeniū savo rankose. Žvēris mėgino kąsti jī, stengdamasi perplēszi jam pilvą; bet jisai pagriebē jī už kaklo, nevartojant nei savo ginklo, ir smaugē ją pavalnai prisiklausydamas kvėpavimui jo gerkleje ir plaksnojimui jo szirdies. Ir jis kvatojo, su beproczio džiaugsmu, spausdamas aukszcziaus ir aukszcziaus savo nūgandų abglėbimą, rėkdamas džiaugsmo patrakime: „Žiurēk, Jonai, žiurēk!“ Vilkas paliovē gintiesi jo kunas suszliuro. Jis buvo negyvas.

Tada François, paēmęs jī ī savo rankas, pakėlē isz vietos ir panēsžėjės metē jī pas vyresniojo brolio kojas, atkartodamas, szvelniu balsu: „Sztai, sztai, sztai, mano Joneli, matai jī!“

Tada jis uždėjo ant savo balno abudu lavonu vieną ant kito; ir leidosi savu keliu.

Jis parjojo ī savo pili, kvatodamas ir rėkaudamas, tarsi Gargautua gemant Pantagruiui, klykdamas garsus triumpho ir szokinėdamas isz džiaugsmo pasakojant apie myrį žvėries, o dusaudamas ir drąskydamas savo barzdą pasakojant apie myrį brolio.

Ir dažnai po to, kada pasakodavo apie tą dieną, jis sakydavo, su aszaromis akyse: „Kad tik nelaimingas Jonas butu matęs manę smaigiant vilką jis butu numiręs romiai, asz tikrai žinau!“

Naszlė mano pratėvio įkvėpė savo sunui pasibaisėjimą medžioklės, kuris perėjo nū tėvo ant sunaus sulig manim.

Markyzas d'Arville nutilo. Vienas isz mus paklausė: „Szita pasaka yra legenda, ar ne taip?“

Pasakotojas atsakė:

„Prisiekiu priesz jus, kad tai yra teisybė nū galo sulig galui.“

Tada viena moteriszkė tarė szvelniu balsu:

„Vis tiek, puiku buti tokiu užsidegėliu, kaip tas“.

Begaliszkumas medegos.

Pagal prof. D—rą L. Büchnerį.

Isz to mes suprantame, jog nėkūmet nebus galima apskelbti dimenzijas galiausių dalelių materijos; mūsų nūjėgos yra įspaustos tarp dviejų begaliszkumų, tarp begalinio didžio planėtinės ertmės ir tarp begalinio možio molekuliszkos strukturos.

Secchi.

Rods prasmė begalinio mažumo yra dėl mūsų dvasiszkos galybės taip pat mažai prieinama, kaip kad prasmė begalinio didumo. Nežiurint į tai vienok negalime nepriimti réaliszkumą (tikrybę) begalės, kaip linkmėje dydžio taip možio.

Dr. C. Jacob.

Ertmės nūžvalga yra tiktai neiszvengtina illiuzija mūsų paczių savės arba mūsų galutinos noturos ir neesti isz lauk mūsų; szvietas yra be galo mažas ir be galo didelis.

Radenhausen.

Jeigu medega esti begalė laikė arba nemirtina, tai ji yra nemažiaus be pradžios ir galo ertmėje; savo įpatybėje kaipo tikrai ēsanti ji iszvengia aprubežiavimus, kokie yra antdėti ant mūsų dvasės, apsklembtos prasmėmis laiko ir ertmės, nū kurių toji negali atsivalnyti savo jėginiūse. Vis tiek ar mes klausinėjame arba jieszkome pratąsos medegos mažume ar dididume — nėkur mes nerandame galo arba paskutinės josios formos, nors mes net pagelbon imtumėme patyrimą ar mūsų pam'slenę. Kad iszradimas mikroskopo arba sudėtinio padinancziojo stiklo atidengė seniaus nežinotus szvietus ir akims tyrinėtojo parodė iktūlaik neprijaustą grožį ir mažybę organiszkosios gyvasties ir organiszkų formos elementų, tada gaivi-

nama buvo drāsi viltis, jog taps uztiktas pēdsakas galutinio organiszko gaivalo, gal priežasties darymosi. Tokia viltis nyko tokioje pat mierojē, kokioje musų prietaisai gerinosi. Szimtinėje dalyje vieno vandens laszo pasirodo szvietas mažų gyvunėlių, kartais su gražiausiais ir atžymėcziausiais pavidalais, kurie kruta, ēda, žlēbczioja, gyvūja, kaip kožnas kitas gyvunas ir kurie budu savo judėjimo nepaliekti jokios abejonės apie tai, kad jiems nestoksta abiejų vyriausiųjų dėmių gyvuliszkos gyvasties, jautimo bei vales.

Navatnas, seniaus neteisiai prie infuzorijų rokūtas ratūtas gyvunėlis, kuris iszsnesza deszimtą ar dvideszimtą dalį linijos, turi burną, pridantijusias žiaunis, skilvį, žarną, grumulus, kiauszdėtis, akis, kraują, sudynus ir nervus. Lasze marės vandens randasi gausas visokeriopų ir tēmytinausių provyzių, kaip skrytuliai, kryžiai, rēksztelės, szriubai, žvaigždės, szachų figuros, ragai, kykai, szelmai ir tt., ir kožnas vienas isz kitų pavidalų perstato pilningai iszplėtotą, savistovų, su jautimu ir judėjimu apdovanotą gyvunėlį. Strielos greitumu sprustanczioji *monada* (botagūtė) iszsnesza dvitukstantinę dalį linijos, ir viename lasze skystimo randasi milijonai jųjų. *Viarionai*, taipgi mikroskopiszki gyvulėliai mažiausios veislės, paszarvotai akei rodosi kruvomis mažų, szviesūjanczių, tik-ką pamatomų taszkėlių arba bruksznėlių, kurie esti tai tiesus, tai susisukę kaip kamszttraukiai; ir rokūja jų ertmėje ketvirtgubos linijos daugiaus negu keturis tukstanczius milijonų. Su jais visai artimoje gentystoje stovinczių *bakterijų*, taip vadinamų *protistų* arba pirmpradgyvių, kurie pagal savo prigimtį stovi viduryje tarp augalų ir gyvulių karalyszių, arba paveidžių į lazda kunėlių, kurie su pagalba plonos, tankiai nei nematomos siubūjanczios plėgos gaiviai kruta vandenyje ir kurie neseniai tapę pažinti kaipo itin pavojingi ligų gamintojai, pagal prof. Cohn'o aprokavimą eina 633 milijonai ant vieno ketvirtgubo millimetro, ir 636 milijardai jųjų tikrai tetesētu sverti svarumą prancuziszko grammo arba penk-zimtinės dalies svaro. Sėkliniai grudeliai vieno Italijoje tesirandanczio vynvūgių grybelio yra taip maži, jog žmogaus kraujo skritulėlis po mikroskopu szale jų lyg milžinas iszsūžiuri; o patys kraujo gumulėliai yra tokio mažumo, jog mažiausias kraujo laszelis, vieno ketvirtgubo millimetro įtalpos, jų savyje turi daugiaus kaip penkis milijonus. Askarida (szpūlkirmė) padeda aplink 64 milijonus kiauszinukų, o beveik tiek pat sėklinių grūdelių atnesza viena vienintelė orchidėa. Visūse tūse kunėliūse gyvena organiszka pajėga veisimosi arba palinkimas ant pagaminimo ēsybės, panėszios visose savo smulkiausiose iszgalėse į tėvų kuną — įpatįngai painus surėdymas medegiszku gaivalų, apie kurį mes negalime pasidaryti jokios nūvokos, kada-gi musų

matymo pajiega czion pasibaigia. Dar mažiaus mikroskopas iszsigali mums paaishkinti stebuklingą sudėjimą ir molekuliszkus prietikius gyvuliszkojo arba žmogiszkojo sėmens, kur viena vienintelė cellė mikroskopiszko mažumo iszsigali nusklembti kuniszką bei dvasiszką prigimtį arba įpatingumą busiancziosios ėsybės tankiai iki smulkiausiųjų mažmožių, patenkantį per visą gyvenimą.

Vis gi szitie visi kuneliai arba objektai, nors jie butu jau per daug mažais, esti dar matomais dėl mūsų paszarvotos akies. Bet kad naujai atrastoji tyrinėjimų mėtoda spektriszkos analizies iszsigali ore grinczios isz tikrųjų parodyti buseną trecz-dalio tukstantmilijoninės dalies grammo (arba penkszimtinės dalies svaro) kokios norint svarios medegos (k. a. vireninės druskos), tai tokia daleliutė guli anapus visų rybų mūsų tiesio-ginio patėmyjimo, nors mūsų mikroskopai dar ir pažymiai pasi-gerintų. Tacziaus butis tukstantmilijoninės dalies ketvirtgubo millimėtro tulų dažyvių ar ūdžiamų dalykų (k. a. anilininės dažyvės tamsesnėsės ar muskas) gali dar buti tėmyjama matymu ar užūdimu, ir reikia sąprotauti, jog tokios dalelytės vėl susi-dėda isz neaprobežūto skaitliaus atomų ir molekilyų, ir kad tarpai, kurie skiria tas mažiausias medegos daleles vieną nū kitos, prietikmini prie jų dydžio turi buti taip pat baisiai platus arba dideli, kaip kad tarpai, kurie skiria vieną paszvieczio gu-mulą nū kito. „Stipriausieji mikroskopai“, sako prof *Valentin*, „nėkūmet nepaves mūsų tėmyjimui pavidalą bei gūlį molekilyų, net nei pavidalą bei gūlį mažesniųjų grupų atomų. Grudelis druskos, kuri mes tik ką paskonētumėme, turi milijardus grupų atomų, kurių nėkad os nepamatys pajautinė akis.“ Angliszkasis phyzikas Thompson'as stengėsi apsklembti dydį molekulos cinko ant trisdeszimmilijoninės dalies millimėtro, prie ko nereikia užmirszti, jog molekulos prilyginant prie atomų gali arba turi buti vis dar labai didelės — kūmet dijamėtras (skersakysztė) kraujo skritulėlio isznesza tiktai triszimtinę dalį linijos, tai di-jamėtras mažiausiųjų infuzorijų isznesza penkiolekszimtinę dalį millimėtro. Taip-gi anoji skaitlinė paženkina tiktai žiamiausiųjų rybų, iki kuriai rokunda galėjo buti vedama ant pamato tulų datų. Tas pats mokslinczius aprokavo, jog mislyje pratėsus vieną vienintėlį vandens laszą iki apgyimiui mūsų žiamės, kurios skersakysztė isznesza 8000 angliszkų mylių, ir kožną vieną vandens molekilyą atsakanczioje mieroje padidinus, kūžna tokia molekilya arba atskira vandens dalelė, kuri isz savo pusės vėl susideda isz atomų vandendario ir oxygėno, vienok tiktai maž-daug turētu dydį strielbinės kulkos! O skaitlių paczių mole-kilyų, kurios telpa į ketvirtgubą millimėtrą vandens, aprokavo tarp 64 000 billijonų ir tarp 64 000 trillijonų, kūmet vandens

laszelis, sveriantis milligramą, turi savyje skaitlių molekulių, siekianti artymais 16 trillijonų, ir kūmet skersakysztės tokios molekulės negali būti daug didesnė arba mažesnė, kaip keturios deszimtmilijoninės dalys millimetro! — Bet tą viską dar toli gražu pereina aprokavimai, neseniai padaryti angliszku bei vokiszku mokslininkų apie molekuliszkaį sudėjimą lengviausiųjų daigtų, kokius mes žinome, beje dujų (gazu). Per *Clausijų* ir *Maxwell'į* pamatūtoji taip vad. kinētiszkoji tēoriја gazu priima, kad viename keturgubame centimētre gazo arba oro randasi nemažiaus kaip *dvidešimt vienas* trillijonas molekulių (t. e. sukrautinų atomų, atomų grupų, atomų sistēmų), kurių atnaszus tolumai nū viena kitos isznesza tris iki keturių milijonines dalis millimetro; toliaus kad 140 trillijonų molekulių tyro vandendario sveria vieną milligramą (tukstantinę dalį gramo), arba — kitaip sakant — kad milligramas vandendario turi savyje 140 trillijonų molekulių. Anot *Caraus Sternės* rokūjasi ant vieno nūpirszczio pilno dujų szeszi trillijonai molekulių — skaitlinė, karios ženklinimā anot jo prof. *Kundt* stengiasi suprasdinti, sakydamas: „Jeigu kokia kningų spaustuvė įstengtu kožną dieną atspausti žodyną isz trijų milijonų raidžių, tai ji turētu savo darbą vis-gi veikti per 64000 metų. idant padrukavoti tiek raidžių, kiek randasi molekulių viename nūpirsztyje pilname oro. Prieg tam nereikia užsimirszti, kad pavienės molekulės neguli susispaudusios viena szale kitos, bet kad jos taip vad. „molekuliszkomis sphēromis“ esti viena nū kitos ant tiek atitolintos, kad jos anot *Clausijaus* isz tiesų įima tiktai tritukstantinę dalį visos vietos. Greitybė, su kuria szitos molekulės per viena kitą skrieja; tapė dėl lengviausiojo gazo beje vandendario aprokūta ant 1689 mētrų per sekundą, kūmet sunkesnėsės dujos juda su panēszia atnaszia greitybe, tacziaus-gi pažymiai lēcziaus. Prie vidutiniszkos greitybės 477 mētrų priima skaitlių susitrenkimų tarp molekulių ant 4700 milijonų per sekundą. Angliszkas galvinys bei fizikas *Crookes*, kaip žinoma, uždarytus pazus mekaniszkais bei chemijiszkais pagelbiniais pragumais praskiedė art tokio laipsnio, kad per tai navatni apsi-reiszkimai taip vad. „spinduliūjanczios materijos“ arba taip vad. „ketvirtojo aggregatinio padėjimo materijos“ įvyko, prie ko valnesnėmis arba nekliudomesnėmis pastojusios molekulės lengviaus ir greicziaus kruta viena per kitą. Szitie apsi-reiszkimai parodo, jog tai butu stambi klaida, jeigu norētumėme priimti, kad tokiais praskiedimais galētu būti pasiektas Vacuum arba oru tuszczias tarpas ar nors tamjam panēszingis padėjimas materijos. Jeigu isztusztintum, dėl paveizdos, skritulį arba vietą nū 13—14 centimētrų skersakysztės, kame pagal aprokavimą geriausių autoritētų tilptu svaiginanczioji galvą skaitlinė maž-

daug kvadrillijono dujos molekulių, iki milijoninei dalei vienos atmosferos, tai anot D—ro Kaliszerio (laikraštis „Natur“; 1880, Nr. 17 ir 18) ten vis dar liekti trillijonas molekulių! Idant tą pasibaisėtiną daugį padaryti apiečiu, tas pats raszalius išveda tokią rokundą: Jeigu galima būtų tokiu būdu išstusztintame skritulyje padaryti skylaitę tokio mažumo, kad kožną sekundą per ją įeitu szimtas milijonų dujos molekulių, tai turētu begu 400 milijonų metų praeiti, iki skritulys būtų įgyjęs vėl pirmnyksztę kokybę atmosferos arba iki jis būtų priėmęs dujos molekulių sulgy vienam kvadrillijonui!!

Ant kaip nevierytino praskiedimo arba pratęsimo materija visatinai yra gabi savo molekuliško arba atomiško sudėjimo dėlei, pamokina žvilgis ant aprokavimų, darytų su nesuprastina smulkybe eterio, kuris pripildo visus szvieto protarpnius, kaip lyginai smulkiausių tarpus visų daigtų, o kuris neyra pasvertinas mūsų mekanikiszkais pagalbiniais pragumais, kaip ir su tirsztyste atskirų dangaus gumulų ar su pirmapradiniu, miglotu buviu mūsų saulinės sistėmos. Jeigu mislyje mes visą masą arba pasveriamą materiją mūsų planėtinės sistėmos, paczią saulę drauge imant, padalinsime ant skritulio su radiumi kelio tolimiau—ios mums žinotinos planėtos Neptuno — o tokį ir labai galbut dar daug didesnį išsipletimą juk turėjo pirmapradėse turėti ruko skritulys, iš kurio sistėma išsivyniojo — tai gausime tokį medegos praskiedimą, jog tirsztumas to pirmapradinio ruko padarytu tiktai 553 milijones dalis tirsztumo mūsų atmosferiszko oro arba anot *Radenhauseno* deszimtmilijoninę dalį tirsztumo vandendario, lengviausiojo iš visų žiamės dalykų, arba jog anot *Helmholtz'o* vienintėlis granas kietos žiaminės substancijos turētu lygiomis pripildyti daug milijonų keturgubų mylių. O jeigu priimsime su keliais astronomais, kad pirmapradinis skritulys mūsų saulinės sistėmos bus iš tikro turėjęs radijų dviejų billjonų mylių, tai tirsztumas anos pirmapradinės medegos galėjo išsneszti tiktai 600 000 billjoninę dalį tirsztumo vandendario, kūmet atsiskiriant žiedui žiaminės planėtos nū saulinio skritulio ji buvo jau pasiekusi tirsztumą devynszimtinę dalį dujos vandendario!!

Komėtų medega arba medega, iš kurios szitie navatni keliaujantieji vycziai szvietinės ertmės susideda, pagal aprokavimus astronomų yra taip smulki arba taip skysta, jog ketvirtguba mylia komėtinės massos tiktai ką galētu sverti keleta gramų, arba jog anot išsitarimo astronomo *V. Meyer'o* komėtos kas link jų massos galētu prie planėtų vargiai būti tokioje prietaikmėje, kaip popėros nukarpėlė prie kantūlinės kulkos. Nors—gi lengvus ir bėglus yra tie, visai be reikalo pribijomi dangaus gumulai, tacziaus jų bėgio kelyje padaro eteris arba

anoji permier smulki, su mūsų paprastais įrankiais nepasvertinoji medega, kuri pagal nūmonę fizikų pripildo netiktai visus dangaus protarpus, bet ir ploniausius tarpus visų ir net tirsčiausių daigtų, kuri pereina per stiklines sienas ir be paliovos apteka visus atomus ir molekulas — palygintinai taip menką prieszginybę, jog jo smulkumas arba skydumas toli-gražu pereina viską, ką sziaip žinome, ir jog dėl paveizdos pagal W. Wood'o aprokavimą (Philos. Magaz 1885, s. 389) voliumenas eterio, lygus dvideszimtgubam voliumėnui žiamės, svertu maždaug vieną svarą!!*)

Atomu (nū graikiszko *α* ir *ατομο*, tai-gi nepadalinamu) mes vadiname mažiausią dalelę chėmjiszko elemento, arba dugninio gaivalo, kurią mes manome ėsant daugiau nepadalytiną arba nors daugiau nepadalinamą, ir misliname sav visą materiją arba visus daigtus susidedant isz tokių atomų arba isz susikrovimo dviejų ar daugiau tujų į vieną daigtą, į taip vadinamas molekulas, ir užsilaikant per mainančiąsę sistėmą prieszpryszinio pritraukimo bei atstumimo ir iszlaikant savo įpatybes. Gal but mes neklystame, molekulas nužiurėdami kaipo ką mažiausioje mieroje panėszų į sistėmas szvietinių gumulų ir potam įvairius atomus, isz kurių anoji susideda, palygindami prie įvairių, tai po du, tai po daugiau į vieną sistėmą suvienytų dangaus gumulų. Nors tokia nūmonė ir labai yra aiszčiai įžiuroma, ir nors ji, rodosi, labai tinka dėl to, kad suteikti priimblų iszaiszkinimą didelės daugybės chėmjiszkių ir fizikiszkių mislių arba apsireiszkimų arba įpatybių bei pajegos veikmių materijos, tai mes vis-gi turime prisipažinti, kad žodis „atomas“ yra tiktai aptarimu nūmonės, per mus priemoniszcai prikergtos prie medegos bei reikalavimams mūsų dvasės atsa-

*) Naujesniejie fizikai užsigina buvimo eterio ir jo vietoje priima tiktai per daug smulkią dują arba praskiedimą paprastos materijos. Anot Secchio tasai bene susideda tiktai isz primityviszkų arba „tikrųjų“ atomų nežinomiosios pirmapradinės medegos, isz kurių taip mūsų iktūlaik klaidžiai vadinamiejie pamatiniai dalykai arba elementai susikrauna tam tikrūse daugiūse arba grupavonėse, taip jog pagal tai visi daigtai susidėtu isz eterio. Anot *Spillerio* („Die Urkraft des Weltalls“ 1876 — sziaip labai skaitymo vertas raszas) eteris kaipo pajiegomis apdovanota szvieto medega padaro tikrąją pirmapradinę spėką visatos arba duszią szvieto, szvietinę valę arba pajiegmedegę, nepailstantį budauninką, kurio visi atomai turi bė savvalės klausyti, ir „kuris bė asabiszkos suzinės arba savzinės diktavoja visus szvietinės iszminties įstatymus nū gravitacijos didžiausių ir tolimiausių szvieto gumulų iki chėmjiszkių judėjimų daigtinių, mums nematomų medegos atomų.“ Jisai vadina savo mokinimą „eterismu“ arba mokslu apie szvietinį eterį. — Jeigu yra teisingas ans daleidimas, kad interplanėtariszkius protarpus pripildanti medega yra tiktai liekana pirmnyksztės pirma pradinės miglos, tai ji turi buti dar daug, daug smulkesnė negu toji migla, kad-gi nū jos tapę pagriebti elementai dėl anų kietų formų, kurios isz josios iszsivyniojo.

kanczios pagal ertmiszką aprubežiavimą, kurios tai nūmonės mums reikia dėl moksliszkų mierių. Įpatingai mokslas chemijos mums rodo si negalimu esąs be atomistikos; ir be tosios kožia teorija arba konkretiszką nūmonę joje turētu pasiliauti. Vienok-gi atomistika yra ir pasiliks tik tai moksliszką hypotēza, ir tikrosios prasmės dalyko, kurį mes atomu vadiname, mums pilningai stoksta. Mes nėko nežinome apie jo dydį, sunkumą, pavidalą, gūlį, spalvą ir tt., mes nežinome, ar jis yra kietas ar tamprus ar sutirpdomas, ar kantūtas ar skritulys yra ir tt. — nors nėra trukę visokių paisėjimų apie formą ir įpatybes atomų. Nėks atomo nėra matės, ir nėks jo nėkūmet nepamatyti; ir spekuliatyviskiejie philiozophai užsigina butybės atomų, kada-gi jie nepristoja ant to, kad daigtas galis buti, kurio negalima butu mislyje toliaus dalinti, ir apskelbia jūs negalimais liogikiszkai ir patyrimiszkai. Isz tiesų-gi nėra galima abejoti apie neaprobežiūtą padalinamumą atomų arba isz tųjų sukrautinių molekiulų nei teorijiszkoje ar metaphyziszkoje, nei empyriszkoje prasmėje ir tik tai galima yra tvirtinti, kad mums žinomosios chemijiszkos bei fizikiszkos pajegos nėistengia jas toliaus bedalinti. Jeigu, dėl paveizdos, chemija mokina, kad atomas ar molekiula gyvsidabrio yra szimtą ar du szimtu sykiu tiek sunki, kaip atomas ar molekiula vandendario, tai pirmasai palyginant jį prie paskutinės turi turėti prietaikmiui ženklų didumą ir dėlto taip-gi padalintinu buti. Taip-gi prie naujesnių tyrinėjimų labai įtikėtina pastoji, jog tai, ką mes laikome chemijiszkais elementais arba dugniniais gaivalais, isz tiesų tokiais nėra, bet patys yra sukrautiniai dalykais, ir jog už tai taip vadinamas atomas taip pat susideda isz vienaczių augsztesnio laipsnio, kaip molekiula isz atomų. Už tai mes turime atomą, jeigu mes tą nūmonę norime kaip tokią palaikyti, paisėti tiesiok esant fizikiszkai begalinio možio.*)

*) Atomistika arba iszaiszkinimas visumos isz dalių tapė įsteigtas per graikiszką philiozophą Leukippą (500 m. pr. Kr.) ir toliaus iszplėtota per jo mokininius Dēmokritą, Epikurą ir Lukrēcijų. Per Sokratiszką philiozophiją iszstumta tapusi isz mokslo ir per krikščionystę isz visatinės žmonių sužinė, atomistika tapė tik tai per *Gassendį*, *Hobbes'ą* ir *Daltoną* ir k. (1592—1844) vėl szviesan isztraukta ir naujai atgaivinta, kūmet *Lavoisier* pabaigoje pereito szimtmeczio parodė neisznaikintinumą atomo ir ant to pamatavo naujesnę chemiją. Truputį phantastiszką linkmę spekuliatyviszkos gamtinės philiozophijos naujos gadynės stengiasi apie butybę arba medegiszką kokybę atomų abejoti ir isz jų daryti pajegos punktus be pratasos (taip vad. „pajegos vidupunkczius“), prie ko rods su visu pasiliekti nėsuprantamu, kaip daigtai be pratasos gali glaustiesi szaligretėje į kokią pratasą. Anot *Nägeli'o* (*Mechanisch-physiologische Theorie der Abstammungslehre*, 1884) atomai nėra prastais dalykais, ale sudėtais isz dar daug mažesnių dalelių didumu eterinių dalelių arba isz taip vadinamų *Amerų* (nū α privatum ir $\mu\sigma\phi\sigma$ dalis), Pagal dydį atomai taikinasi prie amērų kaip galutinas prie pragaisztancziai mažo dydžio, nėra skaitlius viename atome

Tokiū būdu nei tēmyjimas, nei pasimislyjimas iszjieszkojimūse medegos možio neatveda ant vieno punkto, prie kurio atkakę mes galētumēme apstioti, ir nēra lukesties, jog tai kūmet įvyks. „Visam-kame pasirodo“, sako *Stewart*, „jog rubežiai mūsų pajautinių patēmyjimų kas link ertmės bei laiko pravoro iszsigalėjima, kūmet nors reiszkiaus susipažindinti su tais permier mažais daigteliais, kurie tūmi nemažiaus yra žiauriaja medega, isz kurios visa visata tapē subudavota.“ Anapus dabarnykszczių rybų mikroskopiszkojo tyrinėjimo, taip iszvedžiojo garsus angliszkas gamtažinys prof. Tyndall'is laikydamas praneszimā Philharmoniszkoje svetainėje Londone, guli dar neiszmierūtas laukas pajiegos vaidintuvės. Nēsa mes czion turime darbā su taip begaliszcai mažais dydžiais, jog palyginant su jais objektai dėl mikroskopiszkių bandymų isz tiesų yra neiszmierūtinais. „Kaip tolumai žvaigždinės ertmės mums suteikia tiesiok painų abrozā neiszmierūtinumo, nepalikdami dvasėje apsklembtos iskvarbas, taip dydžiai, su kokiais mes czion turime darbā, ant mūsų padaro iskvarbā painaus jausmo možio.“

Už tatai mes kitaip negalime, kaip pasakyti: Medega, o su tūmi ir szvietas yra be galo možyje; ir nēko nekaiti, ar mūsų protas, kuris paprato rasti visur mierā arba mierį, savo galutiniam aprubežiamime purtosi nū tokios idėjos ar ne. —

Kaip mikroskopas *mažojoje*, taip tēleskopas yra vadovu *didėjeje* visatoje. Ir czion astronomai savo drąsiame smurtume tarēsi nulįsi iki galui szvieto; bet kūmi labiaus jie savo instrumentus patobulino, tūmi neiszmierūtiniaus, nepasiektiniais platinosi nauji paszviečiai priesz jų įstabintas akis. Lengvius balsganus rukus, kurie prie szviesaus dangaus akymis matomi yra ant firmamento, tēleskopas iszdēstē į myrijadas žvaigždžių, paszviečių, saulių ir sistēmų planētų; ir žiamē su jos gyventojais, kurių taip mielai ir savmėgiai paisē buvo karuna ir vidurkiu buvimo, nū iszsvajotos augsztybės nukopē ant atomo, plaukanczio visatoje. „Visi mūsų patyrimai mums nepadūda nei menkiausio pēdsako kokio rubežiaus; su kožnu pasididinimu pajiegos tēleskopų mūsų akims atsīdaro naujos vieszpatystės žvaigždžių bei miglų, kurios, jeigu ne isz krībždyno žvaigždžių susideda, kožnasyk yra žibanczia savyje materija.“ (Grovė.)

ēsanczių amėrų gali gaiszti billijonūse. Amėrūse guli arba lindo anot Nāgeli'o pajieginis principas, ir tai taip, jog szviete ēsantysis daugis *kožnos* elementarinės pajiegos yra padalintas ant visų amėrų — Organiszcame szviete molekiulos albuminiszkių substancijų susivienija į kristoliszkas molekiulų grupas arba taip vadinamas „micelles“, kurių, dėl paveizdos į ketvirtgubā centimētrā sauso baltymo kiauszinio eina pasakiszkas skaitlius 400 trillijonų, o į ketvyrtgubā mikromillimētra, beveik 400 millijonų!! O kada-gi turi buti dar tūszti protarpiai tarp micellių, tai volumēnas vienintēlės micelles rokūjasi ant 2,1 trillijonių dalių ketvyrtgubo millimētro.

„Su koŹnu paasztrinimu musų pragumų, kurie isznesza musų Źvilgį į szviesos vilnis tolimiausiojo ŹvaigŹdeto dangaus, iszŹilą nauji saulų spiecziai isz szvietinės marės ŹvaigŹdŹių.“ (W. Meyer.) „Juk ir galingiausiuše tēleskopuše pamatai tokią daugybę silpnaszviesų ŹvaigŹdelių, jog nėra galima abejoti apie tai, kad anapus jųjų turi būti dar kitos, kurios butu pamatomos per dar didesnius Źiuronus.“ (G. J. Klein.) „Isz szitų visų patyrimų iszpūla, kad gilmė dangiszkos ertmės isz tiesų nėra iki dugnu pasiekiamo, ir kad mums nėkados nepasiseks, pastverti jos rybas. Be reikalo mes triustumėmesi, laipsniūdami palyginimus, nors bent priartinanziai suteikti pažvelgimą į neiszmierūtinumą ŹvaigŹdinio szvieto.“ (Secchi.)

Tolumai, astronomų visatoje iszrokūtiejie, yra tokie begaliniai, jog jų apmąstant musų protas sukasi ir musų vaidintuvė veltū stengiasi sekti paskui nūmonių tūmi pažadintų. Jeigu jau dydŹiai, užtinkami musų saulės sistēmoje, musų dvasei nėra sugrabaliojami, tai kiek-gi labiaus nesugraibomais yra stovių ŹvaigŹdŹių tolumai, kuriūs gēbia aprokūti tiktai pagal taip vadinamus „saulinius tolumus“ (20 milijonų vokiszų mylių arba 148.6 milijonų kilometrų) arba pagal taip vadinamus „szviesos laikus“. Mat idant įgyti matēmatikiszką Źodį dėl pasibaisētinių tolumų szvietinės ertmės, astronomai pasisavino taip vadinamą „szviesos laiką“ — paremtą ant nepaprastos greitybės szviesos, kuri, kaip Źinoma, nuskrieja 40 160 vokiszų mylių per sekundą. Pagal tai viena sekunda szviesos laiko iszreiszkia tolumą aplink 42 000 mylių, vienas metas szviesos laiko-tolybę $1\frac{1}{3}$ billijono (1 324 512 000 000) mylių. Nagi skaito tolybę arcziausiosios mums stovios ŹvaigŹdės (α Centauro) arba isz lauk' musų saulinės sistēmos artimiausios mums saulės (vienos isz szviesiausiai Źibanczių ŹvaigŹdŹių) ant maždaug $3\frac{3}{4}$ metų szvieslaikio arba ant 224 500 saulinių tolumų arba ant 4 iki 5 billijonų mylių — atstumą-gi ŹvaigŹdės 61 Gulbėje ant 400 000 saulinių tolumų arba ant 8 billijonų mylių arba beveik ant 60 billijonų kilometrų. Atstumas szviesiai Źibancziojo Sirijaus arba szunŹvaigŹdės senlaikŹmonių nū Źiamės isznesza 17 szviesmeczių arba daugiaus negu milijonlinką tolumą Źiamės nū saulės. Jeigu mes nū Źiamės užsimanytumėme pasiekti arcziausiają stovią ŹvaigŹdę, tai mums ant to reikētu trijų deszimczių tukstanczių metų — paisant, kad mes įjosi tiesioje linkmėje skrietumėme su greitybe musiszkes saulinės sistēmos szvietinėje ertmėje (30 kilometrų per sekundą), ir kad ji pati nepermainytu savo vietos. Bet paminėtiosios ŹvaigŹdės visos priguli prie arti ēsancziųjų, kūmet atstokesnės stovios ŹvaigŹdės atstu yra ant szimtų ir tukstanczių szviesmeczių. Skaitlių tųjų anapus musiszkes sistēmos gulincziųjų ŹvaigŹdŹių arba saulių

milžiniškieji teleskopai naujos galdynės pakylėjo ant maž-daug dviejų deszimčių milijonų, kūmet savo akimis pamatai tikrai ką 4—5000; ir tos tai beskaitlinės saulės su jos turbut palydinciais, dar skaitlingesniais palydovais ir po palydoviais yra perskirtos tolumais, kokie tapė augszcziaus apraszyti. Bet visas i kruvą imant jos nepadaro visatos, ale su visu kūmi priklauso prie tam tikros, atnaszumu augsztai apzybūtos žvaigždinės sistėmos, szale kurios randasi dar kitos be skaicziaus, isz dalies toli-toli didesnės sistėmos szvieto ertmėje. Toji sistėma arba toji žvaigždžių respublika, kurios tikrai maža dalimi yra mūsų saulė su savo palydovais, arba toji szvieto sala tęsiasi pavidale gana smagiai suploksztintos lėksztvės (linzos) per szvieto ertmę ir savo periphėrijoje yra aprubežiūta dviemis beveik szaligretinėmis, ratu iszriestomis kruvomis saulių, kurios mums matomos yra pavidale žinomojo *paukszczių kelio*. Atstumą szito paukszczių kelio nū žiamės rokūja ant 4—5000 szviesmeczių, t. e. szviesai reikėtu tiek laiko, idant isz ten atkakti ant mūsų žiamės. kūmet pagal *Mädler'io* aprokavimą jai reikėtu daugiaus kaip 9000 metų, idant perskrajotu visą ratą paukszczių kelio nū vieno galo iki kitam. Mūsų saulė, kuri randasi ne su visu vidurkyje tos stovių žvaigždžių sistėmos, bet stovi labiaus i szalį, yra 573 szviesmeczius atstu nū vidurkio rato ir guli arcziaus prie vidutinio trukio paukszcziakelio po vienai pusei ant maž-daug tukstanczio szviesmeczių, nei kaip po kitai pusei. Visa-gi sistėma rieda labai numanytinai vėl aplink vieną, arcziaus neiszirtą stamantrų arba tam tikrą vidurinį punktą.

Bet negana to — tēleskopas mums parodo, kad szitoji sistėma su visomis savo be skaicziaus žvaigždėmis, su savo visus žmogiszkus supratimus pereinancziais tolumais atstumais tacziaus esti tikrai galiaus apzybūta dalimi neiszmierūtinios visatos, ir kad tolumose, prilygmiui su kuriomis visi protą painiojantieji ertmės prētikiai rato paukszczių kelio pasirodo vis-gi tikrai kiuržiszškai mažais, esti kitos paszvieczzių sistėmos, kurios turi savo butybę visai nepriegulmingą nū gyvenimo musiszks sistėmos. Tai yra anie taip vad. *ruko plėtmai* arba anie navatni žiedalai giliausiose gilumose dangiszkos ertmės, kurių padėjimas, pavidalas ir kokybė nurodo ant kokio tik nepamislytum visokeriopumo, ir kurių dabar, po to kaip *W. Herszel'is* pirmas nūdugniaus jūs buvo pakamantinėjęs, jau toli per 6000 yra žinoma. Juų plotis, nors akei jie iszrodo tankiai tikrai, kaipo sporskanti brūzeliai ir prieg tam ne be didžiausio pasisylyjimo gali buti pamatytais, pereina isz dalies dar toli iszsiplėtimą musiszksio paukszczių kelio, ir jie turi, kaipo tasai, susidėti ar isz daug milijonų ar milijardų dangiszksų gumulų ar bent tikrai ką prasidedanczių paszvietinių sistėmų. Jų atstumai nū mūsų

taip yra pasakiszkaiz dideli, jog jūs rokūja tiktai pagal milijonus metų szvieslaikio; juk ēsa tuli isz jū patēmyti, kurių atstumas galis buti apsprēstas szimtais milijonų metų szvieslaikio. Tai rods yra žodžiai, prie kurių mes negalime primegzti jokios nūmonės, kada gi mes dėl to neturime jokios žiamiszkos mieros; tiktai žodis „begaliszkas“ yra i pasiliks czion pavartotinu. „Visata“, sako labai taikiai prancuziszkas philiozophas *Paskal*, „yra skrituliu, kurio vidurys yra visur, o kurio apēmio nėra nėkur.“ „Bet kada gi apart visatos nėko kito nėra, tai kaip mes žinome, nėra jokio galiausio punkto, jokios mieros, jokio galo“ (*Lukr. Carus*).

Jeigu mes pagal szitas buitis norētumēme sprēsti apie senybę szvieto, tai negali buti abėjojama, kad dabarnyksztē rēda dangiszkių gumulų arba tai, ką mes vadiname paprascziausioje prasmėje „szvieto rēda“, turėjo jau buti milijonus metų atgal tolygiu ar paveidžiu budu, kaip sziaūdien. Isz tiesų mes iszskaitome, prisiveizėdami dangaus sugaubai, isz jos tiktai atsitikimus pereitų minutų bei adynų arba seniai praėjusių laikų; ir stoviai, kurie gal jau yra buvę, pirma ne kad mūsų žiamē kaipo savistovus gumulas buvo atsiskyrusi nū saulinės sistēmos, pasidaro dėl mūsų per priežastį anų prietaikmių dabarnykszcziais. Jeigu mes pamatome atmainą ant saulės, tai mes galime tiktai sakyti, jog ji įvykusi yra pirm septynių ir pusės minutų nėra tiek szviesa reikalauja laiko, idant nukakti nū saulės ant žiamės. Jeigu *Neptunas*, toliausia isz keleviszkių žvaigždžių mūsų sistēmos, taptu suardytas kokia nors katastropha, tai jis dėl mūsų akies pragaisztu tiktai 4—5 adynų vėliaus; nes toks yra jo atstumas nū mūsų, rokūjant pagal „szvieslaikį“. Jeigu gražioji žvaigždė „*Vėga*“ žvaigždženklyje *Lyros* umai pasiliautu ekzistavoti, tai tūmi nemažiaus mes ją matytumēme szviecziant danguje dar per asztionioliką metų; nėra szviesos spindulys, kurs kaipo liudytojas jos buvimo užgauna mūsų akį, yra pirm tiek laiko isz ten iszkeliaavęs. Žvaigždēgi, kurių szviesa su pagelba mūsų geriausių tēleskopų tik ką dar pamatoma yra, aprokūja ant 2—3000 metų szvieslaikio, t. e. mirsztantysis spindulys, kurs mums sziaūdien dūda žinią apie savo buvimą, aple dēs yra savo szaltinį aplink tą gadynę, kada ant žiamės *Homēras* eilrasziavo, ar kada gyveno bei mokino didiejie galviniai Graikijos. Ir kad pirm galbut szimto milijonų metų pirmosis arba arkstybosios gyvasties formos pradėjo skleisti ant jaunos žiamės, tada nū anų tolimiausių szviesmiglių, apie kurias jau buvo sznekēta, iszėjo szviesos spindulys, kuris sziaūdien kaipo liudytojas jū buvimo nusileidžia į mūsų paszarvotą akį!

Bet kad ir szitos žvaigždės arba miglos nepaženklina nei negali paženklinti pabaigą ertmės, pripildytos paszviečių gu-

mulais, galima išvedžioti kaip iš įstatymų gravitacijos, taip ir iš įstatymų analiogijos. Yra tai netikėtai astronomiszka, bet ir liogikiszka paikysta mislyti, esant tuszczias, begalines ertmes. „Sakyti“, sako *Grovē* (Die Verwandtschaft der Naturkräfte, p. 138), „jog žvaigždinė kariumenė yra apribūta begaline ertme arba begaliniu jukiniu (chaos), butu tiktai lygu paisėti, jog plėtmelė materijos — nės pagal tai ji tokia pastotu — su tam tikromis formomis, su tam tikromis pajiegomis ir galbut tam tikras organiszkas esybes pagamindama, tapusi į visatą nėko nugramzdyta, ir tzi nors dėl manės yra toli nephiliozophiszkaus, kaip priimant neapribūtą, matėrija pripildytą visatą, susidedančią iš žiedalų ir veikmių, kurios daugiaus ar mažiaus pānėsi į tūs, ką traukia per ertmę, ant kiek mes tai įstengiamo isztirti.“ —

Tai-gi jei mes negalėjome rasti jokio rubežiaus dėl medegos możyje, tai mes dar mažiaus įstengiamo pasiekti rubežių dydyje; mes pripažįstame ją esant begaline abiejose linkmėse, dydyje kaip możyje, ir liūsa nū aprubežiavimo per ertmę bei laiką. Jeigu įstatymai mislyjimo neužgina dalytinumo materijos iki begalei, jeigu toliaus pagal jūs nėra galima nors turėti nūvoką apie galiszkumą ertmės ir pagal tai apie nėką, tai mes czion pamatome navatną ir ganėdinantį sutarimą liogikiszkų įstatymų su regulatais mūsų gamtažiniszkų tyrinėjimų. Mes vėliaus rasime progą parodyti tapatybę įstatymų mislyjimo su mekanikiszkais įstatymais išzlaukinės gamtos taip-gi kitūse punktūse ir išzaiszkinti, kaip aniejie yra tiktai neatbutinu vaisiumi tųjų.

„Apart žmogiszkame prote“, sako *Radenhausen* savo raszte „Isis“, (pėdas IV, s. 172), „sziaip nėra nei ertmės nei laiko; tai yra tikslus paisymai žmogaus, kurius jis įgyjo palygindamas ir davadydamas įvairias išpaudas, gautas iš szvieto. Prasmė ertmės pasidarė iš kruvon suglaudimo įvairių formų priepildų ertmės, kokiose formose išzlaukinis szvietas pasirodo pavieniam žmogui. Prasmę laiko jis pasidaro kruvon glausdamas įvairias formas atmainų ertmės (judėjimas), kokiose formose išzlaukinis szvietas veikia ant pavienio žmogaus ir tt. Apart musyje vienok nesiranda skirtumo tarp priepildų ertmės bei atmainų ertmės, nės viskas yra visūmetiniame persimainyme, kožna butybė yra drauge pripildanti ir atmainanti, nėra nėkur stovoje ir tt, ir tt. „Nei pradžios nei galo neturi szvietas, nei ertmėje nei laikė. Visur yra vidurkis ir varpstė ir akimirkoje amžinumas“ (Rückert).

Mėnesiena.

(Parasžė Guy de Maupassant.)

Abatas Marignau, kaipo bažnyczios kareivis, dėvėjo savo kariszkąjį titulą labai gerai. Buvo tai augalotas, laibas kuningas, labai fanatikiszkas, su ekstatiszka, bet staczia duszia. Visi jo įtikėjimai buvo tvirti, be mažiausių svyravimų. Jis mislyjo suprantas Dievą nūdugniai ir perėmęs esąs Jo mierius, Jo norus, Jo pasirizimus.

Kada jisai dideliais žingsniais vaikszciodavo sodno takeliais savo mažos kaimiszkos klebonijos, kartais klausimas pakildavo jo smagenyse: „Kodėl Dievas padarė tai?“ Ir mislyje atsistodamas į Dievo vietą, jis jieszkodavo atkakliai ir beveik visūmet surasdavo priežastį. Nebuvo tai žmogus, kuris dusautu dievocziausiam nusižiaminime: „O, Vieszpatie, tavo keliai yra nesuprastini!“ Jis tarė sav: „Asz esmi Dievo tarnas; asz turiu žinoti priežastį Jo darbų, arba atspėti, jeigu nežinau.“

Vislab gamtoje jam rodėsi sutverta pagal visatiną ir dyviną liogiką. „Kodėl“ ir „todėl“ visūmet vienas kitą atsvėrė. Auszra buvo dėlto, idant linksmus prabustum, dienos dėl nokimo javų, lytus dėl szlakstymo jų, vakarai dėl rengimosi į miegą, o tamsios naktys dėl miegojimo.

Keturi laikai meto atsakė pilningai visiems reikalams žiamdirbystos; jam nėkūmet negalėjo ateiti į galvą įtartis, kad gamta neturi mierių ir kad visas gyvis, prieszingai, linksta palei sunkias iszlygas įvairių gadynių, palei klimatų ir medegos.

Vieninteliai jis nekeitė moterų; jis nekeitė jų pats nežinodamas dėl ko, ir nėkino jas isz prajantos. Jis dažnai kartojo žodžius Kristaus: „Moteriszke, kas man darbo su tavim?“ ir pridurdavo: „Kiekvienas beveik pasakytu, kad pats Dievas nebuvo džiugus isz to įpatingo savo rankų darbo.“ Moteriszkė jo akyse isz tikro buvo ansai „dvyliką kartų suteptas kudikis“, apie kurį dainius pasakoja. Ji buvo gundytoja, kuri pagavo į kilpas pirmąjį žmogų, kuri ir po sziai dienos varo savo prakeiktiną darbą; ji buvo ta esybė, kuri yra silpna, pavojinga, paslaptینگai gundanti. Jis ne tik nekeitė jos pražutingo kuno, bet ir jos mylinczios duszios.

Jis ne syki jautęs buvo moterų meilumą prisikabinant prie jo, ir nors žinojo savę esant neigriebtinu, jis nusimin-davo dėlei to reikalingumo meilės, kuris plasnojo visūmet jų szirdyse.

Dievas, anot jo supratimo, sutvėręs buvo moteriszkę vien dėl gundymo ir mėginimo žmonių. Tu neturi prisiartinti prie jos be tų atsargumų dėl apsigynimo, katrūs galėtų pasirupinti, ir tų baimių, katras jaustum netoli nū sląstų. Ji isztikro buvo visiszkai panėsi į sląstas, su savo rankomis iszskleistomis ir savo lupomis atkisztomis į vyriszkį.

Jisai buvo prielankus tik dėl zokoninkų, tapusių ne-kenkiancziomis per savo apžadus; vienok, nežiurint į tai, jis elgdavosi su jomis žiauriai, kadagi visūmet gyvendamas dugne jų szirdžių, jų apvalytų szirdžių, jisai patėmyjo aną amžiną meilumą, kuris nūlatos iszsiverždavo jopi, nors jis ir buvo kuningu.

Jis numanydavo tai isz jų akių, drėgnesnių dievotumu negu akys žokoninkų, kada jos pagavime dvasės savo meilę perkelia ant Kristaus, kas pykino jį dėlto, kad tai buvo mo-teriszka meilė; jis taipogi numanė tą prakeiktą meilumą isz paties jų sugabumo isz szvelnumo jų balso, kada jos sznekė-davo su jūmi, isz jų nuleistų akių ir isz gailumo jų aszarų, kada jis grandendavo jas stacziokiszkai.

Jis pakratydavo savo cziamarą iszeidamas per kliosz-toriaus duris ir eidavo dideliais žingsniais szalin, tarytum nū kokio didelio pavojaus.

Artimais gyveno mažame name jo sesers duktė su savo motyna. Jisai linkėjo padaryti ją seseria mielaszirdystės.

Tai buvo graži mergina, truputį vėjūta ir didelė erzino-toja. Kada kuningas sakydavo pamokslą, ji jūkdavosi; kada jis užpykdavo ant jos, ji buczyūdavo jį geidulingai, spaus-dama prie savo szirdies, kūmet jisai priesz savo valią syly-davosi iszsivalnyti isz jos glėbio, kas vienok, nežiurint į tai, suteikdavo jam progą paragauti tulą saldų džiangsmą, pa-budinant giliai jame tą tėviszkumo jausmą; kuris miegti kiekviename vyriszkyje.

Dažnai jis pasakodavo jai apie Dievą, apie savo Dievą, vaikszcziodamas drauge su ja takeliais po lauką. Ji mažai

klausydavosi, ir žiurėdavo į debesius, žoles, gėles su gyvu džiaugsmu, kurį galima buvo patėmyti iš jos akių. Kartais ji pasprukdavo nuo jo, idant pagauti kokį lekiantį tvarinėlį, ir atsineszusi tą, suszukdavo: „Žiurėk, dėde, koks jis gražus; man norėsi jį pabucziuoti.“ Ir szitas noras „bucziavimo musių“, arba bezdvūgių, alsino, erzino ir į pamiszimą varė kuningą, kuris net tame regėjo neiszraviamą meilumą, kuris visūmet tryksza iš szirdžių moterų.

Ir sztai vieną dieną zakristijonienė, kuri gaspadinavo pas abatą Marignan, išz tolo užmena jam, kad jo giminaite turi jaunikį.

Baisingai tūmi padrebintas, jis stovėjo tarsi pasmaugtas, su muilinais veidais, kadaži toje valandoje skutosi.

Kada jis pasijuto galįs vėliuk mislyti ir sznekėti, suriko: „Tai neteisybė; tu melūji, Melanija!“

Vienok praszčiokė moteriszkė padėjusi ranką ant szirdies pasakė: „Tegul Vieszpats sudyja manę, jei asz melūju, Monsieur le Curé. Sakau, ji bėga pas jį kas vakarą, kaip tik tamistos sesū nueina gulti. Jiedu susieina paupyje. Tamista tik nueik tarp deszimtos ir vidurnakczio, ir savomis akimis pamatysi.“

Jis paliovė gramdęs savo smakrą ir ėmė greitai vaikszczioti aplink kambarį, koktai jis visūmet darydavo ruszciausią mislių adynose. Kada bandė skustiesi vėliuk, tai tris sykius isipjovė nuo nosies sulig ausiai.

Per kiaurą dieną jis tylėjo, paputęs nuo papykio ir apmaudo. Prie szitos kuningiszkos ūlybės prieszai galingą galybę meilės priszidėjo doriszkas papykys tėvo, mokintojo, duszių ganytojo, kuris tapė apviltas, apgrobtas, aplosztas per kudikį. Jis turėjo tą savnorų smaigiantį jausmą, kurį tėvai jauzczia, kada jų duktė pasako, kad ji pasirinko sav jaunikį be jų ir priesz jų velyjimusi.

Po pietų jis mėgino skaityti truputį, tacziaus negalėjo nėko paskaityti, ir vis labiaus pyko ir pyko. Kada iszmuszė deszimtį, jis paėmė savo kriukį, baisingą ažūlinį kucių, kurį visūmet neszdavosi eidamas nakties mete pas ligonius. Ir su jųksmu apžvalgė didįjį kurielių, laikydamas jį savo drutūse sodieczio nagūse ir kirsdamas su jūmi pakersztingai skritu-

lius ore. Po to staigu iszkēlē ji, ir grieždamas dantimis, nuleido ant kedēs, kurios atlosza, perskilusi ī dvi dali, sunikiai krito ant grindų.

Jis atsidarē duris, idant eiti laukan: bet staptelējēs ant slenksezio tapē nustabintas tokia grožybe mėnesienos, kokią retai tik galima regēti.

O kadaži jis buvo apdovanotas pakilia dvase, tokia dvase, kokia turėjo prigulėti aniems sapnoriams poėtams, Bažnyczios Tėvams, jis pasijuto staigu patrauktas, pajudintas didžios ir iszkilmingai blaivios grožybės blyksztveidēs-nakties.

Jo sodnelyje, paskendusiam szvelniame blizgēsyje, jo vaisiniai medžiai, visi paeiliui, atsimuszē szeszelyje ant tako, jų laibi mediniai liemens pusnūgiai pridengti žalumu; kūmet milžiniszkos kaprifolijos, szliūždamos ant sienų, leido saldų, cukrinį kvapą ir rodosi nesziojo sziltoje aiskioje naktyje kvepiancią dusią.

Jis pradėjo kvėpūti giliai, gerdamas orą taip, kaip girtūkliai geria savo vyną ir ējo palengvēlia, nustabintas, nudvyvytas, kūne užmirszēs savo giminaitę.

Iszėjēs ī atvirą lauką jis sustojo apsižvalgyti po visą lygumą, aptvinusią szvelnia szviesa, paskendusią taip meilioje ir alsinancioje grožybėje giedrios nakties. Kiekvienoje akimirkoje varlēs leido ī ardmę savo metaliszkus kurksėjimus, ir tolimos laksztingalos, maiszē su grožybe mėnesienos tą savo lengvą ir virbancią melodiją, kuri sudēta yra dėl buציavimosi.

Kuningas ējo tolyn, bet jo drąsa vis menkėjo, jis pats nežinojo kodėl. Jis jautēsi esąs apsilpęs ir staigu nuilsęs; jis turėjo didelį norą prisēsti, apsistoti, pagarbinti Dievą visūse Jo veikalūse.

Ten, žiamai, sekdamas vingurius upelio, vyniojosi didelē eilē jievarų. Ant krantų, ir aplinkui, apdengdama visą vinguriūtą vagą su īpatinga szviesa, su permatoma užklotve, karojo skysta migla, balzganas garas, per kurį szvietē mėnulio spinduliai ir kurį jie sidabrino bei blizgino.

Kuningas vėl apsistojo, perimtas sulig dugnui savo duszios stipriu ir augancziu gaudumu.

Ir abejonē, neaiszkus nesmagumas, pagavo jī; jis patēmyjo, kad vienas isz tū klausimū, kuriūs jis kartais uždūdavo sav, pradējo dabar gimti jame.

Kodēl Dievas tai padarē? Jeigu naktis yra paskirta dēl miego, dēl besužiningumo, dēl atilsio, dēl užmirszimo viso ko, tai kam-gi ji turētu buti daugiaus patraukiantesnē už diena, saldesnē už szvitas ir saulolaidas? Ir szita viliojanti žvaigždē, poetiszkesnē už saulę, ir taip mandagi, kad ji rodosi yra paskirta dēl apszvietimo daigtū szvelnesniū, paslaptiszkesniū, negu didysis szviesalas, — kodēl ji užteka dēl apszvietimo visū szeszēliū?

Kodēl mitriausias isz visū giesmininkū neina miegoti, kaip kiti? Ir kodēl jis varo savo giesmes drovinanczioje tamsoje?

Kam szitas kykas tik pusiau užleistas ant szio szvieto? Kam szitie plaksnojimai szirdies, szitas jausmingumas duszios, nūvargis kuno?

Kam szitas iszplėtimas apgavysczziū, kuriū žmogija nēkūmet neregi, miegodama lovose? Dēl ko buvo paskirta szita prakilnioji regykla, szitas poezijos tvanas paleistas isz dangaus ant žiamės?

Ir abatas nesuprato nēko.

Bet sztai ten žiamiaus, palaukėje, pasirodē du szeszēliu, eidamu greta po sugaubtu skliautu medžiū, pamerktū žvilgancziose miglose.

Vyriskis buvo augalotesnis ir savo ranka turėjo apglėbęs numylėtinės kaklą, ir atvėjų atvėjais bucziaavo jos kaktą. Jiedu atgaivino staigu begyvi kloni, kuris apgaubė jųdu tarsi dieviszkas rėmas, tam tyczia patiektas dēl to. Jiedu rodēsi, szita pora, viena esybe, esybe, dēl kurios buvo paskirta szita romi ir tyki naktis; ir jiedu ējo artynlink prieszai kuningą, tarsi gyvasis atsakymas, atsakymas suteiktas per Vieszpatį ant jo klausimo.

Jis stovėjo kaip kūlas, visiszcai pergalėtas ir su plaksnojanczia szirdžia. Ir jis mislyjosi matęs czion tulą Biblijos pasaką, kaip tai meilē Ruthos ir Boazo, iszsipildyjimą Vieszpaties noro vienoje isz tū didžiū regyklū paminētū szventose

kningose. Jo galvoje pradėjo skambėti posmeliai Giesmės Giesmių. Degantieji balsai, szauksmai kuno, visa geidulingoji poėzija tos poėmos, kuri dega szvelnumu ir meile.

Ir jis tarė pats sav: „Dievas regimai leido tokias naktis, kaip szita, dėl aprėdymo su idėalu meilę žmonių.“

Jis prasitraukė priesz tą porą, kuri vis dar ėjo ranka į ranką. Prie to visko, tai buvo jo giminaitė; bet dabar jis klausė pats savęs, ar jis tik nesipriesizinas Dievui. Ir ar Dievas isztikro nepavelyjo meilę, jeigu Jis apgaubia ją akiivaizdingai su tokia grožybe, kaip szita?

Ir jis pabėgo, susidrovėjęs, kūne sugėdintas, tarytum jis buvo įlindęs į szventinyczią, į kurią eiti jis neturėjo tiesos
Iszvertė J. A.

Ab uno disce omnes. *D. Butkus*

Pasirįžau paraszyti isztrauką istoriszkų buiczių Texų, kada-gi matau, jog atsitikimai tos szalies labai paveizdi į praėjusią istoriją Lietuvos; juk ir mūsų prabocziiai perleidę yra tokias andras, prispaudimą ir visokius pažiaminimus, tūmi turpu kada szventvagiszkai judosziai nori mūsų galvosna įkalti, jog tas viskas dėjosi ant pamato meilės artimo.

Istoriija Texų prasideda nū užvedimo missijų El-Paso'je per szpanus 1582 m.; Texas tūmet buvo po priegloba karaliaus Szpanijos. Tos gi missijos stovėjo po priegloba zokoninkų szv. Pranciszkaus isz Assisi.

Dėl pamuszimo gyventojų, laukinių Indijonų, ir dėl iszplatinimo katalikystės, szpanai pasinaudojo kuriumene bei zokoninkais. Zokoninkai skelbė pamokslus, o kareiviai tarnavo kaipo pakvietos komitėtas ir indijonus varu varė klausytiesi iszganingų pamokslų. Szitas plianas gana gerai sekėsi ir iszrodė tiktai patobulinimu szv. Povylo darbų. Galima sav perstatyti szv. Povylą, valkiojantįsi po Judėją, apsizarvojusį su szaudykle ir pustuziniu revolverių, kūmet stipresnių kuniszkų pajiegų apaszalai, darbavosi kaipo žandarai, gaudydami nusidėjėlius ir vesdami jūs iszgirsti iszganingus pamokslus ėvangėlijos. Bet ir szito pragumo griebdavosi labai retai, paprastai zokoninkai į vietą keliauti per pustynes ir jieszkoti netikių indijonų, kas tankiai riszdavosi su alkiu ir kitokiais nesmagumais, jie velyjo sėdėti namie, pavesdami iszbandyti tūs nesmagumus indijonams, atkeliaujantiems ėtapiszku budu pas jūs, kaipo szaltinį iszganymo. Tokiu budu zokoninkai neretai turėdavo pakaktiną

skaitlių klausytojų, kurie priimdavo jų išžganingus pamokslus su nusižiaminimu ir didžiausiu džiaugsmu, atsimindami gerai, jog užpakalyje stovi kareiviai, kurie ant pirmutinio pasiprieszinanczio žodžio ir mostelėjimo nusiųs jų į amžiną dangaus karalystę.

Toliaus atsibastė ir kitoki zokoninkai, neszjojantieji įvairių įvairiausių vardus, bet visi su vienokiais mieriais, t. e. skelbti išžganymą ir dangaus karalystę akliems laukinams indijonams; jie savo szventą uždūtę atlikdavo labai puikiai, su didžiausiu pasisekimu, kaip tūjan pamatysime. Tai-gi pabaigoje 16. ir 17. szimtmetyje, Szpanijos missijonoriai išsziblaszkė po visą Texų szalį, statydindami missijas išz akmenių, kurios tarnavo dėl dievmaldystės, o reikale kaipo tvirtynė dėl apsigynimo; tapė įtaisyti rumai dėl kuningų ir urvai dėl apsikriksztyjusių indijonų.

Keletas kuningų zokoninkų, revolveriai, szunys, kareiviai ir inkvizitoriszki prietaisai torturų, buvo vartojami dėl atvedimo laukinių indijonų ant kelio dangaus karalystės.

Kn. Thrall savo raszte „History of Texas“, kalbėdamas apie szitas missijas sako: „Gerai pastatyti namai buvo paskirti dėl kuningų ir bjaurus urvai dėl indijonų. Kuningai su kareiviais paėmė vadovystę ir prisakydavo indijonams susirinkti arba tiesiog suvarydavo jų į paskirtą vietą dėl išžganingų pamokinių. Indijonų užsiėmimu buvo ganyti bandą ir išzdirbinėti kuningų laukus. Kaipo atlyginimą už tokį labai lengvą darbą, indijonai gaudavo tikėjimiszkus pamokinius, vargingą maistą ir aprėdą. Szitie naminiai indijonai vadinosi „Indios reducidos.“

„Atverstieji indijonai“ yra vardas labai gražiai skambantis, lyginai kaip ir kiti vardai vartojami išzpaniszkių pjonėrių.

Dabar sztai pažiūrėkite į pragumus, kuriuos su pasekme vartojo missijonoriai dėl privertimo laukinių indijonų prie szv. katalikiszkos bažnyczios.

Kada szitiems szv. zokoninkams nepasisekdavo žodžiu įkalti savo tikėjimiszku nūmonių atžargiam indijonui, tada jie vartojo perliudyjantį prietaisą, vadinamą „virgo“ — „mergina“; tai yra išzdūbtas geležinis szarvas, kuro buvo pritaikintas prie kiekvienos dalies žmogiszkojo, o kurį, prireikus, galima buvo su tam tikrais įnagiais, suveržti daug augszcziaus, taip jog laukiniai indijonai trumpiausiam laike persiliudydavo apie teisingumą ir naudingumą krikszczionybės. Taip darbavosi dvasiszkieji tėveliai nū užtekejimo saulės sulyg nusileidimui, liedami kruviną prakaitą ir patraukdami nežinėlius prie išžganymo.... Jeigu katras iš indijonų, įgydamas „dvase szventą“ tokiu būdu, nenu-

keliavo pas Abraomą, tam buvo meilingai leista linksmintiesi kasant perkusus, kurių reikalingumą skaitytojas žiamiaus pamatys, o jeigu toji linksmybė jam nepatikdavo, tai ant to buvo kareiviai su botagais ir ragotinėmis jam į pagelbą. Priejus vakarui, indijonai buvo pavalnyjami. nū išzganingojo darbo, kasimo perkasu ir suvaromi į urvus, idant neiszsiskirstytu ir butu po ranka ant rytojaus. Taip tai indijonai perleisdavo laimingas valandas ant szios aszarų pakalnės.

Istorikas sako: „Uzdėtojai tų missijų buvo žinomi savo tikėjimiszku fanatizmu ir hazardiszkais užsiėmimais.“

Pagaliaus, indijonai torturomis, alkiu ir blogu su jais pasielgimu taip buvo atversti prie dievo, jog be pavelenės „dvasiszku tėvelių“ nei nosies nusivalyti nedrįso. Zokoninkai ir dėl netikių indijonų padarydavo atilsio dieną, beje szventą, nors vieną į keletą sąvaiczių, ir tada iszkilmingai mėgindavo suveržiamąją masziną („merginą“) ant kokio nors pasenusio indijono, kurs jau nebepajėgdavo kasti perkasu arba kirsti malkų, jeigu paszaliųjų kandidatų į kelionę pas Abraomą nesirasdavo.

Yra stigavojava, jog archyvūse Pranciszkonų zokono Romoje randasi protokolas isztyrimo vieno indijono isz Apachų gentės, vardu Che-qua-que-ko („vandeninė žuvis“). Tasai buvo apskūstas už priesztaravimą priesz szv. tikėjimą, isztirtas, rastas kaltu ir ant laužo sudegintas 1734 m. Jam buvo pavestas ganymas avių, kurias turėdavo parginti kas vakaras į missiją. Kada gūdotinas tėvas Don Domingo de Dios, kurs buvo užveizdu gyvulių, vienos avies nedaskaitė, jis bjauriai apdaužė piemenį. Vargszas indijonas pūlęs ant kelių priesz itukusį pralotą pratarė: „Paskaitykie vertę avies isz mano kasdieninio pelno, gūdotinas tėve.“

„Sukcziau, tu žinai, jog negauni jokio pelno,“ suriko dievtarnis, pagriebdamas lazda.

„Padangink skaitlių kasdieninių mano botagų, tai gal tūmi atsisteisiu,“ atsiliepė drebėdamas indijonas.

Szitie žodžiai paskaityti tapė už pasiprieszinimą įstatymams bažnyczios ir tikėjimo. Gūdotinasis tėvas metė lazda į szalį ir už pakarpos nuvedė indijoną pas Komitetą „merginos.“ Vargszas Che-qua-que-ko, kurs kalbėjo tiktai tyrą teisybę ir savo mislyje turėjo tik sarkazmo, kiek jo gali turėti medinis stulpas, po bandymų su maszina „mergina“, ant laužo užbaigė savo laimingą gyvenimą, keliaudamas pas praboczius jieszkoti dingusios kuningo avelės.

Už mažesnius prasikaltimus gaudavo pakaboti už nykszczių užriszus virvę, sulyg vienai adynai, ir apsvarstyti savo nelabumą.

Indijonai tūmet buvo pasidalinę į dvi partiji vieni gyvenantieji missijose, atversti prie tikėjimo Kristaus, ir antrieji

gyvenantieji kalnūse, atžagariūjantieji prieš szpaniskąją plianą iszganymo. Kalniecčiai stengėsi savo skaitlių nesumažinti, bet tai buvo jiems sunku padaryti, turint priešais savę szpaniskąją kariumenę, kuri jū naikino visokeriopais budais. Missijų-gi indijonai turėjo taip pat neužvydėtiną gyvenimą. Jeigu indijonas nusiszlūtė parosę, pirma nepasipraszęs pavelenės nū savo „dvasiszkojo patarėjo“, gavo paskirtą skaitlių botagų; jeigu lietus nelyja, javams reikalaujant drėgnumo, kuningai kaltindavo indijonus, sakydami: „kaip mes galime tikėtiesi palaiminimo isz dangaus ir užderėjimo, kada mes laikome tokią daugybę netikių dykadūnių, — szitie prakeiktieji reikalauja tikėjimiszko sustiprinimo“. —

Tada jie imdavo į darbą masziną „merginą“ ir kitus įnagius, idant iszmelsti palaiminimą ir sumažinti skaitlių dykadūnių. Vargszai indijonai nei nesumanė, kokių pragumų griebtiesi. Jeigu jie gyveno missijoje, visada turėjo būti prasirenę ant dvasiszko patvirtinimo, jeigu-gi pasisekdavo isztrukti, jų broliai kalniecčiai neužsitikėdami, pririsę prie medžio bandė tobulumą savo seidokų ant anųjų kailių.

Isz szito matoma, jog kaip indijonai kalniecčiai, taip ir missijonoriai neapsileisdavo savo nožmumu vieni kitiems; vienintėlis tikt skirtumas tame, kad indijonai nesitikėjo už savo praktiką užmokeszio dangaus karalystėje. Visos tos missijos per su virszumi szimtmetį buvo žydincziame stovyje, o Texas buvo po priegloba Szpanijos ar Prancuzijos karalių, o retkarcziais ir kalniecčiai indijonai priimdavo jį po savo globa, bet pilni szventenybės ir darbsztumo zokoninkai, prakaitingai triusėsi jų tarpe, ir tukstancziai laukinių buvo atvesti ant kelio iszganymo, iszimant szintus, persikrausciusius į anąjį paszvietį laikę iszganingo processo atvertimo.

Anūmetinių szpanų jeigu negalėtum pavadinti tikėjimiszkais fanatikais ar barbarais, tai nei szios gadynės philiozophai nerastu jiems vardo. Jie velyjo szviesti indijonus iszgaunymo szviesa, neigu veikti ką naudingesnio. 1520 m. Alvarado leitenantas Fernando Cortez, paaukavo dievui 600 pagautų indijonų mieste Mexico, ir, kaip tiktai budelis pabaigė tą szventą darbą, Alvarado su mynia zokoninkų bei susirinkusių užgiedojo: „Te deum laudamus!“

Man ding nevienas ir isz Amerikos lietuviszų kuningėlių apgailistauja tų taip žydinczių szv. katalikiszkos bažnyczios gadynių ir jeigu szioje valandoje jas galėtu įkunyti, tai nevienas ir isz mūsų czionykszczių lietuvių grėkininkų nukeliautu į Plutono karalystę, nėra, kaip matome, nekurie kuningėliai griebiasi ir nepaprastų įrankių dėl pabaudimo baisiųjų „bedievių“.

Pamatęs szitoki darbsztumą ir kruviną prakaitą darbininkų ant katalikiszkos dirvos, kas gali iszdrišti pasakyti, jog katalikystė nėra *idėalu* ir neatneszė didelių vaisių civilizacijai!

Kaip matoma isz rasztų S. Daukanto ir d—ro J. Basanavycziaus katalikai taip pat prakaitingai darbavosi ir tarp stabmeldžių lietuvių — tegul buva jiems garbė ant amžių! —

Visos missijos Texūse buvo užvedamos ant kranto upių ar artimystoje jų; isz czion indijonai kasdavo perkasus, kuriūse vandū laikėsi pridūdamas dirvai drėgnumą ir tokiu budu sausa ir nederlingą žiamę pavertė į vaisingiausias dirvas; tie perkasai dėl Texų yra tūmi, kūmi Nylus dėl Aigpto.

Prie tokių aplinkybių aplink missijas pradėjo apsigyventi iszeiviai isz Meksiko ir Szpanijos, ir pasidarė kaimai, o kaip kur ir miestai. Taip 1690—1715 m. daugiausiai missijų Texūse buvo įkurta. Diduma jų buvo įkurtos ant kranto upės San Antonio, atstumė viena nuo kitos per keletą mylių, tarp kurių žymiausia buvo po vardu San Fernando (dabar žinomo miesto San Antonio); apie tosios įkurimą czion placziaus papieszių, pasiremdamas ant padavimų vietinių gyventojų, ir paaiszkinsiu, koku budu zokoninkai suprato reikalingumą perkasų.

Szpaniszkiejie iszeiviai atvykę ir radę vietą, puikią ant pažiuros, apsigyveno, pagelbėdami drauge pastatyti ir missiją, bet pragyvenę metus pamatė, jog tenyksztis klimatas yra labai sausas ir javai iszdega nuo karszczio; tada jie kreipėsi prie zokoninkų, idant tie iszmelstu nuo dievo permainą klimato. Pirmutiniai žingsniai zokoninkų tame dalybe buvo — maldos, vaikszziojimas su iszkilme po miestą ir korimas paveikslų szventųjų ant medžių, — bet klimatas nepersimainė.

Žmonės matydami, jog tokiu keliu nėko neįstengsi nuveikti, pasamdė perdėtinį missijos, idant jam dievas apreiksztu, ką reikia padaryti. Reikėjo taip pasitaikyti, jog kuningas tą paczią naktį matė regėjimą. Apie 12 adyną nakczia, szv. Antanas, atėjęs pas jį ir pamojo jam eiti drauge paskui. Kunigas nusekė ir akies mirksnyje buvo jiedu jau ant upės kranto. „Dabar tarės Antanas: „armatai szitą upę“? Kuningas linktelėjo ženklyvai. — „Tai-gi ar tu žinai, ką asz mislyju, kad turi būti padaryta?“ Kuningas pakratė galvą nėko nenumanydamas. — „Matai, szitoji upė nėkam neverta ir jokios naudos neatnesza, asz mislinu, jog reiktu ją užtvenkti ir padaryti perkasus po visą aplinkę. tada szitoji dirva taptu 500 kartų brangesnė; man dingtu galėtum ją dabar už nėkneį nupirkti, o paskui padarytum gerus pinigus“. Kuningas matydamas, jog plianas yra iszmingas ir pelningas, užklausk: „Kokią tada tavo szventenybę norės gauti procentą isz szito pelno?“ mislydamas jog szventasis yra labai pavargęs ir reikalauja užsipelnyti savo pragyvenimą. Szv. An-

tanas nusišzypsojēs tarē: „Tu užmirszai, kad asz neēsu isz szito paszvieczio ir man jo turtai su visu nereikalingi. Matai, danguje asz turiu kēsti pažiaminimā, visi szventieji, ką igyjo prakilnesnes vietas, turi taip pat pavadinčius savais vardais upes ar miestus. Taip szv. Petras visada giriasi ir augsztai savę stato, kada-gi yra miestas jo vardu pramintas — Peterburgas. Arba szv. Laurynas nėkados nesiliauja pliauszkes apie savo upę, ir k. Jie visada supažiaminimu žiuri ant manęs, o asz to negaliu nukęsti. Tai-gi asz už tai nū tavęs reikalauju, kad pavadinčium szitā miestā ir upę mano vardu. Už kiek metų szitas miestas bus didžiausias visūse Textūse ir asz nereikalausiu nusižiaminti bei lingūti priesz jūs.“ Su tais žodžiais szventasis umai isznyko.

Kaip sziādien matome, kuningas iszpildē velyjimus szv. Antano ir paklausęs jo patarimo apipirko žiamę. Tokiu budu, kaip augszcziaus regėjome, laimingi indijonai pelnijosi dangaus karalystę, kasdami perkusus, kada-gi joku kitoku budu pagal patarimus Kuningų negalėjo nei vienas rausvaodis į dangų isibrazdinti

V Rut.

Ims kuningas ir statys karcziama?!

(Pieszinys isz gyvenimo Lietuvoje).

Jurgis. Labs vakars!

Tamas ir *Mikas.* Labs vakars!

Tamas. Sēskie, busi sveczias.

Jurgis. Na, tai jau tamista tik syki iszsirengsi, jau ir dokumentus surengei.

Tamas. A, tai kaip pirmai krauscziau kuparėlį, užmirszau idēt' atgal, ale dabar jie man nei nereikalingi.

Jurgis. Na kodėl?

Tamas. O dėlto, kad į sēminariją jau n'eisiu.

Jurgis. Jau taip?

Tamas. Jau asz seniai abejoju, bet vis tylėjan. O kad jus žinotumėte, kaip man dabar smagu, kad asz nesi-skubinau! Butu buvę nėkai!

Jurgis. Kaip-gi taip?

Tamas. Dabar pažinau szvietą, gyvenimą ir dabar jau matau, kad neverta eit į kuningus.

Jurgis. Ale atmink tamista, kad pas mus szį laiką vieni kuningai gerai gyvena.

Tamas. Tuszczia jo ir to gyvenimo ir visko, kad žmogus pavirsta į kas-žin ką. Buvau anądien pas kn. Aitį. Ateina moteriszkė ant miszių dūt: buczyiūja jam į ranką ir dūda rublį; o jis: „už rublį, mano miela, nėra miszių, visos užimtos, yra už du, už tris; pajieszkok dar rubliuką, o kad ne, tai gali eit' sav.“ — „Ale, kuningėli, tik rodos už rublį . . .“ — „Nėr kada, nesznekek daug“. — „Tai kuningėli kiba kitąsyk tą rublį atadūsiu, dabar neturiu.“ — „Na, tai eik pas ką pasiskolink, asz laukti negaliu, kur asz paskui tavę rasiu.“ Moteriszkė dar ką norėjo pasakyti, bet jisai sulaikė ją ir iszsiuntė kito rublio atneszt, o szitą pasilaikė. Asz pamacziau, kad manęs czion tūmi tarpu nereikia ir atsisveikinęs iszėjau.

Jurgis. Na tik nevisi toki begėdžiai ir pragobėlai.

Mikas. Ale neteisybė, ims jau kuningas ir derėsis kaip žydas.

Jurgis. Su derėjimu tai menka bėda, ale kaip lupa ir melūja!

Mikas. Turbut taip jiems dabar prisakė vyskupas.

Jurgis. Szunį jiems ten prisakė, lupa dėlto, kad nor'.

Tamas. Arba vėl anądien atlydėjo vieną naszlaite, kuri nėko nepaliko. Atlydėjo keli apsuse žmoneliai; mislyjo, kad kuingas nors lieps bernams dykai paskambinti. Ale kur tav, nei sznekėt nenor'. Tai tie žmoneliai praszė — praszė, praszė — praszė, kad nors kelissyk patrauktu varpą, bet nėko nemaczyjo — turėjo užmokėti.

Jurgis. Turbut buvo labai nususe, kad už tas kelias kapeikas taip ilgai laukė.

Tamas. Visi plikiai — daržininkai, ir arkliai buvo skolinti grabui atvežti. Ar žinot ką, asz tąsyk taip perpykau ant to storpilvio, kad bucziau įmanęs rodos bucziau suspardęs tą jo taukinę.

Mikas. Prabakszczius tur' imti piningus už varpus jis yra ant to prisiėkęs.

Jurgis. Na tik varpai priguli parapijai, taip kaip ir bažnyczia, tai kaip - gi kuningas gali imt' randą už varpus?

Mikas. Kas yr, ką varpai — parapijos, ale prabakszczius yra ant to prisiėkęs, ir jis tur' imti už paskambinimą.

Jurgis. Nū tokios prisiegos galima ir reikia atsisakyti, dėlto kad ji yra nedora. Tokia prisiega panesza ant prisiegos anų latrų, kurie prisiekia prieš kits kitą užmuszt', ar apiplėsztį koki žmogų ir paskui pildo tą nedorą darbą.

Mikas. Ar tai jau kuningus laikot' už latrus?

Jurgis. Laimingas butu mūsų krasztas, kad jūs *tiktai laikytu* už latrus, o ipacz, kad taip darycziau tiktai asz vienas.

Mikas. Tai tiktai bedieviai gali taip sznekēt'.

Jurgis. Tai jau ir tamista perpratai kuningų polytiką. O, tai labai kytra polytika: iszdergt prieš szvietą tūs, kurie nori garsint teisybę; tokiu budu tai greicziausiai galima pergalėti prieszininkus. Vienok tamista vis tik per daug drąsiai szneki.

Tamas. Man rodos, kad mes czion vardo dievo nei neminėjome, o sznekėjome tiktai apie kuningus.

Jurgis. Tai-gi dėlto; nėkados negalima tarti ant ko-nors isz mūsų arba panaszių ant mūsų, žodžio bedievis, negali sakyt nei bekuningis, dėlto kad kuningų mes neatmetame, tiktai sakome, kad jie nėkai. Jeigu mes sakome, kad ratai — nėkai, tai kiekvienas sveiko proto žmogus supras, kad reikia arba naujus ratus taisytiesi, arba tūs paczius pataisyti, o ne kad visai ratų nereik. O kas to nesupranta, arba nenors suprasti ir prieg tam kuningus laiko už dievus, tas gal sakyti ir bedievis. Tiktai tokioms kalboms mes nepri-dūdame jokios vertės ir laikome jas už tuszczias.

Tamas. Teisybė—ė!

Jurgis. O delto kad seniejie kuningai yra pilni visokių piktybių, graujiangių draugiją (atsitinka prakilnus vyrai ir isz kuningų, kaip antai Lietuvoje Szerenga, Amerikoje Dembskis, kurie kila prieš jų pasileidimą), tai mes turime geisti, kad seniai kūmi greicziausiai nyktu, o jų vietas užimtu jauniejie, tarp kurių jau kila nauja dvasė, pritinkanti mūsų laikui.

Tamas. Žinomas daigtas, tie seniai -kempiniai nėkam netikę, kaip tiktai lupti szvietą ir krauti piningus, kurie paskui tenka gaspadinėms arba kitoms mergoms.

Mikas. Ale tai pradėjo sznekėti!

Tamas. Ar tai kas mums gal uždrausti sznekēt, o dar gryną teisybę, kurią visas szvietas mato savo akymis.

Jurgis. Ale tamista paskaityk dar kningelių arba laikraszečių, tai pamatysi ką abelnai apie jūs raszo. Asz dūcziau tamistai veikalą Draperio, jeigu norētum: ten tai puikiai apraszyti kuningai vidurinių amžių nū žiamausio lyg vyriausio.

Tamas. Dabar ar žinote turiu daug darbo, kaip gausiu geresnę vietą, tai imsiu skaityti.

Jurgis. Tai tamista kaip žiuriu vis kuningams greicziaus tiki nei kaip geroms kningoms. Jie veikalus Draperio baisiai persekioja, nei į spavėdę tą nepriima, kurie skaito tą kningą.

Tamas. Ar žinot, kad asz dabar visai neturiu kada, bėgioju nū ryto lyg vakaro, skaityti visai nėra kada.

Mikas. Bene tai tose kningose raszo teisybę!

Jurgis. Tai ir tą mislį tamista gavai nū kuningų. Jie giria tiktai tas kningas, kurias jie paraszo, kaip antai: „Pisztalietas dėl szaudymo smertelnų griekų“ ir kitos tokios, kuriose daugiaus nėko nėra, kaip tiktai pragaras, sznapsas, griekas ir k., ką jie nū amžių varto nū vienos ant kitos pusės. Su tais savo rasztais jie man panesza ant to paikio, kurs norėjo suplėkūti vandenį, reiszt' į pundus ir kabinti po pastoge. O kad ką gero padaryti, tai jų nėra. Vieni perka laukus mergoms, kiti stato karcziamas žydams, o visi lėbauja.

Tamas. Tai-gi ar tai teisybė, kad Ru—je isz likuczių nū statymo bažnyczios prabakszczius pasistatė karcziamą?

Jurgis. Teisybė, asz pats macziau tą karcziamą. Ilga, didelė karcziama, stovi ties paczia klebonija, kitoj' pusėje kelio. Žmonės ją vadina prabasztine arba ilgaja. Ale to nežinome, ar jis pirko medžius, ar gal pastatė isz likuczių.

Mikas. Eikit, eikit, ką jus sznekate, ims kuningas ir statys karcziamą!

Jurgis. Kad netikite tai važiūkite į tą vietą ir pamatysite. Ale jis pats neszinkūja, parsamdė žydui.

Tamas. A tu szviete, tai atėjo laikas, kad kuningai kū tik nevirsta į szinkorius!

Mikas. Ale gana, gana tų sznekų.

Tamas. Ką čia ganūt', bene čia koks melas? kad netikite, eikite kada ir pažiūrėkite ant tų dyvų. Nors asz nemacziau, ale asz jums tikiu, dėlto asz dabar jūs pažinau: o, jie ant visko tikę.

Jurgis. Ar mislyjat, tik tas vienas prabakszczius turi karcziamą? Yra dar ir daugiaus tokių. Antai Sin—ų prabakszczius nupirko kolioniją su karcziama ir taip-gi įleidė žydą. Ale man rodosi, kad czion taip labai pikto nėko nebutu, kad jie parandavotu tas karcziamas lietuviams ir prižiūrėtu, kad randauninkas elgtusi žmoniszkai ir užlaikytu gražų parėdką. Man rodosi, kad tąsyk netik nebutu nėko pikto, bet dar ir galėtum pagirti tokį darbą. O dar vėl kad szventomis dienomis nepardātu sznapso nors sulyg po miszių, tai ir szvietas matytu, kad kuningas nori gerai daryti, o dabar kokios sznekos, koks papiktninimas, bjauru klausytiesi.

Tamas. Teisybė, ir žydus atstumtu nū szvieto ir papiktninimo nebutu ir parodytu, kad lietuviai taip-gi gal, verstiesi kupeczysta. O kad taip žmoniszkai viską įtaisyti, prattinti szvietą prie arbatos, žmoniszkai apsieiti be suktybių, o paskui vėl prilaikyti dėl prakilnesnių gazėtėlę, ar kningelių gerų pasiskaityti, tai ar žinote nū tikros žydiszkos karcziamos daug szvieto butu galima visai atpratinti.

Jurgis. O ką tamista mislyji! Juk žmonės tankiai eina į karcziamą visai ne dėlto, kad jie taip troksztu to sznapsa arba alaus: vienas eina pasiszildyti, kitas jieszko pažįstamų arba giminių, treczias taip nor sav pasėdėti, pasisznekėti su kūmi nors apie szį — apie tą, ketvirtas eina parukyti ir tt. — ar mažai turi žmonės reikalų ir reikalėlių! O kad karcziamoje nėra daugiaus nėko kaip tiktai sznapsas ir alus ir mato žmogus, kaip kiti girsnoja, tai ir užsimano iszgerti szmiczkę — kitą, o įpacz su gimine ar pažįstamu.

Tamas. Ale mūsų kuningai to nepadarys.

Jurgis. Žinoma, nū senių sunku ko gero tikėtiesi, dėlto kad jie ant tokių dalykų, taip sakant, yra akli, tokios mislys jiems nei į galvą nėkad neateina. Antai Lenkijoje, kur Kuningai jau seniaus pasidarė tobulesniais, dabar per jų steigimą įtaisyta yra daug tokių „krikszczioniszkų namų“ prie bažnydzių.

Tamas. Tai asz to negirdėjau.

Jurgis. Galbut, dėlto kad tamista dabar, kaip sakai, nėko neskaitai. Ale jau vėlai, reikia remžti namon. Likkite sveiki!

xyz.

Isz praeitės latvių.

I.

Vokiecziams atsibastant į Padauguvį, 12-ame szimtmetyje, gyveno Kursze — sziaurėn *Lyvai*, piet-vakariūse *Kurai* (jau isznykę), *Žiamgaliai* viduryje Kurszo (pav. Jielgavos, Bauskės), *Žėliai* piet-ryczyūse (pav. Fridrichsztatdo ir Jakobsztatdo), o lietuviai ir žiamaicziai palei pietinį rubežių. Tūmi pat laiku **Vidžiamyje** gyveno: *Lyvai* į sziaurę iki Pernavos upei ir Padauguviais iki Aszeradei (dabar jų tik menkos liekanos yra), *Letgaliai* piet-ryczyūse, o tarpe abiejų minėtų genczių buvojo *Latviai*, Ėstai-gi gyveno į sziaurę ir ant aplinkinių salų.

Lyvai, kurai ir ėstai esti sūmių arba finnų gimimo, o žiamgaliai, žėliai, žiamaicziai, latviai ir letgaliai yra lietuviszko kraujo žmonės. Apart ėstų, bėgant laikui, minėtosios gentės susiliejo į vieną *latvių tautą*, kuri sziaudien apgyvena Kurszžemę ir Vidžemę. Latvių sziaudien ėsą į 900 000, ėstų į 700 000, o vokieczii į 200 000 taip vadinamose „Priebaltijiszskése provincijose“.

Estija jau nū seniai dalinosi į skryczius Wierland, Jerwen, Harrien, Wiek arba Rotalien ir Sontagana. Vidžiamyje-gi randasi Ungannija aplinkėse Tarbatos, Sakkala aplinkėse Fellin'o, Metsepolės palei Salis ir Pernavą, Idumää tarp Aa ir Salis, Toreida (dabar Treiden), Antinė aplinkėse Vendo, Trikatien (sziaudien Trikatien), Tolowa palei Aą.

Tose szalyse nebuvo vienos valdžios nei vieno valdimiero; kaimai bei jų apigardos stovėjo po gale senesniųjų arba tijunų, kurie pildė urėdus sudo taikoje ir vadovavo karėje, ir valdė paprastai daugiaus žiamės už kitus

Papratimus gyventojai savus turėjo. Numirėlius jie gūdojo szermenymis ir raudomis, o laidojo ginklūtus degindami. Atminimus dėl numirėlių laikydavo vėlame rudenyje. Pelenus sudegusių numirėlių jie užlaikydavo moliniūse pūdūse ar kropūse, kurius užkasdavo į kapą ir pridengdavo akmeniu. Su vyru neretai susidegindavo jo pati ir jo tarnai. Arkliai, szunys ir ginklai buvo užkasami drauge su numirėliu į kapą, kartais taip-gi piningai, dūna ir tt. Užsiėmimu jų buvo žiamdarbysta, žvejyba, auginimas gyvulių ir bitkūpyba. Prekyboje jie tiktai mainikaudavo savo žiamės vaisius ant nūveikalių kitų szalių.

Gerynės tankios budavo, gerdavo alų ir midų. Religija jų buvo gūdones gamtos. Vyriausias jų dievas buvo *Perkunas* (pas ėstus arba įgaunius Tara); tam buvo paszvēsti szventieji elkai ir sziaip atskiri ažūlai ir liepos, pažiamėje kurių dievą garbino maldomis ir aukomis. Dievo sudui vartojamas buvo baltas likimo ar lēmimo žirgas; jei tas žengdavo per atkiszta jėtį pirma su kaire koja, tai buvo paroda, jog dievai aukos nenorėjo, už tai jos ir neužkabinėjo.

Latvių istorija dalinama yra į tris gadynes. Pirmoji gadyne pateko nū 1159—1562 m., beje nū atėjimo vokiečių į Vidžiamį iki prapu'dymui savistovumo Baltijiszku provincijū.

1159—1237 m.

Pirm atėjimo vokiečių neretai danai atlankė tas szalis rubavodami; tą patį darė ir rusai, kurių didis kuningaiksztis Jaroslav I 1030 m. įsteigė miestą Jurjev (Tarbata) palei upę Embach; veikiai po tam ir pilys Kokenois, Gercikė, aplinkės Treidenos ir Aszeradės pateko į tulą priegulmę nū rusų.

1159 m. audra atneszė į isztaką Dauguvos vokiečių laivą, kurs, apsigynęs nū užpūlimo, ėmė kupcziauti su tenbuviais. Veikiai tankesni atplaukimai vokiečių įvyko, tarp kurių sykį buvo ir augustijonas *Meinhard* isz kliosztoriaus Segeberg (1186 m.). Tas prisilipszninės prie lyvų, apkriksztyjo Ylo ir Viezo, pastatydino bažnytėlę Ykeskoloje ir gavo pavelenę statyti pylį „dėl apgynimo nū razbajaujanczių lietuvių“, ir toji buvo gatava 1187 m. Ykeskoloje. Isz to piktinosi žiamgaliai, bet be pasekmės jie mėgino pylį nuvežti virvėmis į Dauguvą. Taip-gi Holme tapė neužilgo pastatyta bažnyczia bei pylis. Arkivyskupas Brėmeno Hartvig už tai Meinhardą paskyrė vyskupu Vidžiamio ir tą vyskupystę su popėžiaus pavelene sujungė su savo arkivyskupyste. Partrauktas kn. Ditrich isz Brėmeno aplinkėse Treidenos skelbė naują viera; czion jis apkriksztydino lyvų vyresninką Kaupo; tas nū sunkių žaidų per Ditrikį iszgydytas iki amžiaus galui likosi ūliu krikszczioniu. Bet kad vyskupas reikalavo deszimtinės, Padauguviečiai mazgojo savo kriksztą szalin Dauguvoje, pagrobė vyskupo turtus ir užpūlė jo žmones. Vyskupas slapstėsi Ykeskolos pylyje, iki jis rado progą pabėgti. Popėžius Coelestinus III liepė per prievartą kriksztytūsius užlaikyti krikszczionimis, ir skelbė kryžėivystę. Tūmi tarpu mirė Meinhardas 1196 m.

Įpėdinis jo, vysk. Bertoldas 1198 m. partraukė su pagelba popėžiaus bulės ir nūdėmių atleidimo vokiečius, kurie paveikė lyvus ant kuningų kalno, ir, pūlus Bertoldui nū jėties Ymantos, isz apmaudo ir pagiežos saksai pustijo laukus lyvų. Lyvai pasidavė, kriksztydinosi 50 Holme ir 100 Ykeskoloje, mokėjo dūnį javais, ir armija vokiečių grįžo namon. Bet lyvai veikiai

vēl užpūlė pasilikusius kuningus ir kupečius vokiečių, nuplovė krikštą vandenyje, ir išžudė į 200 ateivių, kiti-gi išz baimės išsidangino išz šalies. Nū dabar krikščionybė tik per gvolatą platinama buvo.

Inocentas III popėžius paskyrė vyskupu *Albertą* išz Apeldern ar Buxhövdens, kurs 1200 m. atvyko su 23 laivais, drauge vežinas savo 5 brolius ir daugybę ginklūtų kryžievių į Padanguvį. Albertui važiuojant į pyli Holm, lyvai vieną laivą apvaldė ir žmones ten užmuszo; patį vyskupą apgulo pylyje. Vokiečiai už tai padegė kaimus ir javų laukus aplinkėse, per ką privertė lyvus praszyti dovanojimo jiems; Azo ir Kaupo ėmė krikštą. Lyvai, priversti pasalybe vyskupo, pastatė 30 savo sunų užlaidus, kurius vyskupas nusiuntė į Bremen dėl parengimo jų ant krikščionių ir į kuningus. (Gal tarp tųjų tada buvo ir Heinrikis Latvys, kurs apraszė gadynę trijų pirmųjų vyskupų.)

1201 m. Ryga tapė statydinta per darbininkus atvežtus išz Vokietijos ir Gothlandijos. Prekiotojai Rygos igyjo daug privileijų, kūmet ūstas žiamgalių prie įtakos Muszos į Baltijos marę tapė interdiktū užleistas. Kad į du metu vėliaus laivas išz Muszos įplaukė į Dauguvą, tai jo kapitoną ir styrininką nužudė, o kitus laivininkus išz Dauguvos išzvyjo. Nū to laiko prekyba žiamgalių turėjo nupulti ir pustas ūstas prie įtakos Muszos į marę apsineszė smiltimis ant visados O Rygos miestas pastojų sostapyle vyskupo, kurs czion pastatydino Marijos bažnycią ir perkėlė kliosztorių, pirma įsteigtą Ykeskoloje. Visas Vidžiamis tapė pavestas szventajai mergei Marijai. Ir Dünamündeje tapė įkurtas kliosztorius, kur pateko už abata Ditrikis išz Toreidos.

1202 m. „dėl atvangumo perkrikštų ir dėl tolesnio platinimo krikščionybės“ su pavelene Inocento III tapė įkurta Brolija krikščioniszkos vytybės (ricorystės), vėliaus vadinama Zokonu Kardo Ricorių, kurių ženklū buvo raudonas kardas ir raudonas kryžius ant balto ploszcziaus. Tie ricoriai (tarp kurių išz pradžios radosi daugiaus nericoriais gimusių) turėjo prisiekti nesipacziūsį, klausysį popėžiaus ir vyskupo, ir, kol gyvi, kovosį su netikiais pakraszcziuše Baltijos marės. Vyriausia galva zokono buvo Ordensmeister arba Herrmeister, szale jo stovėjo Komturai, kurie lobį zokono valdė, kareivius po savimi laikė ir szvietiszkąjį sudyjimą teisė. Komturai, su Ordensmeisteriu daro Kapitolą, augszcziausiają Dumą. Pirmu ordensmeisteriu buvo Vinno išz Rohrbach, kurs pasistatydino tam tyczia pyli Rygoje kaipo sėdenę sav. Paskui toji sėdenė perkelta tapė į Vendeną, kurs iki 1562 m. liko rezidencija.

Albertas mokėjo vieną gentę pakelti priesz kitą, ir taip palengva visas pergalejo. Ana, dėl nubaudimo lietuvių jis susi-

neszė su žiamgaliais. Kada lietuviai žiemos mete pro Rygą nutraukė į Ėstiją laimėjo didelį grobį žmonių, gyvulių ir drapanų, vokiečiai po vada Konrado iš Meindorf pastojo lietuviams kelią tarp Rodenpois ir Ykeskolas; lietuviai per gilumą sniego tapė apveikti, jų vadovas Žvalgatis rogėse tapė nukirstas per Ditrikį Szillingą, gentainį Alberto, potam ir suiminiai ėstai tapė nuzurdoti už tai nėva, kad jie „ėsa neprietelingi dėl krikščionių“, ir likęsis grobis tapė padalintas tarp vokiečių ir žiamgalių. Tokiu būdu ir derybavimu jau 1206 m. visas lyvų krasztas buvo per vokiečius užvajavotas, „visur buvo statomos bažnyčios ir klostoztoriai ir taip-gi tam tikras vokiszkas sudėjimas tapė sutvertas, kurį Heinrichis Latvys apraszo kaipo labai paperkamą ir partijiszką. Bet-gi ir visa szalis buvo nubėdnusi ir supustėjusi, gyventojų skaitlius jau labai sutirpės. Kad vėliaus dar badas ir marai pustijo szalį ir kad lyvai buvo spiriami prie kariszkos tarnystos vadovaujant vokiečiams, tai tikrų lyvų skaitlius vis ėjo retyn, ir liekanos tos gentės vėliaus susimaiszė su latviais, ir atskyrus nedaugelį gminų, kurios Don-dangen-o pakrasztjje Kursziamyje ir aplink upę Salį. Vidziamyje grynai iszsilaikė, kitur prazuvo“ (Ruthenberg). Įpatingai vokiečių galybę drutino pylys, kurių 1207 m. buvo jau septynios, beje Ykeskoloje 1186, Kirchholme 1187, Rygoje 1201, Dūna-mūndeje 1201, Lennevardene 1205, Vendene 1206 ir Kukenoise 1207 m. Iki 1220 m. Vidziamyje buvo jau 13 pylių.

1207 m. Zokonas Kardininkų reikalavo nū vyskupo pasidalinimo Vidziamio, kuris ant to pristoj-o. Zokonas gavo provinciją Sakkalą tarpe Dauguvos ir Goivės, vyskupas-gi pasilaikė provincijas Idumää ir Metsepolę tarp Goivės ir Pernavos.

Taip auganczją vokiečių pajiegą Vladimiras Polockiszkis (1206) taikėsi panaikinti ir jų prekybą pamaiszyti. Nepasisekė jam tai, o net jo vietininkas Vescekė, kuris kersztavosi su savo susėdu Bannerovu, turėjo bėgti iš pylies Kukenois, kurią vokiečiai nudegino; į jos vietą pastatė dailią gintuvę (1207) ir pavedė valdžion vyczio Rudolpho iš Jėrikos. Potam tapė įimta Gercikė ir pagautas Vsevolodas, kuris savo žiamę atgavo 1210 m. jau kaipo lėną Rygiszkės vyskupo bažnyčios iš rankų Alberto, nors ta aplinkybė nesustabdė jį sąderybauti su neprieteliais vyskupo Rygos.

Dabar latviai stovėjo tarp dviejų ugnių: vokiečių ir rusų. Jie rįzosi pasidūti vokiečiams ir apskelbė apie tai Rygoje; tūju du kuningu, beje Alobrand ir Heinrichis Latvys tapė pasiųstu dėl perkrisztijimo latvių pagal Teddę (Ymer), kuri įpūla į Burtniekų ažerą, ir 1208 m. jau daug bažnyčių buvo pabudavota Latvijoje ir Heinrichis už kuningą į Tolovą paskirtas. Ir tą krasztą pasidalino: vyskupui teko dvi dali, o zokonui

Plana = Rusniskia

viena. Popēžius Inocentas III patvirtino dalybas Vidžiamio ir Latvijos spalijų mėn. 20 d. 1210 m.

1205 m. Albertas paėmė žiamgalių pyli, ant kairės pusės Dauguvos, kur nesykį lietuviai rasdavo prieglaudą savo kelionėse, ir ten pastatydino drutą pyli Selberg ir bažnyčią, kur vyskupystė Selonja tapė vėliaus įsteigta ir iš kur misijonoriai dabar grūdosi į žiamgalių krasztą žmones kalbindami į krikštą. Kaip tik kur tenbuviai priėmė krikštą, jų žiamės rokavosi už apgalėtas, ten statė pylis ir bažnyčias ir įvesdino vokiszkąjį sudyjimą.

Karalius Pilypas atidavė (kas ne jo buvo) 1206 m. vyskupi Albertui visą Vidžiamį ant lėno ir suteikė jam tiesą rinkti pagalves, muszti piningus, įvesti miestinį surėdymą ir savo pado-nams dalinti lėnus. Zokonas dabar reikalavo nū Alberto, kad atidūtų $\frac{1}{3}$ dalį paimtos žiamės ir $\frac{1}{3}$ dalį dar ateitėje paimti-nosios szalies. Vyskupas pristojęs ant pirmo, atmetė antrąjį reikalavimą. Iš to kilo ginczai, kurie traukėsi kelis szimtus metų, ir prisidėjo isznaikinti pajiegą vyskupo ir zokono. Albertas pasilaikė Padauguvius, szalį aplink Treiden, žiamės Idumą ir Metsepolę; zokonui teko szalis Segevold ir kitos dalyš Vidžiamio. Latvijoje zokonas įgyjo szalis Vendeno, vyskupas viską kitą. 1206 m. Vendene tapė įsteigta pylis, ir czion zokonas perkėlė savo sėdenę.

Veikiai su ėstais parėjo imtyinės. Jau 1203 m. Albertas su kitais buvo užpultas ant marės, ir vos ištruko nū piratų Ozelio salos. Ir 1204 m. ėstai užkabino iš Romės grįžtanczius Tėodorikį ir Kaupo. Aplinkėse Tarbatos ir Odenpäh ėstai ne-retai rubavojo vokiszkus kupczius, traukianczius į Pskovą ir Novgorodą. Jie užpuldinėjo latvius, kaip ir latviai kad atsimo-kėjo jiems rubavone ir žmogžudystomis, ko vokiecziai tik ir geidė. Dovanai kn Alobrand reikalavo nū jų, kad grąžintu užgrėbtus daigtus. Už tai vokiecziai 1208 m. uždegė pyli Oden-päh: ėstai-gi dėl to pustijo aplinkes Burtniekų ažero, ale ne-įėmė pylies latvių vyresninko Talibaldo. Latviai-gi pustijo szalį Sakkalą. Potam 1209 m. tapė su ėstais ginklų sudejimas sutartas. Tūmi tarpu Vinno, ordensmeisteris, 1209 m. tapė per vyti Vigbertą užmusztas. Jo įpėdinis Volquin išz Winterstădt stengėsi nū vyresnybės vyskupo išzvalninti zokoną, išz ko ginczas tarp jų pateko į Romą dėl nusprendimo.

„Sugyvenimas tiek daug tankiausiai jaunų žmonių, kurie czion susirinko kaipo avanturninkai ir laimės įieszkocziai, kurie jokiais minėjimais jaunystos, jokiais giminystos rysziais nesi-jautė pririsztais prie tos žiamės ir kurių gyvenimo uždūte buvo tiktai vajonė ir žudynė, turėjo neatbutinai pagimdyti laukinius ir paleistuvingus papratimus ir visus geidulingumus žmogiszkos

krutinės pakylėti iki augszeziausiųjų ekscessų Su naujaisiais padonais zokono apsiėjo su tikslu szirdkietumu, tankiai tiesiok rubavojo ir kotavojo; tankus skundai ėjo pas vyskupą, kuris mielai norėjo gelbėti, bet kuris jau neįstengė laukinius sunus, kurie su kardu rankoje jam virsz galvos iszaugo, priversti prie rėdo ir teisingumo. Veikiai juk ir svetainės naujos zokono pylios tapę suteptos baisia pasalžudysta. Vienas isz brolių, Vigbert isz Soest, kuris jau seniai gyveno ginczūse su zokonu, užpūlė Rygoje 1209 m. zokono meisterį Vinno ir nudurė jį bei zokono kuningą Joną baisiu ir pasaliu budu. Už tai jį apsudyjo ant skaudingos mirties, Rygoje akyvaizdoje visūmenės jį nuzurdojo. Ispanda szito darbo turėjo buti labai pražutinga. Krikszczionys, akyse pagonų, savę rodydavo vis kaip po meilės dėlei surisztą pulką, mielai vadindavo savę gražiai skambancziais žodžiais: vaikai vienatinio dievo, suvienyti kareiviai mergės Marijos, broliai Kristuje ir tt.: dabar-gi umai klaksojo darbas nožmiausios skaugės po akių visiems ir atliaunino labai gražius žodžius kuningijos Taip tai apsibuvo kirminas naminės pražuties jau po lygia ir žibanczia žieve jaunojo medžio.“ (Ruthenberg.)

1210 m. kurai užpūlė ant savo laivų vyskupą, keliaujantį mare į užmarį ir užmuszo 30 žmonų. Dabar jie sutarė su lietuviais, rusais ir paslapta su lyvais užpulti isz nežinių ant Rygos. Kurai apgulo Rygą, bet nėko neisztaisė, nės lietuvius ir rusus Rudolphas isz Jėrichos užlaikė pas Kukenois, o Ryga gavo pagelbą isz Holmo, nū Konrado isz Ykeskolas, nū Bertoldo isz Vendeno ir nū Kaupo (parkrikszto lyvo). Po trijų dienų kurai, sudeginę numirėlius, vėl atsitraukė iszkeliaudami į jurę.

Dabar Albertas rupinosi kuras suvaidyti su rusais ir dėlto 1212 m. sądoriavo su Vladimiru isz Polocko Gercikėje ir atvalnino szalį Padauguvio ir Letgaliją nū donio, mokėto kunigaikszcziaiui Polocko nū seniai, nors jau ten daug ir vokiečių buvo apsigyvenę ir nors deszimtinė Rygos vyskupui buvo mokama. Taip-gi sutarta draugystė vainose su ėstais ir valna keilonė vokiečiams ant Dauguvos. Už tai vis, ir už suženyjimą dukters Vladimiro su Alberto broliu Ditrikiu, rusai Vladimirą iszvyjo, kurs atėjo į Rygą paglobos įjeszkodamas ir tapė paskirtas vietiniu valdovu provincijos Idumāos. Ir su kitais rusų kunigaikszcziais Albertas parėjo į draugingumą.

Ėstai apgulo Vendeną (1210 m.), bet atitraukiant su kariauna Kaupui ir Rudolphui, jie pasislėpė girėje ir užpūlė patyka ant vokiečių jūs mažne visus iszpjovė; czion krito Bertoldas, sunus Kaupo, Vonė, jo svainio sunus; Rudolphas ir Kaupo paspruko gyvi. Už tai krikszczionys pamariais apie

kalėdas 1210 m. traukė atsikerszyti į ęstų žiamę, išszudė visus sutiktus vyrus, moteris-gi ir vaikus nusigabeno į verguvą ir pasiėmė neiszpasakomą grobį, tarp kitko 4000 galvijų. Grįždami apsėdo pylį Vilindę (Fellin) ir po ilgokos kovos privertė ęstus czien kriksztydintiesi. 1211 m. ęstai pustijo aplinkes Treideno ir Roop'o. Bet Albertas, sugrįžęs su daugeliu „sveczių“ isz Romos, kur jo gincziai su Volquinu tapė sudavadyti, paveikė ęstus pas Treideną ir sudarė su ęstais 3-metinę sądorą, per ką Sakkala iki Palės upei pateko vyskupui ir ordenui.

„Per daugybę lavonų, kurie nepalaidoti ir nesudeginti girėse ir pelkėse klaksojo ir kurie negalėjo buti suėsti girinių žvėrių, oras tape susmardintas, ir pakilo szale bado, kaipo neatbutinos iszeigos atkartotinių pustyjimų, taip-gi maro liga, kuri visą kraszta placziai iszpustijo ir nū gyventojų aptusztino. Miestai ir kaimai, kuriuos Heinrichis apraszo kaipo gražius ir žmoningus, su visu isznyko, ir nusileidė tyla kapinių ant pirmos gyvastingos szalies“ (Ruthenberg). Ditrikis, abatas Dünamündeje, tapė paskirtas vyskupu Leal'inije, o ant abato į jo vietą parėjo paleistuvingas grovas isz Lippės. Pats Albertas 1213 m. atsivalnino nū arkivyskupystės Bremeno, o Honorius III 1217 m. suteikė jam tiesą Vidžiamyje naujas katėdras statyti ir vyskupas įsteigti.

Bet 1214 m. ęstai vėl sukilo smarkiai kariauti už savo tikėjimą, žiamę, tautybę ir valnybę. Nors pasisekimas siubavo ant abiejų pusių, galop vienok 1217 m., po muszio palei Palę, kur ęstų vadas Lembit, kurs pirma buvo apsikriksztydinęs, bet metęs vėl kriksztą szalin, krito su keliais kitais vyresninkais savo tautos, ęstai turėjo nusilenkti priesz vokieczius, guvesnius ginklų dėvėjime. Szalys, į pietus nū Palės upės Sakkaloje ir nū Embach'o Ungannijoje, pateko vokiecziams. Tose vainose atsižymėjo apart Alberto ir Volquino Talibaldas, latvių vyresninkas, kurį ęstai sugavę iszkepe ant ugnies 1215 m. Lyvų vyresninkas, Russin, pūlė perverstas vilyczia pas pylį Dabrel 1214 m. kovoje priesz Bertoldą isz Vendeno, o Bertoldas prapūlė kovoje su rusais, kurie 1217 m. ęjo atjieszkoti Odenpäh ir sumuszę vokieczius bei jūs iszalkinę paėmė. Kaupo, lyvų vyresninkas, pūlė kovoje palei Palę 1217 m. priesz ęstus. Kaupo buvo padorus lyvas, gana iszmanus ir kiltas. Jis pirmas priėme kriksztą nū vysk. Alberto ir visokiūse pripūliūse likosi viernas krikszczionybei iki mirdamas. Jau 1204 m. jis perkeliovo drauge su kuningu, o paskesniu vyskupu, Ditrikiu, visą Vokietiją ir nukako net į Romą. Czion popėžius jį meiliai su didele iszkilme priėmė, pabucziavo, palaimino, apdovanojo. Papūsza popėžiaus dvaro ir papūsza dievmaldystės turėjo palikti ant jo neiszgestanczią įtekmę. Už tai jis likosi viernas savo

vyskupui ir krikščionybei ir pagelbingas buvo visokiūse ojūse. Jo pasakojimai apie iszkilmes Romoje ir Vokietijoje galėjo prisidėti prie tykaus praplatinimo krikščionybės tarp lyvų. Palei Ymerį jis neteko savo sunaus ir savo nepčio. Pervertas jėtimi palei Palę, priėmęs vakartę, jis mirė, palikinas savo visą turtą dėl krikščionių bažnyčios žiameje Lyvų. Kiti pasakoja jį turėjus 4 dukteris, ir tik dalį turtą palikus dėl bažnyčios. Mėsos jo kuno tapė sudegintos, o jo kaulai tapė nuvežti į jo pylių Cobbesele ir ten palaidoti.

Rusai susitelkė su ėstais tūmi tarpu. 1218 m. kuningaiksztis Viaczeslav isz Novgorodo su 16000 kareivių įpūlė į szalį Trikatėn, bažnyčias ardė, vyrus zurdojo, moteris, vaikus ir gyvulius grobstė; apgulo Vendeną, bet nėko neisztaisė. Bijo-damas tokios, su ėstais rusų sadoros, Albertas kreipėsi 1218 m. prie tūmet galingo danų karaliaus Valdemaro II (1202—1241), praszydamas jo pagelbos, kurs 1206 m. buvo iszrengęs kariszką kelionę į Oezelį dėl užėmimo. Valdemaras nū popėžiaus buvo įgyjęs pavelenę visas szalis, kurias jis atims nū netikių, pri-glausti prie savo valstijos. Prieg tam jis tikėjosi su įvedimu krikščionystės, apstabdyti marinius razbajus ėstų ant Baltijos taip baisingus tūmet. 1219 m., kaip buvo žadėjęs Albertui, jis su dideliu laivynu ir su didele kariūmene atplaukė į Ėstiją ir iszlipė pas Lindanissę, pylių danų, kuri dar teberiogsėjo nū gadynės Kanutė IV, mėginusio 1080 m. apvajavoti dalį Ėstijos. Bet ėstai pulkais atėjo ginti savo szalį ir isztaisė didelę pjūtį vokie-czių ir danų, taip kad galą rado vyskupas Ditrikis isz Leal; ir jei ne Vizlav (Viglav) isz Rugijos, vasalas Valdemaro, tai danų nebutu likę; dabar jie ėstus apveikė su pagelba Vizlavo. Į vietą Lindanissės, Valdemaras 1219 m. pastatė akmeninę pylių Rėval, įtūpdė ten įgultinę, steigė bažnyčias, kliosztorius ir mokslaiūnes, siuntė kunigus į szalį dėl krikštyjimo ėstų. Jis peskyrė arkivyskupą Andrių isz Lurd'o už valdymierą tos pro-vincijos, o kn. Zesseliną (kurs įsteigė Rėvalio vyskupystę) už vyskupą Ėstijos, kurį urėdą Albertas taisėsi pavesti savo broliui Hermanui isz Buxhōvden. Isz tos priežasties Valdemaras tūjau susipyko su vyskupu Albertu ir zokonu. Danai per visą metą muszėsi ir kovėsi su ėstais, daugelį privertė prie krikštyjimosi.

Tarp žiamgalių kunigai krikščionių valkiojosi ir tykiai krikštyjo szian ir ten žmones, net įsteigė savo gminą kaime Mesothern pagal Muszą. Pasaliai tapė 1219 m. ir pylis Mesothern užimta per vokieczius. Vesthart atėjo su kariauna atgauti pylių, bet pūlus po seserėnui atsitrauke nėko nepeszes. Bet kad jam sekėsi valtis ant Muszos su maistu painiti, tai įgultinė vokie-czių isz Mesotės isztraukė į Rygą atgal ir gmina krikščionių atiteko vėl pagonams. Bet jau 1220 m. vyskupas bei Volquin

su vaisku vėl apgulo pylį, ir kad žiamgalių vyresniejie — jų buvo į 100 — atėjo derintis dėl pasidavimo, jų visus vokiečiai paskerdė, ir veikiai pacžia pylį įmė. Likusius žmones vokiečiai paleidė namon, bet galvėjus ir turtus atėmė, pylį suardė ir vėl įsteigė krikščionių gminą.

Tūmi tarpu zokonas nemiegojo. Komturas Rudolphas užėmė provinciją Jerven, pasidavė ir Virland; zokoninkai bei vyskupiszkiai potam traukė prieš Harriją ir Oezeliečius, ir prispaustieji „pūlė kaip sienas prieš sienpjoį“. Ir Varbola pasidavė zokonui (1220). O Sakkaliszkiai grobė Rėvalio ap linkes, prigulincias danams. Tūmi tarpu ir rusai, paveikti ties Embachu, Treidenu ir Vendenu, pasitraukė namon.

Parėjo atvira barnis tarp danų ir zokono. Albertas nepripažino Vesselino už vyskupą, o tik savo brolių Herrmaną ir skubinosi užimti ir apkriksztyti likusias dalis estų, ką liepė išpildyti kn. Alobrandui ir Heinrikiui Latviui. Už tai Valdemaras liepė dėl Rygėnų uždaryti Liubekos uostą, kurs tūmet jam priklausė. Tokiu budu jis darė paines dėl kryžievių, norincijų traukti į Vidžiamį ir Rygėnų susineszimus su Vokietija jis beveik apstabdė. Negana to viso. 1220 m. szvedų karalius Jonas I atvyko į provinciją Rotaliją Ėstijoje, pasidarė pas Leal'ių tvirtą abazą ir aplinkėse krikščtydino žmones bei bažnycias statė. Bet sugrįžus namon karaliui, oezeliszkiai apipūlė szvedus, paskerdė jų vadovą ir sudegino vyskupą; tik keli szvedai istengė iszbėgti į Rėvalį pas danus. Taip pasibaigė szvedų valdžia Ėstijoje gėdingai.

Dėl iszvyjimo danų, Albertas keliavo į Romą, kur nū 1216 m. popėžiavo Honorius III; atsiuntė ten siuntinius ir Valdemaras. Albertas nelaimėjęs nėko pas popėžių, kreipėsi prie cėsoriaus Pridrikio II, kurs taipgi negalėjo gelbėti, traukdamas pats su kariumene į rytų žiamę, ir velyjo jam sutarmę daryti su danais bei rusais. Už tai jis 1220 m. nuvykęs pas Valdemarą pavedė jam Vidžiamį ir Ėstiją į apgynimą; Valdemaras nusiuntė vytį Gottszalką į Rygą 1221 m., kad paimtu Vidžiamį ir užvestu danų valdžią; bet tokiai sadorai prieszgyniavo kuningija Vidžiamio ir Rygos miestas. Už tai 1222 m. Valdemaras atlikęs kelionę į Oezelį, ir czion susiėjęs su vokiečiais atsižadėjo apgynimo Vidžiamio ir pripažino vysk. Alberto bei zokono valdžią Sakkaloje ir Ungannijoje. Tik Jerven, Virland, Harrien (su Rėvaliu) ir Rotalien paliko rankosę danų. Drauge vokiečiai su Valdemaru sutarė prieš rusus suderybas. Iszkeliavus Valdemarui namon, Oezeliszkiai užpūlė jo pylį (netoli sziaudykszcio Arensburgo), įmė ją, tiktai danams pavelyjo valnai atsitraukti. Ėstai susibėgę į Varbolą sutarė dabar visus danus bei vokiečius iszvyti isz savo žiamų. Sakkaliszkiai

1223 m. pradėjo antpūlį su „kraujo maudynėmis Felline“. Czion vycziai (ritteriai) išz neteczyų užklupti tapė apkalinti ar nukirsdinti. Jerviszkiai danų perdėtinį nužudė. Numirėlius savo, palaidotus kapūse, iszkasę degino, patys upėse mazgojosi nū krikszto, namus szlavė ir szoravo. Į Novgorodą ėstai taip-gi kreipėsi praszyti globos, ir rusai užėmė pylis Fellin, Odenpäh ir Tarbatą. Pskove stovėjo kariumenė gatava eiti pagalban ėstams. Rėvalis gynėsi, bet Sakkala ir Ungannija prapūlė dėl zokono, kurs praszė dabar pagalbos nū savo vyskupo. Vasolai vyskupo prižadėjo pagalbą, jie zokonas jiems atidūs $\frac{2}{3}$ dalis Ėstijos, sav tik $\frac{1}{3}$ dalį pasilaikydamas. Zokonas isz bėlos pristojė. Bet veltū jie buvo apgulę Felliną ir pylį Palę: ėstų galybė buvo dar ženklyva; bet už tai vokiecziai laimėjo muszį pas tiltą ant upės Ymer (Seddės), 1223 m.; czion krito Tėodorikis, zokono vytys. Dabar po 14 dienų apgulimo rusai pasidavė Felline, už tai keli isz jų tapė pakarti, o ėstai vėl priėmė kriksztą. Taip-gi Palę jiems pasidavė. Tūmi tarpu rusai, kurie pustyjo Sakkalą su 20 000 karėivų, veikiai turėjo grįžti namon, gresiant mongolams.

1223 m. taip-gi Valdemaras tapė suimtas, kurs buvo paglemžęs žiames Szvėryniskio grovo Heinrichio Jūdžio, ir patupdytas pylyje Dannenberg, Brandenburgijoje. Czion sėdėdamas, dėl iszsipirkimo Valdemaras turėjo prastoti daugelio savo szalių. Czion tai būdamas, jisai Albertui pavedė Ėstijos vyskupystę dėl jo brolio Herrmano. Ir Liubeka susigerino su vidžiamiszkiais vokiecziais

1223 m. Novgorodas pavedė Tarbatą Vescekei arba Viaczku (buvusiam kuningaikucziu Kokenhūzeno) ir donį isz aplinkų. Liepiant Albertui vokiecziai, lyvai ir latviai susirinko 1224 m. pakraszcziūse Astijervės (Burtniekų ažero), ir apgulo Tarbatą: Nekurie isz vokieczų (k. a. Jonas isz Apeldern, vyskupo brolis, ir jo tarnas Petras Ogus) įsiveržė į pylį, ir czion prasidėjo gožimas kraujo upėmis. Pūlė kovoje pats Vescekė su 200 rusų ir 1000 žmonių isz aplinkės. Tik vienas isz įgulitinės liko gyvas ir nuneszė žinią į Novgorodą, pylis-gi tapė apiplėsztą ir sudegintą, 15 d. rugpjuczio 1224 m. Su tūmi užėmimas Vidžiamio per vokieczius tapė užbaigtas.

Toku budu paszaliniai neprieteliai vokieczų aptilo ir vokiecziai ėmė įsiponiauoti. Žiamėmis taip pasidalino: Zokonui teko: Ugenois, Sobolitz ir pusė Vaigelės; Albertas paėmė nū ėstų Strandvik'ą; Herrmanui jisai davė Tarbatą ir Unganniją (szalis Sakkala, Normigundė, Makė ir pusė Vaigelės, ir veikiai Herrmanas savo sedenę isz Leal'iaus perkėlė į Tarbatą ir czion pastatydino puikią bažnycią bei kliosztorių, kurio abatu jis paskyrė savo brolių Rothmarą; įsteigė ir katedrinę kapitulą.

24 aplinkiniai kiemai mokėjo vyskupui deszimtinę. Kitas szalis Herrmanas padalino tarp savo kuningų, ir tarp 4 vokiszķų vyczĩų (Tysenhausen, Lüneburg, Dalen ir Ditrikis), tarp kurių jo brolis Pitrikis isz Apeldern paėmė į leną Odenpäh. Lennikai turėjo sudrutinti pylis ir pripildyti jas kareiviais.

„Atvangumas rubežių ir tyka namie pagaliaus padrąsino bėdnus kaimų gyventojus, kurie jau beveik tiktai urvūse ir tamsoje girių begyveno, iszlikti isz savo paslėptynių, namus vėl budavoti, laukus vėl arti ir užsėti. Plati pustynė vėl mažumytį atsigeivėlėjo, bet kūmet tai žmoningoje, pasiturinczioje szalyje toli-gražu nėbuvo gana rankų, kad visą žiamę iszdirbtį, ir aūt žmoningų kaimų matėsi tik kur-ne-kur kiemionių trobelės, kuriose gyveno ar naujai isibuvo lyvai, latviai ir ėstai, kūmet naujai įsteigtūse ir apginklūdintūse miestūse tik vokiecziai gyveno, kurie per prekybą ir amatininkystą lobo“ (Ruthenberg).

1225 m. Albertas stengėsi įgyti urėdą arkivyskupo nū popėžiaus, bet negavo. Už tai cėsorius Pridrikis II priėmė į vokieczĩų valstijos sąjungmę (Reichsverband) jį ir jo brolių Herrmaną. 1226 m. Pridrikis zokoną taip-gi priėmė į savo apgynėjimą.

Nū popėžiaus atvyko siuntinys vysk. Vilimas isz Modėnos į Rygą 1225 m. ir apkeliavo visą užkariautą szalį ir apmalszė ginczus tarp kuningų bei zokono rubežių dėlei. Rygoje, Ziamgalijoje ir Tarbatoje per Albertą pasidarė naujos vyskupystės, o per danus Rėvaliujė. Pasikėlus ši tūmi tarpu ginczams Ėstijoje tarp danų ir vokieczĩų, Vilimas apskelbė Virlandą, Jerven, Harrien ir Rotalien ėsant turtu popėžiaus ir įstatė czion tojo vietininku (vogt) komisarą magistrą Joną. Danams liko tik Rėvalis. Vilimui kryžeivystę skelbiant, 1227 m. tapė kelionė atlikta priesz Oezelį per kryžeivuis, Albertą, Volquiną ir Lambertą, vyskupą Selburgo. Ėstai, apgalėti Valdės ir Monės pylyse, iszmetė savo dievą Tarapillą (pavidale paukszczio ar driežo) isz pylių ir priėmė kriksztą 1227 m. Tapė tūjau įsteigta Oezelio vyskupystė, prie kurios pridėjo ir Viką, su sėdene Leal'iuje. O kad Valdemaras po 2½ metimo kalėjimo iszsivalnyjo, Rėvalis iptulė į popėžines provincijas Ėstijoje; už tai Gregorui IX (1227—41) reikalaujant, vokiecziai užėmė Rėvalį. Danų valdžios visai neliko Ėstijoje 1227 m. 1228 m. vokieczĩų karalius Heinrikis zokonui dovanojo Rėvalį su Virlandu, Jerven, Harrien ir Rotalien; bet pamarinė szalis Vik liko prie Rygos vyskupo.

Dabar Albertas drauge su vyresniais zokono ir su vyskupais Tarbatos bei Oezelio suraszė įstatymų kningą, kuri dalinosi į 3 dalis: tiesas ritterių arba vyczĩų, tiesas mieszczionių ir burų tiesas; tie įstatymai parėjo į veikmę 1228 m. Tiesos ritterių,

isz didesnės dalies iszimos isz „Sachsenspiegel'io“ davadyjo prietikius lėno ir privatiszkąją tiesą Ritterių bei dvarionių bajorų (Adel). Tiesos miesczionių, vadinamos pagerintomis Gothlandiszkomis tiesomis, davadyjo privatiszkas tiesas miestūse gyvenančių ukėšų; ten buvo taip-gi policijiszkos įsakmės dėl lūmų (stonų) remesle ir prekybos. Pagaliaus burų tiesos yra tai kruvini koros įstatymai dėl lyvų ir latvių, isz kurių czion sztai kelios isztraukos:

Jei vienas kitam iszmusza akį isz galvos, tai iszmusztojas prazūdęs yra — 20 markių.

Jei ranka szalin — 20 markių; jei koja szalin — 20 markių.

Jei nyksztis szalin — 20 markių; didįjį pirsztą szalin — 5 markės.

Jei ketvirtas ar mažasis pirsztas szalin — 3 markės.

Kas nū savo pono pavagia deszimtinę, prasikaltęs yra ant 20 markių arba jo kaklas szalin.

Kas ažę iszaria, moka 9 markės. Kas nū pono tą rubežių pavagia, tam kaklas szalin.

Žaisda veido — 6 markės; mėlyniai ant gymio — 3 markės. Kas kitam kanda, tegul jis kštu su 4 dantymis, už kožną dantį moka po 4 markės, arba jam pacziam dantys bus iszdaužyti.

Kas kitą nudaigoja, tas eina ant rato. *Eretika* arba *bur-tininką* reikia *deginti*.

Kas pono įsakymą peržengia, tam ryksztės arba kaklas szalin.

Jeigu samdininkas pirm laiko atsitraukia nū savo pono, tai jis bus prapuldęs savo algą; ir tt.

Ir dėl latvių skirtoji prisiega isz anos gadynės yra verta pažinimo: „Asz prisiekiu ir tt. Ir kad asz tikros teisybės nepasakycziau, tegul dievas dūda, kad asz taip pajūducziau kaip anglis, taip sudžucziau kaip žiamė, taip sukietēcziu kaip akmū, taip susausēcziu kaip lazda; ir prakeikta bus mano moteris, ir mano vaikai, ir mano galvijai ir mano laukai, czion ik laikui ir ten ant amžių. Amen.“ — O pagal kitą formulą prisiegos, latviai ir lyvai, už neteisų liudyjimą, turėjo prakeikti savo ainius iki devintai gentkartei. —

Bet vyskupo bei zokono reikalai pradejo skirtiesi, kada zokonas ėmė viltis labias dėti ant vokiszkių cėsorių negu ant popėžių. Juk vysknpas jau lygiu zokonui pastojęs buvo isz virszininko. Susimažino taip-gi kryžeivystės dėl Alberto. Zokonas ant užimtų žiamių žiurėjo kaip ant savo turto. Tckioje valandoje susiprieszyjimo reikalų mirė Albertas 27 d. sausio 1229 m. ir tapė palaidotas Rygoje.

Īpēdinais jo tapē paskirti Nikolaus isz Magdeburgo ir Albertas Sauerbeer, bet popēžiaus siuntinys kardinolas Otto nusprendē ant laimikio Nikalojaus, kurį popēžius 1231 m. pātvirtino. Tūmi tarpu spavēdninkas kardinolo, vyk. Balduinas, vietininkaudamas Rygojē iki ginczū numaldymui, Kurzēmē tykiu budu apvaliojo. Mat tai isz Selburgo vokiecziai iszļisdami tai per misijonorius, tai vēl ģēmē Mēsothen zurdodami žiamgaliū didžiuniā, pagaliaus ģsteigdami vyskupystē Žiamgalijos, mēģino Žiamgaliā paveikti; žiamgaliū valdonu daugiaus kaip per 30 metū buvo vyresninkas Westeris arba Vesthardas; jo sēdenē buvo pylyje Tarvetejē. Nors ģisai, paveiktas vokieczīū, pavelyjo ģvesdinti krikščionybē tarp savo padonū, bet ģisai pats ir mirē netikiu 1229 m. Ĵam mirus neliko prieszgynbēs, ir žiamgaliai pasidavē krikščioniszkai valdžiai.

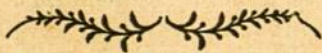
Kurai-ģi, garsus marēs razbaininkai, kurie 1188 m. pustyjo aplinkēs azeru Mālar, 1201 m. su Albertu padarē sadorā. Bet pavojingas buvo jū ūzģipūlimas ant Rygos 1210 m. Isz Lietuvus kurams neatģo pagelba; isz žiamgaliū ateidami vokiecziai platino krikstā ir apkrikstyjo taip vadinamā karaliū kurū Lammecinā. Per Balduin'o misijonorius prikalbintas, Lammecin 1230 m. isz valnos valios pavedē kurus vokiszkai valdžiai Vidžiamyje. 28 d. grūdzio 1230 m. Durbējē ūž gyventojus aplinkēs Ventos upēs Lammecin tokiā sadorā padarē su Balduinu: Kurai ģims krikščioniszkus kuningus ir apsikrikstys; ģie stato laidus; ģie žada kautiesi su netikiais ir klausyti vyskupo, per popēžīū paskirto. Balduinas-ģi vardan popēžiaus ģrižada kurams amžinā valnybē, iki ģie neatsimes nū krikščionybēs; tģiā pat sadorā padarē 1231 m. su kurais aplinkēs Abavos. Su tūmi pasidavē visi kurai. Ūž tūs nūpelnus popēžius Balduinā labai ģyrē ir paskyrē vyskupu Žiamgaliū ir savo lģgatu dēl naujū krikščioniszkū žiamīū; bet kad Balduinas ģmē dēl savo paties ir dēl Valdēmaro bei danū gerovēs triusēti, 1234 m. lģgatystē tapē nū jo atimta. Nikalojus-ģi davē kaipo vyskupas miestui Rygai naujas tiesas ir lģnan ūkēsams suteikē $\frac{1}{3}$ dalį Kurszo; o $\frac{1}{3}$ dalį žiamēs kurū, labiausiai aplinkēs Abavos, tapē pavesta ordenui arba zokonui. O kad 1233 m. Ryga savo dalį Kurszo pavedē vyskupui žiamgaliū, tai tasai ģ tā vietā miestui suteikē lobius tai žiamgaliūse, tai kurūse, ir dvi pyli Medderothē ir Uppernedē.

„Taip tai dalyš nanjai ģgytos szalies kurū tģjan po jū pasidavimo isz savo valios tapē tai szian tai ten perleidžiamos arba su palukiais, deszimtinēmis ir drauge jau su sudyjimu ģ lģnā pavedamos. Kaip tokiūse syķitēs ģjosi bēdņiemš dovantiemsiemš, nēra sunku atspēti“ (Ruthenberg).

Tai-ģi nū 1186—1231 m. vokiecziai apveikē tris provincijas Vidžiamj, Ēstijā ir Kuržiamj. Bet pasiliovus kryževystēmš

zokonui nelengvu buvo tūs placzius rubežius apginti nū danų, rusų, lietuvių, o ir nū valdžios gobių kuningų. Už tai Volquinas sumislyjo susidėti su Vokiszčkū Zokonu, kurs tik ką isztakose Vyslos pradėjo vainą su Prusais-lietuviais ir dėlto, mirus Albertui, nusiuntā pas Herrmaną Salzā (1211—39), hochmeisterį Vok. Zokono, kelis ritterius; su žiame ir žmonėmis prižadēta buvo stoti po apgynimu hochmeisterio. Po ilgų derybų parėjo i sutiktuves. Labiausiai daug sunkenybių buvo su popėžiumi, kuriam vysk. Balduinas, įapmaudytas, buvo įskundes Rygos vyskupā, Kardo zokonā bei miestā Rygā. 1236 m. Marburge, sēdenėje Vokiszckojo Zokono, sutarmē buvo padaryta, bet truko dar patvirtinimo Salzos, kurs tūmi tarpu vieszėjo Italijoje, ir popėžiaus Gregoro IX, kur link tapē iszsiųsti siuntiniai. Tūmi tarpu lietuviai 1236 m. netoli Bauskės, pas Saule, kardininkus smarkiai sumuszo: pats Volquinas, 48 ordeno ritteriai ir visi kryževiai pūlē nū smugių kariumenės Ringando. Baisi baimē perēmē zokonā, bet lietuviai, ažūt ipulti i Vidžiamį, nusikreipē priesz rusus, ir tūmi davē progā vėl apsiginklūti. Tūmi tarpu kardininkas Gerlach Rufus tapē su ta vokieciamas liudna žinia siųstas i Viterbo Italijon. Ta aplinkybē paskubino reikalā, ir 1237 m. popėžius pavelyjo suvienijimą abiejų zokonų i vienā. Dabar jis įžegnojo siuntinius i naująjį zokonā, ir liepē — ažūt pirmyszczų drapanų — dēvėti abiem aptaisā su ženkle jūdo kryžiaus. Salza su popėžiumi sutarē, kad Vidžiamės zokonas turi buti po vale Rygos vyskupo; dėlto-gi ritteriai turėjo tam-jam isz naujo prisiekti viernumą ir paklusnumā. Vilimas isz Modėnos vėl keliavo i Vidžiamį dėl sudavadyjimō viso ko pagal popėžiaus norā, ir 1238 m. įsteigē vyskupystę Kurszo (Pilten). Herrman Balk'is tapē per Salzā paskirtas pirmu landmeisteriu arba herrmeisteriu dėl Vidžiamio ir traukē palydimas 60 ritterių i Vidžiamį, kur landmeisteris Grüningēn jau buvo nukelavęs; czion ans priēmē kardininkus i vokiszčkājį zokonā, padūdamas naujas zokono drapanas ir paprastā ritteriszčkā smugį (Ritterschlag).

Pagal popėžiaus norā, sutarmėje Stenbyje (1238 m.) H. Balk'is ir Vilimas isz Modėnos atidavē danams pylį Rēvalį ir skrytis Harrien ir Virland. Jervenē Valdemaras zokonui dovanojo už kasztus; sala Oezel ir Vik pasiliko pagal senesnę sutarmē rankose vokiečių. — Bet danų valdžia 1347 m. pūlē, o valdžios godus kuningai veikia pamatē, koku prieteliumi ir padonu vokiečių zokonas buvo.

Lituanica

lenkiszkoje kalboje

t. y.:

suraszymas nekurių lenkiszkių knygų apie Lietuvą, jos istoriją, kalbą, literaturą ir tt.

1. Która przedtym świata nigdy ne widziała: Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkich Rusi, kijowskiej siewierskiej, wołyńskiej, podolskiej, podgórskiej i podlaskiej przez Macieja ze Strykowa Osostowicza Strykowskiego. Królewiec 1518, in folio.

Pirma lenkiszkoj kalboj kronika Lietuvos. Vieną egzempliorių szito veikalo regėjau bibliotekoje grovų Patockių Rojuje (Raj), Galicijoje.

2. Katechizm polski z litewskim, wydany nakładem J. M. P. Malchera Pietkiewicza Pisarza ziemskiego wileńskiego. Wilno drukował Stanisław Wierzejski 1598 in 8° 10 arkuszu. (Slg. Lelewelio „Bibliograficznych ksiąg dwoje I, 200 ir Jocher Bibl. 3100)

3. Samuel z Pogowia Dowgierd. Genealogia albo krótkie opisanie W. Ks. Litewskich i wielkich a miężnych spraw wojennych, uczynione niegdy przez Matysa Strykowskiego a teraz odnowiane i znowu na świat wydane. W Lubczu 1626. (Slg. Fr. Siarczynskio — obraz wieku Zygmunta).

4. Punkty kazań od Adwentu aż do Postu, Litewskim językiem, z wytłómaczeniem na Polskie, przez Księdza Konstantiego Szyrwida, Theologa Societatis Jesu, z dozwoleńiem starszych wydane. W Wilnie, w drukarni Akademiej Societatis Jesu. Roku M. D. C. XXIX, 4°, pusł. 12 n. n. ir 383. (Slg. M. Stankevicziaus Bibliogr. lit.)

5. Punkty Kazań na Post Wielki językiem Litewskim przez W. X. Constantego Szyrwida, Theologa Soc. J. napisane, a teraz na polski język przetłómaczone, i oboiem do druku podane. W Wilnie, w druk. Akad. Soc. Jesu, R. P. 1644, 4°, pusł. 259.

6. Pieśni nabożne . . . przez Jana Jalinowicza (ar ne Jaknovicziaus?) S. J. 1660. (lenkiszka i lietuwiszka — Jocher, Bibl. 7046).

7. Kojaloviczius Albertas. O herbach szlachty litewskiej. 1674.

8. Ewanielije polskie y litewskie . . . Wilno w druk Akademii, 1711, 8°.

9. Ewanielije polskie y litewskie . . . Wilno 1786, 12° pusł. 303.

Yra tai naujas iszdavimas Evangelijų isz 1711 m., su priėjimu trukstančių. (Kazlovicziaus o języku litewskim nr. 38).

10. Stanisław Bonifacy Jundziłł. Opisanie roślin w prowincyi W. X. Litewskiego naturalnie rosnących. Wilno w drukarni pijarskiej 1791.

11. Ewanielije polskie y litewskie . . . Wilno 1799, 12° pusl. 304 ir italpos susraszymas (Karł. nr. 39).

12. Czacki Tadeusz. O polskich i litewskich prawach. Warszawa 1802.

13. Mostowska A. z X. R. Astolda, księżna ze krwi Palemona pierwszego księcia litewskiego, czyli nieszczęśliwe skutki namiętności. Powieść oryginalna z historyi litewskiej 2 tomy. Wilno 1807 8°.

14. Rozprawa o początkach narodu i języku Litewskiego, przez Xawiera Bohusza Imperyalnego Wileńskiego Uniwersytetu Członka Honorowego, Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk członka czynnego, Prałata katedry Wileńskiej, Orderu S-go Stanisława Kawalera napisana, a na publicznym posiedzeniu tegoż Towarzystwa Warszawskiego. Roku 1806 d. 12 Grundnia czytana. Warszawa w drukarni Gazety Warszawskiej 1808, 12°, pusl. 207 ir 2 n. n.

Spaudinta ir laikrasztyje: „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk“. Tom VI, nū 148—355 pusl. Yra tai labai patrijotiszka kningelė. Apart mažo lietuviszkai - lenkiszko žodyno, patalpinti čia nekurie iszguldymai isz Ovidiaus Eneidos ir keturios originaliszkos dainos.

15. Lelewel Joachim. Rzut oka na dawność narodów litewskich. Wilno u Zawadzkiego 1808.

16. Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich i uwagi nad rozprawą J. W. X. Bohusza o początkach narodu i języka litewskiego przez Joachima Lelewela. W Warszawie 1809.

17. Zdanie sprawy o dwóch dziełach X. Rhesy z Królewca, uczynione Towarzystwu król. Warsz. Przyj. Nauk na posiedzeniu 5. Kwietnia 1819 przez S. B. Lindego.

Artikulas szitas patalpintas yra lenk. laikrasztyje „Roczniki Warsz. Tow. Przyjaciół Nauk“ XIII nū pusl. 120.

18. O języku dawnych Prusaków, rozbiór dzieła prof. Vatera przez S. B. Lindego.

Patalpinta laikraszt. Roczn. Tow. P. N. Warszawa 1822.

19. Tenner (pulkauninkas). Mapa o kolic Wilna. Petersburg 1822.

20. Lenkiszka laikrasztyje „Dziennik wileński“ 1823 m. t. I nū pusl. 248, t. III nū pusl. 308 patalpintas lenkiszkas iszguldymas J. Łasickio „De diis Samogitarum“ (o bogach żmudzkich).

21. Tame patyje laikrasz „Dziennik wileński“ isz 1824 m. t. I lk. 381—388 ir 513—516; t. II, lk. 112— ir 231—232 patalpinta „Wiadomość o literaturze litewsko - żmudzkiej, czyli

zbiór rozmaitych dzieł litewsko-żmudzkich i prusko-litewskich (o których tylko dowiedzieć się można było) o najdawniejszych czasów, aż dotąd, już w druku, już téż w rękopiscie będących autorów, dających wiadomość naukową o tym języku; porządkiem chronologicznym zebrana przez Kajetana Nizabitoskiego.

22. Koepen Piotr. O początku, języku i literaturze narodów litewskich, tłómaczył Leon Rogalski. (Dziennik wileński 1828, t. V, lk. 5—50, 195—222, 249—264 i 427—442.)

23. Paszkiewicz Dionizy. Rozmyślanie wieśniaka rolnika o narodzie i języku litewsko-żmudzkim. Warszawa 1829. (Slg. Orgelbrando Encyklopedija).

24. Krótki rys życia Witolda W. X. Litewskiego przez A. B. Hlebowicza. Wilno w drukarni A. Marcinowskiego, 8° pusł. 122.

25. Lelewel Joachim. Nowosilców w Wilnie. Warszawa 1831.

26. Grammatyka języka żmudzkiego, ułożona przez X. Kalixta Kossakowskiego, plebana Kałtyniańskiego, D-ra Theologii. Kałbrieda leżuwio żiamaytiszko. Wilno u Manesa i Zymela 1832, 8°, pusł. XIII, 156 i 4 n. n.

27. Kraszewski Józef Ignacy. Kościół św. Michalski w Wilnie. Wilno 1833.

28. Marciński. Grammatyka polska dla Litwinów, uczących się języka polskiego. Suwałki w drukarni Wojewodz. 1833, 8°, pusł. VIII, 94.

29. Baliński Michał. Opisanie statystyczne miasta Wilna. Wilno. 1835. 8°.

30. Narbutt Teodor. Dzieje starożytne narodu litewskiego (IX knygu) Wilno 1835—1841.

Su paveiklais, planais ir žiamłapiais.

31. Baliński Michał. Historya miasta Wilna — 2 tomy. Wilno 1836—1837.

32. Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich tłómaczone na język litewski z przydaniem kilku słów o języku i literaturze litewskiej, przez L. A. J. (Incewycziu). Wilno u Neumanna 1837. 12°, pusł. 73.

Patalpinti czia lietuviszki iszguldymai penkių lenkiszku poematų: 1) Trins Budrisaj. 2) Switezine, 3) Aplankimas, 4) Bełajowe Lietuvynika i 5) Kas man darbs! arba Ritas senia medžiotoja.

33. Jucewicz Ludwik. Wiadomość o poezyi litewskiej (lenk. laikrasztije „Tygodnik petersburgski“, 1838).

34. Lelewel Joachim. Dzieje Litwy i Rusi, aż do unii z Polska. Lipsk 1839.

35. Przysłowia ludu litewskiego, zebrał i objaśnił kś. Ludw. Ad. Jucewicz. Wilno 1840. Drukarnia A. Marcinowskiego. 12°, pusł. VII, 121 ir 2 n. n.

44. lietuviszkų priežodžių su lenkiskais iszreiskimais (paaiszkinimais).

36. Rysy Żmudzi przez kś. L. A. Jucewicza. Warszawa w drukarni Chmielewskiego 1840. 8° mał., pusł. X ir 52.

37. Jucewicz Ludwik Adam. Historia litewska dla dzieci. Wilno 1840.

38. Kraszewski Józef Ignacy. Wilno od początku jego, do roku 1750 Historia tego miasta, zawierająca szereg wypadków, jakich ten starożytny gród litewski w ciągu kilku wieków doznał, kolei przez jakie przeszedł i wszystkich najdrobniejszych szczegółów pod jakimkolwiek względem go datykają. 4 tomy. Wilno 1840—1842. 8°.

Aplink 110 arkužių. Su gerbu (herbem) miesto, su paveikslais didžių Lietuvos kunigaiksczių — lenkiskų karalių, su abrozais bažnyčių ir t. t., su planais ir paveikslu Vytanto. Prekia 4 rubl.

39. Jocher Adam. Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. 3 tomy. Wilno 1840—1857.

Czia ir nekurios lietuviszkos knigos yra paminėtos.

40. Kraszewski Józef Ignacy. Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy. Wilno 1840. 2 tomy. 8°.

41. Działyński Tytus. Statut litewski. Poznań 1841.

42. Piśmiennictwo krajowe wydawane przez Hipolita Skimborowicza, w Warszawie, księgarnia S. Orgelbranda 1841.

Czia patalpintos biograpios Antano Drazdauskio (Strazdelio), Dyonizo Paszkiewicziaus (Poszkos ir Konstantinio Szzyrvido, paraszytos per L. Juceviczių.

43. Wspomnienia Żmudzi przez x. Ludw. Ad. Jucewicza. Wilno w drukarni T. Glücksberga 1842. 8°, pusł. 211 ir 9 n. n.

44. Tyszkiewicz Eustachy. Rzut oka na źródła archeologii krajowej. Wilno 1842.

45. Lukaszewicz Józef. Dzieje kościołów wyznania Helweckiego w Litwie, 2 tomy. Poznań 1842—1843.

46. Kraszewski Józef Ignacy. Anafelas. Pieśni, z podań Litwy. Mindows. Pieśń druga. Wilno 1843. 8°.

47. Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty, zebrał i przełożył Karol M. B. (rżozowski) z dołączeniem do niektórych melodyj. Poznań u Żupańskiego, 1844. 16° pusł. 129, gaidu pusł. 13.

Tame rankiuje yra lietuviszkai tikt 8 dainos, kitų tiktai pradžia su lenkiskiu iszguldymu ir prie nekurijų dainų priedėtos

yra gaidos. Ant pusl. 128 randasi lietuviszkas iszguldymas Krasickio pasakos.

48. Pieśni litewskie przekładania Ludwika z Pokiewia (Jucevycziaus) Wilno, druk. Zymulowicza 1844. 8°, pusl. 106. 2 n. n.

Ozia patalpintos 35 dajnos lenkiszakai, isz kurių kožna pirma eilė lietuviszka.

49. Narbutt Teodor. Kronika Bychowca. Pomniki do dziejów litewskich. Wilno 1844.

50. Jaroszewicz J. Obraz Litwy pod względem jęj cywili zacyi od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII-go. 3 tomy. Wilno 1844—1845.

51. Kraszewski Józef Ignacy. Anafielas. Pieśni z podan Litwy. Witołdowe Boje. Pieśń trzecia i ostatnia. Wilno 1845.

52. Chorografia czyli opisanie Żmudzi świętęj, przez kś. Kantego Bagińskiego św. Teologii magistra zakonu kaznodziejskiego około r. 1780 sporządzona. (laikra-ztyje „Ate-nacum“. Wilno 1845. Oddział V. tom IV, ant pusl. 135)

53. Raczyński Edward. Kodeks dyplomatyczny Litwy. Wrocław 1845.

54. Kraszewski Józef Ignacy. Anafielas. Pieśni z podań Litwy. Witoloranda. Pieśń pierwsza. Wydanie drugie prze-robione i powiększone. Wilno 1846. 8°.

Su 50 ilustracijomis V. Smokovskio, ir su gaidomis Stanislovo Moniuszkos Prekia Varszavoje pas Gebethnerą ir Volfą 1 rbl. 35 kap.

55. Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów, skreślona przez Ludwika z Pokiewia (Jucevycziaus). Motto: „Quis est, quem non moveat, rerum gestarum memoria, consignataque antiquitas“ cicero. Wilno nakładem Rubena Rafałowicza, księgarz wileńskiego. W drukarni M. Romma. 1846. 8°, pusl. VI, 381 ir 7 n. n.

Italpa szito labai akyvo dėl lietuviszkos mitologijos ir etnograpijos yra sekaneczioji: pusl. I—VI Przedmowa; 1—16 Kilka słów o języku ir literaturze litewskiej; 17—42 Szczegóły mitologiczne: Łauma, Łajma, Karaluni, Dziwswits, Czeltice, Castitis, Kamienie litewskich bogin, Kaukie, Undiny, Medžioima, Iszmin-tas; 43—91 Przeobrażenia mitologii litewskiej; 93—135 Żwierzęta, ptaki, drzewa i ziola znakomitsze, do których lud litewski pewne znaczenie lub moc nad przyrodzoną przywiazuje; 137—147 Zabytki pogaństwa; 149—155 Przepowiednie; 157 do 163 czary; 165—176 zwyczaje; 177—186 zwyczaje do pewnych dni roku przywiazane; 187—201 Tańce; 203—213 Ubiory; 215—245 Uroczystości wiejskie; 247—295 Obrzędy; 297—328 Niektóre obyczaje, zwyczaje, obrzędy starożytne i t. d. podług kronikarzy skreślone; 329—344 Medycyna prostego litewskiego

ludu; 345—362 Stan dzisiejszy rolnictwa i gospodarstwa w Litwie; 363—372 Dodatek: Artykuły żołnierskie w Wielkiem Księstwie Litewskiem; 373—381 O senatorach i urzędnikach Koronnych i W. Księstwa Litewskiego; 383—390 Poczet rzeczy.

56. Baliński i Lipiński. Starożytna Polska, tom trzeci. Warszawa 1846.

Nū pusl. 500—509 trumpai paraszyta lietuviszka literatura.

57. Litwa. Stażytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t. d. przez Józefa Ignacego Kraszewskiego, 2 tomy. Warszawa w druk. Strab'skiego 1847. 8o, puslapių 516 ir 439. Prekia Varszavoje pas Gebethnerą ir Volfą 3 rublei.

58. Tyszkiewicz Eustachy. Opisanie powiatu Borysowskiego. Wilno 1847.

59. Narbutt Teodor. Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane. Wilno 1847.

60. Ewanielije na niedziele i wszystkie święta . . . języku polskim i litewskim przedrukowane. Wilno u 1)worca i Romma. 1848. 16o, pusl 298 ir 7 n. n. (Slg. Karł. o jęz. lit. nr 41).

61. Hymny Ojców świętych i Wielkich w Kościele Meżów z Brewiarza i Mszału przełożył X. A. Kitkiewicz z (astępca) Rektora Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Seminarium Pleban Niemenczyński. Wilno 1848. 8o, pusl. LXXI ir 242.

16 bažnytinių giesmių lietuvishkai isversutų.

62. Łukaszewicz Józef. Historia szkół w Koronie i Litwie. Poznań 1849—1851.

63. Stadnicki Kazimierz. Synowie Gedymina 2 tomy. Lwów 1849, 1852.

64. Kraszewski Józef Ignacy. Litwa za Witołda. Wilno 1850.

65 Tyszkiewicz hr. Eustachy. Badania archeologiczne. Wilno 1850.

66. Lelewel Joachim. Polska, dzieje i rzeczy jej. Poznań 1851—1864.

Įtampa X. knigos isz 1863 m.: 1) Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569 roku zawartą, 7) Wiadomość o narodach litewskich, 8) Spis bogów żmudzkich i litewskich.

67 Chodźko Ignacy. Obrazy Litewskie. Serya druga. Brzegi Wilii. Wydanie drugie poprawne 3 tomy w jednym. Wilno 1851. 12o, pusl, 312. Prekia 1 rbl.

68. Baliński Michał. Dawna akademja wileńska, próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w r. 1803. Petersburg 1852. Prekia 3 rbl.

69. Bonawentura z Kochanowa (Patockis Leonas). Wspomnienie o Kownie. Poznań 1854. Prekia Pozn. 1 mar. 50 pen.

70. Deryng Emil. Pojata, córka Lezdejki, czyli Wilno w XIV stóleciu. Dramat z powieści F. Bernatowicza. Wilno 1854. 12°.

71. Syrokomla Władysław. Margier, poemat z dziejów Litwy. Wilno 1855. 8°.

72. Syrokomla Władysław. Córa Piastów, poemat z dziejów Litwy. Wilno 1855.

73. Chodźko Ignacy. Obrazy Litewskie. Serya pierwsza: Domek mojego dziadka, Bcruny, Śmieś mojego dziadka. Ostatna sesya oxydwizyi, Samowar, Powrót dziedzica, Poddany. Wydawnie nowe poprawne, 2 tomy w jednym. Wilno 1855, 12°, pusł. 268. Prekia kningų kupczysteje Pobudkevycziaus Krokavoje 1 guld. 70 centų, Varszavoje 1 rbl.

74. Chodźko Ignacy. Obrazy Litewskie. Serya trzecia. Pamiętniki kwestarza. Wydanie nowe poprawne, ozdobiłone portretem księcia Karola Radziwiłła (Panie Kochanku) nastali rytym. 3 tomy w jednym. Wilno 1855. 12°, pusł. 364. Prekia 2 guld. 50 centų arba 1 rbl. 50 kap.

75. Narbutt Teodor. Pisma pomniéjsze historyczne. Wilna 1856. 8°, su ilustracijomis.

76. Ewangelije polskie i żmudzkie . . . Wilno u Zawadzkiego 1858. 16°, pusł. 286.

77. Tyszkiewicz hr. Konstanty. Wiadomość historyczna o zamkach, horodyszczach i okopiskach starożytnych na Rusi litewskiej ir Litwie. Wilno 1858.

78. Powieść z mego czasu czyli przygody litewskie. Poznań 1858. Prekia pas K. Żupański Pozn. 4 mar. 50 pen.

79. Krupowicz. Zbiór dyplomatów rządowych i aktów przywatnych. Wydanie komisyi archeologicznej wileńskiej. Wilno 1858.

80. Chodźko Ignacy. Podania litewskie. Serya trzecia. Pustelnik w Proniunach. Wilno 1858. 12°, pusł. 318. Prekia 1 guld. = 75 kap.

81. O znaczeniu języka litewskiego we względzie naukowym przez A. H. K. (laikrasztyje „Pismo zbiorowe wileńskie“ na rok 1859. Wilno u Glücksberg'a 1859. 8°.

82. Kotłubaj Edward. Życie Janusza Radziwiłła s. państwa rzymskiego, książęcia na Birzach i Dubnikach — Hrabi na Newlu i Sieberzu, wojewody wileńskiego — Hetmana W. X. Litewskiego, Mściśławskiego, Kazimierskiego, Kamienieckiego, Sejweńskiego, Bystrzyckiego, Retowskiego i t. d., starosty. Wilno 1859. 8°, pusł. VIII ir 460. Prekia 1 rbl.

83. Syrokomla Władysław. Marcin Studziński. Karta z kroniki miasta Wilna. Wilno 1859. 12°.

84. Kraszewski Józef Ignacy. *Historya o bladej dziewczynie z pod Ostręż-bramy*. Warszawa 1859. Prekia 37¹/₂ kap.

85. Łatwy sposób nauczania się języków polskiego i litewskiego, przez S. P. Lengwas spasabas iszsimokinima leżuwiu lękiszka ir letuwiszka par S. P. Wilniuje pas Neumanna 1860. 12°, pusl. 72.

86. Syrokomla Władysław. *Wysieczki po Litwie w promieniach od Wilna do Oszmiany, do Kiernowa, do Krewa*. 2 tomy. Wilno 1860. Prekia lenk. kningų kupczystėj (księgarnia polska) Lvave 1 guld. 80 centų.

87. Daniłowicz Ignacy. *Skarbiec dyplomatów papieskich, sésarskich, królewskich, książęcych, uchwał narodowych, postanowień różnych władz i urzędów, postugujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy — Rusi litewskiej i ościennnich im krajów, z pozgonnych rękopismów znajdujących się w bibliotece muzeum wileńskiego*, wydał J. Sidorowicz Tomów II. Wilno 1860, 1862. I kninga 4°, prekia 3 rublius 50 kapeikų, II kningos prekia 3 rubl.

88. Bartoszewicz Julian. *Hetmani W. X. Litewskiego*. Warszawa 1860, 1866.

89. Chodźko Ignacy. *Podania litewskie. Serya trzecia. Drugi pustelnik w Proniunach czyli Vatum chybione*. Wilno 1860, 12°, pusl. 146. Prekia 50 kap.

90. Chodźko Ignacy. *Dwie konwerzacye z przeszłości*. Wilno. 12°. Prekia 75 kap.

91. Kirkor. *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*. Prekia 1 guld. 50 centų.

92. Stadnicki Kazimierz. *Koryat Gedyminowicz i Koryatowicz*. Prekia Lvave 60 centų.

93. Syrokomla Władysław. *Niemen od źródeł do ujścia*. Wilno 1861.

94. Szajnocha Karol. *Jadwiga i Jagiełło*. Lwów 1861.

95. K. A. K. *Rzecz o litewskich słownikach (laikrasztyje „Pismo zbirowe wileńskie“ na rok 1862, wydał Jan ze Słowna (A. H. Kirkoras) Wilno u Kirkora 1862. 8°, ant pusl. 133).*

96. Orgelbranda, *Encyklopedya powszechna*, Warszawa 1859—1868

Czia patalpintos trumpos biograpiszkos ir literariszkos žinės apie Mikalojų Akielevicę, Ksaverą Boguszą, Ludwiką Jucevicę, Simaną Daukantą, Pridiką Kurszaitį, Kajetoną Neza-bitanskį, Dionizą Poszką, Simaną Stanevicę ir Motiejų Valanczauskį.

97. Chodźko Ignacy. *Obrazy Litewskie. Serya szósta. Nowe pamiętniki kwestarza przez brata Rafała Karegę*. Wilno 1862. 12° pusl. 346. Prekia 60 kap.

98. Brown Józef. Biblioteka pisarzy asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego, przełożył z łacińskiego kś. wł. Kiejnowski. Poznań 1862.

Czia randasi biograpijos K. Szyrvido ir J. Jaknoviczio (Jachnoviczio).

99. Chłopicki Edward. Notaki z różnoczasowych podróży po kraju (Inflantyżmudz — Litwa — Podbereże). Warszawa 1863. 12°, pusł. 142. Prekia pas Gebethnerą ir Volfą Varzavoje 20 kap.

100. Pamiętnik o księciu Karolu Radziwille. Lwów 1864. Prekia 80 centų.

101. Maleszewski Władysław. Dziecię żmudzi. Prekia Lvave 1 guld.

102. Wrotnowski Feliks. Zbiór pamiętnikow o powstaniu Litwy w roku 1831. Prekia Lvave 2 guld. 10 centų

103. Tyszkiewicz Eustachy hr. Obrazy domowego pożycia na Litwie, z 6 rycinami. Kraków 1865. Prekia 1 guld.

104. Śladnicki Kazimierz. Bracia Władysława Jagiełły Olgierdowicza, króla Polski, Wielkiego Księcia Litwy, jako dalszy ciąg Synów Gedymina, z tablicami genealogicznymi. Lwów 1867. Prekia lenk. kniżę kupczystęje (księgarnia polska) Lvave 2 guld. 80 c.

105. Tyszkiewicz Konstanty. O kurhanach na Litwie i Rusi zachodniej. Berlin 1868.

106. Moskiewskie na Litwie rzady (1863—1869) przez autora powieści o Horożame (Czaplickio. Vladislavo). Kraków 1869.

Labai aiskiai ir placiai apraszytos baisybės ir terionybės Maskolių Lietuvoje, o ypaciai Gartino (Gradno) valdyboje nū 1863—1869 m.

107. Bonawentura z Kochanowa (Potockis Leonas) Pamiętniki pana Kamertona. 3 tomy. Poznań 1869.

3 kniogoje nū pusł. — 165—242: Rzut oka na literaturę litewsko — żmudzka.

108. Schmitt Henryk. Unia Litwy z Koroną dokonana na sejmie lubelskim. Lwów 1869. Prekia 50 centų.

109. Działyński Tytus hr. Zbiór praw litewskich od roku 1380 do 1529.

110. Działyński Tytus hr. źródłopisma do dziejów unii Korony polskiej i W. Ks. Litewskiego.

111. Tripplin Teodor. Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi odbytej w 1856 roku.

112. A. J. K. — Narbutt, Podanie o litewskim 1863 roku powstaniu. Lwów 1870. 8°. Prekia 1 guld. 80 centų.

113. Mierzyński. Jan Łasicki i krytyka jego pisma „De diis Samogitarum“ (laikrasztyje „Rocznik c. k. Towarzystwa Nauk. Krakowskiego, poczet 3 ci, tom XVIII, ogólnego zbioru tom X L I. Kraków 1870, nū pusl. 1—102).

114. Stadnicki Kazimierz. Olgierd i Kiejstut, synowie Gedymina Wielkiego Księcia Litwy. Lwów 1870. Prekia 2 guld 40 cen.

115. Terma Władysław. Sceny z życia litewskiego. Poznań 1870. Prekia 1 mar. 50 pen.

116. Tyszkiewicz Eustachy hr. Źródła do dziejów Kurlandi i Semigalii z czasów Karola królewicza polskiego, księcia saskiego, z autentycznych korespondencyj ogłoszone. Kraków 1870. 8°. Prekia 1 guld. 50 cen.

117. Tyszkiewicz Konstanty hr. Wilia i jej brzegi, pod względem hydrograficznym, historycznym, archeologicznym i etnograficznym. Wydanie illustrowane. Drezno 1871. 4°. Prekia Warszavoje 3 rbl.

118. Tyszkiewicz Eustachy hr. Nasze strony, obrazek litewski. Kraków 1871. Prekia 15 centu.

119. Chodźko Ignacy. Obrazy Litewskie. Serya czwarta. Jubileusz, Duch opiekuńczy, Autor swatem, Panna respektowa. Wydanie trzecie. Wilno 1872. 12°, pusl. 202. Prekia 1 rbl.

120. Chodźko Ignacy. Obrazy Litewskie. Serya piąta. Dworki na Antokolu. Wydanie trzecie. Wilno 1872. 12°, pusl. 256. Prekia 1 rbl. 25 kap.

121. Litwa pod względem przesładowania w niej kościoła katolickiego (1863—1872). Poznań 1872. Prekia 3 mar.

122. Brzegi Niewiaży, opisał J. B. autor Dubissy, z widokiem zboru Radziwiłłowskiego w Kiéjdanach. Wilno 1873. 8°. Prekia 60 kap.

123. Gospodyni litewska, czyli nauka utrzymywania porządku domu i zaopatrzenia go we wszystkie przyprawy, zapasy kuchenne, aptéczkowe i gospodarskie, tudzież hodowanie i utrzymywanie bydła, ptactwa i innych żywiołów. Wilno 1873. Prekia 1 rbl. 85 kap.

124. Dubissa, główna rzeka w dawnym księstwie żmudziem, dziś w gubernii Kowieńskiej. Z mappa téj rzeki opisana przez J. B. Wilno 1874, 8°, pusl. 59. Prekia 50 kap.

125. Kucharka litewska, zawierająca, przepisy gruntowne i jasne, własném doświadczeniem sprawdzone sporządzenia smacznych, wykwinnych, tanich i prostych rozmaitych rodzajów potraw, tak mięsnych jako, i postnych oraz ciast, legomin, lodów i t. d. Wilno 1874.

126. Opisanie historyczno - statystyczne powiatu rosieńskiego, gubernii Kowieńskiej. Z dodaniem listy poprawnej gene-

ralnych starostw b. księstwa żmudzkiego i popisu szlachty żmudzkiej 1528 roku. Wilno 1874. Prekia 1 rubl.

127. Sobrii. Obrazki litewskie ze wspomnień tułacza. Poznań 1874. Prekia 2 guld. 60 cen.

128. O języku litewskim, napisał Dr Jan Karłowicz (laikraszyje Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego. Akademii Umiejętności. Tom II-gi. W. Krakowie, nakładem akademii, w, drukarni c. k. uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Ign. Stecla 1875. 80 pusl. 8 n. n. 376, 2 n. n. ir XXXV.

Ant pusl. 331—362 patalpinta „Próba bibliografii litewskiej Rękopismy“ kurioje randasi 208 antraszų lietuviszkų ir svetimų apie Lietuvą knygų ir 15 lietuviszkų nespaudintų rankraščių.

129. Skorowidz monet litewskich zebrał Józef Tyszkiewicz. Wydanie z 15 tablicami fotodrukowemi. Warszawa 1865.

130. Zaleski Bronisław. Z życia Litwinki (1827—1874). Z listów i notatek. Poznań 1876.

131. Bernatowicz Feliks. Pojata corka Lezdejki albo Litwini w XIV wieku, romans historyczny. 4 tomy. Lwów 1877. 80. Prekia Lvave 2 guld. 50 centų.

132. Rzewuski Henryk. Pamiatki starego szlachcica litewskiego Warszawa 1877. Prekia 2 guld. 50 cen.

133. Litwa, dramat liryczny w 4-ech aktach na tle Littuanii Artura Grottgiera, oraz kilka ulotnych wierszy napisał Ajram. Kraków 1879. Nakładem Pobudkiewicza. 80 pusl. 63. Prekia 73 centų.

134. Asnyk Adam. Kiejstut, tragedia w pięciu aktach. Kraków 1878. 80, pusl. 128. Prekia 1 guld.

135. Mickiewicz Adam. Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Kraków 1878. 80. Prekia 1 guld.

136. Slizień A. hr. Litwa do unii lubelskiej. Poznań nakładem Żupańskiego, 1878. 80, pusl. 57. Prekia 1 mark.

137. Chodźko Ignacy. Podania litewskie. Serya pierwsza i druga. Kamień w olginiśnach, Żegota z Milanowa Milanowski. Wydanie nowe. Wilno 1879. 120, pusl. 359. Prekia 1 rubl. = 1 guld. 40 centų.

138. Gloger Zygmunt. Trzecia wystawa w Szawlach (Nadbitka z biblioteki warszawskiej). Warszawa 1879 80.

139. Kohlberg. Pieśni ludu litewskiego. Kraków 1879.

140. Słowacki Juliusz. Mindowe, Król litewski, dramat. Lwów 1879. 240. Prekia Lvave 20 centų.

141. Pierwsze dni kwietnia 1831 r. w Litwie, urywek z współczesnego pamiętnika J. D (Odbitka kuryera poznańskiego) Poznań, nakładem i drukiem J. Leitgebra 1880. 80, pusl. 70.

142. Syrokomla Władysław. Urodzony Jan Dębóróg. Lwów 1880. 16°. Prekia 20 centų.

143. Syrokomla Władysław. Szkolne czasy Dęboroga. Lwów 1880. 16°. Prekia 20 centų.

144. Kalendarz domowy, litewski na rok zwyczajny 1882 dla wszystkich stanów, z dodatkiem mapy gubernii wileńskiej, kowieńskiej i grodzieńskiej — wydanie księgarni P. F. Józefa Zawadzkiego. Wilno — druk J. Zawadzkiego. 1881. 4°, pusł. XXXVI, 68 ir 6 n. n. Prekia 20 kap.

145. Stadnicki Kazimiierz. Synowie Gedymina, wielko władcy Litwy. — Monwid, Narymund, Jawnuta, Koriat. Wydanie nowe przerobione i powiększone. Lwów. Nakładem Ignacego Stadnickiego, druk W. Manieckiego 1881. 8°, pusł. 3 n. n. 272 ir 2 n. n. Prekia 2 guld. 80 centų.

146. Syrokomla Władysław. Margier, poemat historyczny z dziejów Litwy. Lwów 1881. Prekia 40 centų

147. Wilno, dwanaście widoków fotograficznych. Wilno wydawnictwo E. o rzeszkowej i Sp. 1881, 32°, 12 potograpijų vizitizkame pavyzdyje. Apdaruse prekia 2 rubliu 50 kap.

148. Kraszewski Józef Ignacy. Kunigas, powieść z podań litewskich (Odbitka z Kłosów). Warszawa, nakład i druk S. Lewentala 1882. 4°, pusł. 1 n. n. 165 ir 15 paveikslų E. Andriolio.

149. Pawłowicz Edward. Wspomnienia z nad Wilii i Niemna (Odbitka z gazety narodowej). Lwów, nakładem Gubrynowicza i Schmidta, druk Gazety Narodowej 1882, maż 8°, pusł. 178 ir 1 n. n. Prekia 1 guld. 50 centų.

150. Syrokomla Władysław. Córa Piastów, powieść z dziejów litewskich. Biblioteka mrówkitom 21. Lwów Księgarnia polska Druk Gazety Narodowej 1882. 16°, pusł. 31 ir 1 n. n. Prekia 10 centų.

Lietuvizskai iszguldyta per Petrą Trupinelį (Arminą), patalpinta Auszroje 1884, 1885 m.

151. Studya bibliograficzne nad literaturą litewską. I. Wiadomość o biblii litewskiej, drukowanej w Londynie 1663 roku, i o wrzekomym jej tłómaczu Samuelu Bogusławie Chylińskim, podał Maurycy Stankiewicz. Kraków. Księgarnia G. Gebethnera i Spółki. 1886. 12°, pusł. 23.

152. Litwini i Polacy. Napisał Jan Szlupas. New York. Nakładem i drukiem Redakcyi „Lietuwizskasis Balsas“ 1887. 16°, pusł. 44. Prekia 25 amer. cent.

153. Studya bibliograficzne nad literaturą litewską. II. Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r. Przedstawił Maurycy Stankiewicz. Kraków. Księgarnia G. Gebethnera i Spółki 1889, maż. 8°, pusł. XVI ir 74. Prekia 1 guld. 30 centų.

59 antraszų lietuviszkų knygų isz 16 ir 17 szimtmeczio, apart knygų svetimose kalbose, kuriose medega dėl lietuviszkosios b bliograpijos randasi.

154. Dowgierd Tadeusz. Wiadomość o wyrobach z kamienia głazzonego, zualezionych na żmudzi i Litwie (laikrasztysje „Pamiętnik fizjograficzny tom X.“ Warszawa 1890.

155. Pawłowicz Edward. Z podróży po Litwie. Lwów 1890. 8°, pusl. 381.

156. Jurgis Durnialis, o powieść wiejską napisał Brolis. Z rysunkami. Warszawa. Druk Józefa Jeżyńskiego. Nowolipki 9. 1890. 12°, pusl. 44. Su 4 abrozeleis.

Lietuviszkai iszguldytas per V. K. ir patalpintas „Varpe“ 1890 m.

157. Katechizm Ledesmy w przekładnie wschodnio — litewskim, z wydania wileńskiego z r. 1605 wydał i gramatycznym wstępem i słownikiem opatrzył dr. Jan Bystroń. Kraków 1890, pusl. 131.

158 Zygmunt Sierakowski, naczelny wódz żmudzi w r. 1863. skreślił Wacław Koszczyc. Lwów Nakładem Towarzystwa imienia Stanisława Staszica. Z drukarni W. A. Szyjrowskiego, ulica Kopernika l. 5. 1891. 12°, pusl. 132. Su 4 paveikslais Z. Sierakovskio.

Podwołoczyskūse, 21. 10. 1892.

Stanislovas Jurjevyczius.

Nekrologai.

Dieną 8 spalį 1892 m. Vengrijoje mieste Tornacz mirė *Pranciszkus Norbutas*, sunus Tėodoro, istoriko Lietuvos, o brolis Liudviko, naczelninko revoliucijos 1863 m. Lietuvoje. Buvo jis mokintiniu Peterburgiskio universitėto, o 1863 m. laike maiszto kovojo priesz maskolius. Potam Paryžiune ir Belgijoje atsidavė mokslui inženerijos, kurį pabaigęs persikėlė į Austriją, kur apturėjo vietą inžinieriaus prie pietinio gelžkelio (Südbahn).

*

*

*

Balandžio mėn. 1892 m., 35 mete gyvenimo mirė Krokavoje *Maurikis Mikelis Stankevyczius*, lietuviszkas bibliographas ir sąnarys anthropologijiszkos komisijos mokslo akadėmijos. Gimęs Lietuvoje, į mokslusėjo Varšavoje, bet 1877 m., laike karės Maskolijos su Turzija, kad netarnautu vergiamas, turėjo bėgti į Galiciją, kur apsigyveno Krokavoje.

Per ilgesnį laiką pažįstamas jis buvo kaip darbininkas kningų kupczystoje Gebethnerio, o potam uždėjo savo paties antikvarniją. Išzdavė jis dvi kningi lenkiszkoje kalboje apie lietuviszkas kningas, o tai: „Studia bibliograficzne nad literaturą litewską: I Wiadomość o Biblii litewskiej drukowanej w Londynie i o wrzekomym jej tłumaczu Samuelu Bogusławie Chylińskim, padał Maurycy Staniewicz, Kraków. Księgarnia G. Gebethnera i Sp. 1886.“ maž. 8°, pusl. 33., prekė 30 austr. centų, ir „II. Bibliografia litewska od 1547 do 1701 r. przedstawił Maurycy Staniewicz. Kraków, Księgarnia G. Gebethnera i Sp. 1889. 8°, pusl. 74, prekė 1 guld. 30 centų. Viso labo patalpintų antroje kningoje 59 antrasų lietuviszkų isz 16to ir 17to szimtmeczio kningų, turinczių savyje medegą dėl lietuviszkosios bibliographijos. Kaip isz prikaltos prie antros kningos regėti galime, tai Stankevyczius paliko dar rankrasztyje biblijographiją kningų 18 szimtmeczio, monographiją apie lietuviszką bibliją, lieterariszką praneszimą apie Stanislovą Rapagelaną ir monographiją apie lietuviszkas bažnytines giesmes. Nežinau, ar tie literariszki palikimai Stankevycziaus bus kada apgarsinti.

St. Jurjevyczius.

Kritika ir Biblijographija.

Pajudinkime, vyrai, žemę! apysaka. Paraszė vengriszkai Maurikis Jokai, o trumpai perpasakojo lietuviszkai A. isz B. — „E pur si muove!“ Tilžėje. Kasztu dviejų Lietuvos sunų. 1892. I. 103.

Mūsų raszliava yra labai bėdna apysakomis, netik originaliszkomis, bet ir isz kitų kalbų guldytomis. Už tai tikras džiaugemas paima mus, kada laikas nū laiko patenka į mūsų rankas apysakos Guy de Maupassant'o, Saltykovo, o dabar Jokai'o. Iszguldytojas pats yra nepeiktinu rasztininku, už tai ir jo iszguldymas, nors „sukaltas“, sutrumpintas, limpa labai prie szirdies skaitytojui, tūmi labiau, kad mintys, apysakoje pajudintos, ipacziai mums, lietuviams, gali pataikyti tūmi tarpu į jautriąją vietelę. Juk ir tarp lietuvių mes galime atrasti nevieną Kolomaną Jenői, kurs dėl žmonių gerovės ir dėl tautos laimės kenczia persekuojimus ir vargą ir neszlovę; ir tarp lietuvių randasi tokie Aszaly'ai, kurie tokiu ar kitoku keliu

įklampina tėvynės darbininkus į bedugnę bėdų; ir tarp lietuvių rasime tokias Lietuvos dukteris, kurios kaip Cilly, turi daug kėsmų panesėti dėlto, kad už tėvynės garbę galvas savo guldo; juk ir tarp lietuvių randasi tokie, kaip Povylas Barka, kurie įieszko mūsų giminės ir tautos įos senoviszkose buveinėse ir prisideda tūmi darbu prie atgaivinimo tėvynės; ir tarp lietuvių randasi tokie prascziokai, kaip kurpius Tseresnyes, kurie gali su jūmi drauge pasakyti: „tame, ką mes dabar matome, yra ir mūsų dalelė darbo; mažmožis tai, bet vis-gi szi-tą reiszkia: plytutė, pagalėlis, skatikas . . .“ Jeigu yra kokia lietuviszka kninga skaitytina, tai be abejonės Jokai'o apysaka: „Pajudinkime, vyrai, žiamė!“ turėtu buti kožnam lietuviui pažistama. Svetimų genčių ir tautų pagyvenimą ir pritikimus, galime ir mes, lietuviai, nevienur imti ant apmąstymo, o tada gal tapsime teisingesniais ir įlaidesniais ar dėl savų darbininkų, lietuviszkų tėvynainių, judintojų žiamės, budintojų žmonių isz miego! kada-gi nevienas isz mūsų yra padėjime anų raszytojų „citvariszkos kronikos.“

Rozestvennaja Liturgija Sviatago Joanna Zlatousto. — Dieviszka Liturgija Szvento Jono Auksoburnio. — Sankt-Peterburg. Szventam Peterburge, Metūse 1887, in 4°, szalių 41.

Lietuvystė sziadien stovi tarp Scyllos ir Charybdies tikėjimiskūse bei bolytikiszkūse dalykūse. Likta Lietuvai yra tapti po prievarta ar pravoslaviszka, tiesiatikiszka, arba protestoniszka. Ateitė rods parodys, ar virszų gaus tarp lietuvių maskolių ar vokiečių polytika; aiszku tacziaus yra, jog *katalikiszka Lietuva* neilgam bepateks. Sutraukymas ryszių sziadyksztės lietuviystės su lenkyste tą klausimą aiszkliai pastato priesz akis kiekvieno mislyjanczio žmogaus. Iktūlaik maskoliai, nors stengėsi Lietuvą maskolinti, tacziaus cerkvių nebuvo dar pavertę į lietuviszkas bažnycias: su valanda įvedimo cerkvėsna lietuviszkos kalbos katalikystei tapė užsmogtas naujas baisus smugis, kurio isznaszumą sziadien daugelis nei nesupaiso. Kninga, kurios antgalvį augszcziaus padėjan, yra tai pravoslavnų miszkninė, paskirta dėl vartonės lietuviszkose cerkvėse, kurių kassyk daugiau atsiranda mūsų tėvynėje.

Protestontizmas sziadien pasiplatines yra Prusų Lietuvoje, Latvijoje, o ir augsztutinėje Lietuvoje protestonų nestokoja. Kada kils karė tarp Maskolijos ir Austrijos ar tarp Maskolijos bei Vokietijos — o tokia karė anksciaus ar vėliaus yra neiszevengtina — tai lietuviai gali ar patekti po valdzia vokiečių arba tapti savistovia valstija, kur varžymamsi kaimynų dėl didesnės įtekmės nebutu galo. Prie tokių iszlygų protestonybės įtekmė, regimai, labai pasidintu.

Kaslink musų, tai mes nėsame prilankus jokiam tikėjimiskam prietaringumui; tikėjimas kaip toks, ar jis katalikiskas ar pravoslaviskiskas ar protestoniskiskas ar muamedoniskiskas, mums yra lygiai ženklų dvasiszko žmonių kvaituliavimo; tik kas link likimo Lietuvos ateitėje, tai daro didelį skirtumą, kuris iš tų dvasiszko apsvaigimų gaus virszų. Su protestonybe mes rods galime tikėtiesi didesnės valnybės polytikiskos, kaip ir progresso moksluse, o gal ir surėdyme draugijos. Katalikystė musų išvalnytoje žiamėje dūtu valdžią ir persvarą kuningijai, aristokratijai ir bajorijai, despotizmui polytikiskam bei dvasiszkam. Galiaus pravoslavija jeigu gantu virszų Lietuvoje, tai noroms nenoroms musų broliui paskestu vilnyse russifikacijos ir barbarybės. Vis tai apmislyjant, regisi, šiadien yra patogiausia valanda dėl prablaivinimo lietuviszko protų nū tikejimiszkos apsvaigulio, padūdant mokslo išvedžiojimus apie tikėjimą ir apie kitas aptemdinto ir paklaidinto proto svajones; „Apszvieta“, pagal savo išzgale, iktūlai rupinosi tikėjimiskus purvus apvalyti nū protų musų brolių, nežiurint į bjaurības ir paines, kokias jai bei jos išleistojams apstirusiosios savnorybės duszios kuningų darė ir daro.

Kaslink paczios Liturgijos Jono Auksoburnio, tai ten temyjame labai tankų garbinimą caro ir jo szejmynos, maldas už rėdantių synodą, maskoliskąjį arkivyskupą Lietuvos, caroslaviskąjį vyskupą Kauniskį ir tt. Kalba yra gryna ir graži lietuviszka, be priemaisų lenkiskos bei maskoliskos raugo; žinoma tik spauda tapė atlikta maskolių raidėmis, o ne musisz-kėmis. Kas atsieina kalbos vaiskumo ir valyvumo, tai katalikiskieji bažnytiniai raszalpalaikiai gali daug pasimokinti iš szitos Liturgijos!

Tegul-gi išdavimas tos Liturgijos persergėtu musų katalikiskus „vadovus į dangų“ ir tegul jis neregiamis kelia parodytu, jog ne su fanatizmu, bet tik su mokslo szviesybe bei suprasdami savo tikrą istoriską padėjimą, lietuviai gali dar užsilai-kyti lietuviais, nežiurint į pastangas paszalinių gaivalų, norin-čių jų praryti su kunu ir su duszia! Ne tikyboje musų iš-ganymas, bet moksle ir susipratime! . . .

* * *

Svieta pabanga. *Prekė 5 kap. Tiltėje 1891. Spauda M. Jankaus. In 16° szaleliu 30.*

Tarp pamokinanczių bei apszvieczianczių protą lietuviszko kningelių galima yra paskaityti ir virszuje minėtąją. Berods czion skaitytojas neras žinių mokslo apie „svieta pabangą“, beje apie visokias pereigas žiamės, kokios yra laukiamos ateitėje, o tik užtiks prablaszkymą nėktikystos žmonių dalykuse szvieta pabaigos. Už tai ten nors trumpai tapė apraszyti žmo-

nių prisidindėjimai „sudnos dienos“ metūse 1000, 1186, 1524 ir tt. Autorius priskaito dalį kalczios už nėktikėjimus tai melagiams isz užrubėzės atėjusiems, tai astroliogams, kurie paliko „sapnų kningeles“, o visų didžiausių szaltinių „žmonių durnumo ir mažatikėjimo“ (turbut nėktikėjimo!) esąs tamsumas ir neap-szvietimas, arba paties žmogaus apsileidimas, nenorėjimas skaityti gerų kningų ir laikraszczių“ . . . Man rodosi, jog raszytojas pamiršo didelę dalį kalczios padėti ant peczių mystikos, kuria jau randame biblijoje, o ipatingai viduramžio rasztūse (k. a. apie dievo sudą, apie atėjimą Anti-kristo ir tt.); juk ir lietuvių literaturoje mes jau esame įgyję daug mystiszkų rasztų, ant paveizdos „Bromelio“, ir dar įgyjame daugybę visokių sziukszių, iszdavinėjamų Prusūse sziądien. Pagaliaus pats autorius „svieto pabangos“ nū nėktikybos randa geriausia gydykla — „dievo prisakymų atlaikymą“, o ne mokslo szviesą; už tai jis nei ne-skatina lietuvių į darbą ant moksliszkosios dirvos.

Klaidų gramatikiszkų randasi kningelėje labai daug; nors dėl paveizdos imkiame sakinį: „szis amžis tikrai galimas yra vadintiesi amžiu apszvietimo“ — kur *galimas yra* stovi ažūt *gali*; viduramžius vadina „žila senovė“, fizikus apszaukia pi-zikais, Jupiterį — Joviszu (mat reikia jeib ką ir nū lenką ne-pamirszti pasiskolinti) ir tt. Nežiurint į tai vis, velytina yra tą kningelę kožnam pasiskaityti, nėra skaitytojas jos pamatys, jog netik pereituvėje „nei viena dar skylė nepraplyszo danguje“ žmones bebaidant, bet turbut ir ateitėje ilgai dar nėks žiamę „į czinkus nesumusz.“

* * *

Vistorija arba Apsakymai apie Lietuvos praeigą. *Parasze Stanysslovas Zanavykas 1886. — Tilžė 1891 m. Kasztu Lietuvos mylėtojų spausdinta pas O. v. Mauderodės. — Szalių 186.*

Europos lietuviszkoji apszviestunija per ilgą laiką atsižy-mėjo iszdavinėjimu visokių menkraszczių, kaip įvairių Raktų, Vadovų, Szaltinių ir tt.; veltū tarp daugelio spausdintų kningų jieszkotum ko nors svarbesnio. Tiktai paskutiniame laike ima ir czion lyg nauja dvasė kvėpūti. Žiburėliu tos naujos dvasės pasirodo mums iszdavinėjimai kningelių szvietiszkos įtalpos dėl pamokinimo ir apszvietimo lietuviszkosios visūmenės. Tokių bet kningelių iktūlaik mes per mažai dar esame susilaukę. Pa-žymią vietą tarp apszvieczianczių mūsų visūmenę kningelių užima augszcziaus paminėtoji „Vistorija“. Pažymu yra ant kožnos szalies to rasztu. jog autorius netik yra giliaus susipa-žinęs su Lietuvos veikalais — kas nemenkai sveria — jis yra persiėmęs ne svetima dėl lietuvių ir lietuvių dvasės; kožnas, sakau, puslapis tos kningutės parodo didelę autoriaus meilę to, kas buvo ir yra lietuviszku. Skaitant tą veikalėlį szirdį kožnam

lietuviui džiugina taip-gi aiszki, gryna lietuviszka kalba, kurios sudėtinė sutinka su lietuviszkosios kalbos dvase. Velyju, idant toji kningelė papūstu namus kožno lietuviu.

Bet raszėjas nėra iszvenęs nekuriūse dalykūse apsirikimų, pagal mano nūmonę. Czion asz nemislyju jam iszmetinėti jo nesistėmatiszka raszybą ar provincijonaliszskumą daugelyje aptarimų, nėra isz visoko matyti dūdasi, jog daugiur tie dalykai yra isibrovę ne per kalczyą raszėjo tos kningelės, bet per stoką atsakanczio žmogaus prie skaitymo korektos. Czion-gi asz noriu nurodyti ant tulų aplinkybių, kurios yra svarbesnės už kalbiszkus mažmožius. Pirmiausiai reikia patėmyti, jog toji „Vistorija“ yra beveik apraszumu vien polytikiszkųjų pritikimų Lietuvos, ipatingai augsztieczyų lietuvių. Veltū toje kningelėje jieszkotum gilesnių žinių apie stovį apszvietimo Lietuvoje, apie mokslaines, apie darbus bažnyczios, apie padėjimą tos lūmos, nū kurios visa ateitė mūsų tautos priguli, beje apie buvį žmonių. Apraszyti yra vaidai tarp kuningaikszečių, nepamirsztos vajonės lietuvių su kryžeiviais, lenkais, maskoliais, szvedais ir tt. — bet — pudumu guli laukas, kurs buvo pamatu sylos dėl kuningaikszečių, atrama priesz neprietelius; stovis ekonomiszkas, lūmiszkas ir draugijiszkasis tik kaip kur tapė palytėtas. O ir polytikiszkūse dalykūse nėra viskas vienokia miera matėjama; nekurie dalykai, nors jie labai svarbus yra, tik trumpai tapė apsznekėti, k. a. Liublino unija, Vytauto svarba Grūnvaldo muzyje, kiti vėl nėkur neužgauti yra pasilikę, kaip va lietuvių ir rusinų dalyvumas kovoje pas Vienną 1686 m., taip-gi žydų Lietuvoje isiveisimas ir prisidėjimas prie nupuldymo tėvynės, kiti vėl yra mocziakiszškai svarstomi, kaip pasiplitinimas reformacijos Lietuvoje. Autorius, kiek mano žinia sieki, Gedimino gadynę ne tikroje szviesoje perstatęs yra; vienok nežinėje asz jį kaltinti negaliu, kada-gi jisai pats vienur priveda Napierskio apgarsintus dokumentus, kurie dokumentai parodo netik Gediminą buvus broliu Vytenio, bet ir neturėjus jokių mislių apie raszymą gromatų pas popėzių dalykūse apsikriksztijimo. Tie dokumentai gana aiszčiai parodo visas instrigas zokoninkų prie dvaro D. L. Kuningaikszezio. Regisi, jog autorius nemėgsta į eiksztę isztraukti dalykus, nemėgius dėl klėrikaliszkosios lūmos. O vienok ar vėlai ar anksti teisybė taps apskelbta szvietui, ar jau ir tapė tai padaryta per prof. Antonovyczių, kurio veikalas daugiur yra iszkraipytas pagal maskolybės velyjimus.

Isz autoriaus apsakymų regime keletą priežaszčių griuvimo lietuviszkosios valstijos. Pirmą vietą czion užima Lietuvos unija su lenkais, kas yra gražiai ir aiszčiai perstatyta. Vaisiai tos unijos atsiliepė nevien ant žmonies nubaudimo, bet ir ant

iszleilėjimo didūmenės, kas taip-gi prisidėjo prie pagramzdinimo tėvynės. Bet viena labai svarbi priežastis tapė beveik užtylėta, o tai įtekmė krikščionybės ir jos prisidėjimas prie iszgriovimo Lietuvos. Pagal mano žinią, Lietuva buvo druta ir atvangi, kol buvo stabmeldiszka. Priėmusi katalikystę per lenkų rankas Lietuva jau žengė prapūlenės link, kada-gi visatinai imant, lietuviszkoji kuningija persiėmė lenkų dvase, beje rambumu, netvarka, girtybe, gobumu turtų. Buvo likęs vienas kelias dėl iszsigelbėjimo — beje reformacija; bet lietuviai pereitų gadynių, kaip ir apszviestunija szų dienų, to iszsigelbėjimo kelio nenorėjo matyti, ipacziai dar prisidėjo užbėgti reformacijai, parkviesdami į savo žiamę jezuvitus ir varu atiminėdami bažnyczias ir turtus nū kalviniszkių bei liuterionų (cp. „Žiamai-
czių Vyskupystę“ Valanczausko). Prasiplatinant reformacijai, Lietuva butu likusi iszgelbėta nū lenkiszkos palaidunszkos įtekmės, nū artesnės unijos, o per tai ir nū tų panczių, kokius lenkai užsitraukė isz dalies besivajavodami su dissidentais. Ir maskolių geležiniai nagai nebutu mus taip labai įveikti įstengę, kaip neįveikė latvių, mūsų brolainių. Priegtam kas galētu prieszintiesi tam, jog lietuviai, tik pasidėkavojant plėtimuisi reformacijos Lietuvoje ir Žiamaitijoje, susilaukė ir savo lietuviszkų rasztų?! kitaip kas žin ar veikiai butumėme igyję lietuviszškai spaustus veikalus! Pasirodo, jog Lietuvos keliai turi linkti į kitą pusę neigu mes pratę esame misiyti, jeigu isz tiesų norime susilaukti geresnės ateitės. Žinoma nėks *sziađien* isz mūsų negali mislyti apie gaivinimą reformacijos, nėra valanda, kada reformacija galėjo buti pagelbinga Lietuvai, yra seniai jau perėjusi; už tai-gi *sziađien* tūmi drucziaus reikia klibinti žmonių nūmones prie mokslo, kurs lietuvisztę pats vienas dabar gali gelbėti isz visokių kliuczių ir panczių. Bet plėtimasi mokslo, arba nors keliai į tajį, „Vistorijoje“ yra tik grybžtelti.

Be to viso, „Apsakymai“ pertraukti pasiliko su iszyrimu lietuvių ir lenkų valstijos 1795 m., kada-gi — anot raszėjo — „tolesniejie atsitikimai yra daugiaus žinomi, o isz antros pusės per daug „res odiosa“.“ Tai nesutinka su mieriu kningutės. Juk tik autoriaus mieris buvo lietuviszkąją visūmenę supažindinti su Lietuvos praeiga; o kas *sziađien* szvietui gali buti geresniu keliarodžių darbūse, jeigu ne neseniai pergyventi vargai, persekiojimai, teriojimai, kankynės? Kas gali geriaus lietuvių tautą nukreipti į tikrąją vagą gyvenimo dalykūse, jei ne žinia mierių ir darbų vyresnybės maskolių, tos slėgėlės, kuri *sziađien* lietuvius ėmė smaugti su pragarine pajiega? O czia mūsų raszėjas nutraukia siulą savo „apsakymų“ tiesiok valandoje, kada skaitytojas pasirengęs yra iszgirsti bėgi dalykų po to, kaip Lietuva ir Lenkija pateko po jungu maskoliszkojo krokodiliaus.

Tos tai spragos neužtveria autoriaus „užbaiga“ pasakojimų, paszvēsta trumpai peržvalgai lietuvių raszliavos.

Taip-gi perszti szirdį skaitytojui, kada jisai užtinka tik kur-ne-kur iszmėtytas žinutes apie likimą lietuvių broliavaikių, beje senprusių ir latvių. Jei mes savo „Vistorijoje“ galime sutrumpinti dėjas senprusių, tai to nėraip negalime daryti su latvių praeiga, tūmi labiaus kad velytina yra, idant ateitė suarintu per-kirtus bėgyje amžių viengenczius. Laukiama yra netik peržvalga latvių polytikiszko gyvenimo, bet taip-gi jų raszliavos, tikybos įpatybių, ukės stovio ir tt. Bet mūsų „Zanavykas“ apie tūs gaivius ir dagius klausimus nei rupesties neturėjo.

Butu dar szis-tas ir szisip užtėmyti apie daigtus, palytėtus toję kningutėję, bet czion nėra mano mieriu įsidūti į nūdugnįs perkratinėjimus iszvedžiojimų autoriaus. Gana bus to, jeigu asz visatinai užtėmysiu, jog lietuviams szįdien nepakanka žinoti vien polytikiszkąją praeitę gyvenime savo tautos: lietuviai szįdien laukia veikalo, kuriame butu perstatytas kulturiszskasis iszsilankstymas lietuviszskosios giminės. Po sziai dienai Lietuva tokio veikalo nesusilaukė, ateitei yra likta tai uždūtei ganėdinti.

Nežiurint į tūs ir tolygius trukumus, asz nesidroviu dar syki atkaižoti paraginimą, kad kožnas vienžiamis pasirupintu tą veikalėlį nusipirkti ir perskaityti: piningas ir darbas skaitytojui apsimokės. Galime tikėtiesi, jog „Vistorijos“ gabus autorius ateitėje papildys tą savo veikalėlį, kuris ir dabar drasiai gali buti vartotas lietuvių mokslainėse.

Pas M. Janku, Bitēnūse ^{per} Lumpēnus

galima pirkti szitas knigas:

Kas teisybē, tai ne melas	po	15 kap. = 15 cent.
Gvieta pabanga	"	5 kap. = 5 cent.
Prusu lietuvos nusidavymai	"	5 kap. = 5 cent.
Graži vaiku knigēlē	"	8 kap. = 8 cent.
Kaip igyti pinigus	"	10 kap. = 10 cent.
Perspejimas apie szv. tikėjimą	"	10 kap. = 10 cent.
Griesznikas	"	10 kap. = 10 cent.
Lietuviszkas szupinys II laida	"	5 kap. = 5 cent.
Metinė dovanēlē antra	"	5 kap. = 5 cent.
Jūkaunos dainos	"	3 kap. = 3 cent.
Naujos dainos	"	8 kap. = 8 cent.
Pēvyniszkos giesmēs	"	10 kap. = 10 cent.
Katakizmai katalikiszki su lementoriu	"	10 kap. = 10 cent.
Keturi svarbiausi reikalai aritmetikos	"	10 kap. = 10 cent.
Žiemos vakaro adynēlē	"	10 kap. = 10 cent.
Istorija Lietuvos. Skirmuntt	"	50 kap. = 50 cent.
Patkulis polytiszka tragoedija	"	25 kap. = 25 cent.
Keli žodžei apie auginimą	"	25 kap. = 25 cent.
Litvini i Polaci	"	25 kap. = 25 cent.
Byrutēs dainos	"	5 kap. = 5 cent.
Byrutēs pranesimas	"	20 kap. = 20 cent.
Polytiszkos kalendros Prusų Lietuvninkams	"	15 kap. = 15 cent.

Padūtos prekiuos iszsimano ant vietos. Už prisiuntimą reikia atmokėti kasztus.

Vienok imantiems už 10 rub., 5 dolerius ant sykio, prisiuntimo kasztas dykai.

Garbingiems mylėtojams sztuku galima apsisteliūti kas mėnesi iszseimanti laiszkelį „Tetute“, kuri kasztūja ant metų tik 1 dorelį Amerikoje, Russijoje 2 rubliu.

Su augszta pagūda dėl brolių Lietuvii.

M. Jankus, Bitēnūse.

Adressas: M. Jankus, Bitēnai per Lumpēnus (Ostpreussen).

Apgarsinimai.

„Lietuvių Mokslo Draugystės“ išdavimai:

1. **Lietuviszkiejie rasztai ir rasztininkai**, Amerikoje 40 centų.
2. **Apie senovės Lietuvos pylis**, 20 c.
3. **Paveikslas D. L. Kuningaikszcio Vytauto**, 25 c.
4. **Bestiality of the Russian Czardom toward Lithuania**, 10 c.
5. **Praneszimas Liet. Mok. Draugystės ant 1891 m.**, 25 centai.
6. **Apszvietos № 1**, 25 c.
Apszvietos № 2, 25 c.
Apszvietos № 3, 25 c.
Apszvietos № 4, 25 c.

Ant pusės metų užmokant iš virszaus „Apszvieta“ kasztūja 1 dolerį.

Apart to galima gauti:

Istorija Lietuvos paraszyta K. Skirmuntt, 50 c.

Iszganymas Vargdienio, 10 c.

Pajudinkime, vyrai, žiamę! 25 c.

Adresas: Dr. **John Szlupas**, Shenandoah Pa. (U. S. of America).

arba **Martynas Jankus**, Bitėnai per Lumpėnus (Ostpr.).
